

T.C.
NIĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

**ÇİN KÜLTÜRÜNDEKİ MİLLİLEŞME VE YAYILMA
SÜRECİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Tursuncan ABLET (Tuersunjiang ABULAITI)

Niğde
Ağustos, 2019

**T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI**

**ÇİN KÜLTÜRÜNDEKİ MİLLİLEŞME VE YAYILMA
SÜRECİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Tursuncan ABLET (Tuersunjiang ABULAITI)**

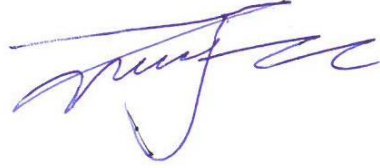
Danışman : Prof. Dr. Mustafa TALAS
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Bayram POLAT
Üye : Doç. Dr. İlkay ŞAHİN

**Niğde
Ağustos, 2019**

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum '**ÇİN KÜLTÜRÜNDEKİ MİLLİLEŞME VE YAYILMA SÜRECİ**' Başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiği ve çalışmanın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 07/08/2019

Tursuncan ABLET (Tuersunjiang ABULAITI)

ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Mustafa TALAS danışmanlığında **Tuersunjiang ABULAITI** tarafından hazırlanan “**ÇİN KÜLTÜRÜNDE MİLLİLEŞME VE YAYILMA SÜRECİ**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tarih: 07/08/2019

JÜRİ :

Danışman : Prof. Dr. Mustafa TALAS

Üye : Doç. Dr. İlkay ŞAHİN

Üye : Dr. Öğretim Üyesi Bayram POLAT

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun Tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Emin Hüseyin ÇETENAK
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Çalışma Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğretim üyesi sayın Prof. Dr. Mustafa TALAS'ın danışmanlığında yürütülmüştür. Çalışmanın amacı günümüzde sinoloji alanında akademisyenlerin dikkatini çekmekte olan Çin'in etnik meselelerinin kültürel açıdan analiz yaparak, meselenin kökü ve tarihi gelişimini tanıtmak; Çin kültüründeki milliyetçilik anlayışının Çin tarihine gösteren etkileri üzerinde gösteren önemini incelemek; Çin kültürünün başka farklı millet kültürlerine göre günümüze kadar sürekliliğini en iyi koruyan ve sürekli dışarı yayılan kültür olmasının nedenlerini ortaya çıkartmaktır. Bildiğimiz gibi Çin'in Yeni İpek Yolu projesinin ortaya çıkmasıyla beraber, özellikle bu projenin içinde yer alan ülkelerde için sinoloji araştırmalarının değeri günden güne artmaktadır. Dolayısıyla aynı zamanda Türkiye sinoloji araştırmalarına katkıda bulunmak da araştırmamızın önemli amaçlarından biridir. Çalışmamız Çince, Türkçe ve İngilizce kaynaklar esasında sosyal araştırma yönteminin nitel araştırma yöntemi ve veri analiz yöntemi ile sonuç yorumlarının sunulmasıyla sonlandırılmıştır.

Çalışmamın farklı aşamalarında desteğini sağlayan, getirdiği önerileri ile çalışmamın başarılı bir şekilde bitirmeme yardımcı olan danışman hocam, sayın Prof. Dr. Mustafa TALAS'a teşekkür etmeyi borcum olarak görüyorum.

Türkiye'deki yüksek lisan eğitimimi tamamlamam için büyük ümitlerle gönderen, her açıdan bana destek olan ve dualarını hiç eksik etmeyen aileme, okul sürecinde her türlü yardımlarını eksik etmeyen hocam Prof. Dr. Abdurşit Celil KARLUK'a, Prof. Dr. Hikmet KORAŞ'a, Dr. Öğretim Üyesi Çiğdem ŞAHİN ve başka tüm hocalarıma özellikle teşekkürlerimi söylüyorum. Aynı zamanda Türkiye'de bana kardeşlik eden, en yakından yardımcı olan Mihrullah, Nejibulla, Deniz gibi arkadaşlarıma, sayın Arif Yunus Coşkun ve ailesi gibi iyi yürekli insanlara da teşekkür ederim.

Ağustos, 2019

Tursuncan ABLET (Tuersunjiang ABULAITI)

Saygılarımla

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇİN KÜLTÜRÜNDEKİ MİLLİLEŞME VE YAYILMA SÜRECİ

Tursuncan ABLET (Tuersunjiang ABULAITI)
Avrasya Araştırmaları AnaBilim Dalı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa TALAS
Ağustos 2019, 108 Sayfa

Sinoloji, Avrupa’da Çin’i araştıran bir bilim dalı olarak 16.-17. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Daha sonra Amerika ve Doğu Asya’ya yayılmış, sinoloji üzerine birçok araştırma yapılmış ve Sinologlar yetişmiştir. Türkiye’de ise 20. Yüzyılın ikinci çeyreğinde Atatürk’ün desteğiyle sinoloji bölümü açılarak Türk tarihi araştırmaları ve Türkiye’nin Sinoloji gelişimi için önemli adımlar atılmıştır. Çin’de ortaya çıkan ekonomik büyüme dünyayı etkileyecek boyutlara ulaştığı için bazı ülkeler çini araştırma ve anlama eğilimi içerisine girmişlerdir. Bunun sonucunda bu ülkelerde Çin’deki gelişmeleri kendi ülkelerinde kullanabilecek insanları yetiştirme ihtiyacı günden güne artarak devam etmektedir. Bu durum sinoloji fakültelerinin açılmasına neden olmuştur. Bu Türkiye için de geçerlidir ve ihtiyaç gittikçe artmaktadır .

Bu çalışmamızda, sosyal araştırma yöntemlerindeki, nitel araştırma yönteminden yararlanarak öncelikle Çin tarihi, kültürü ve milletleri ile ilgili kaynaklar toplanmış daha sonra türlere ayrılarak gerekli analizler yapılmıştır. Ayrıca, literatür araştırması da yapılarak konu ile ilgili gerekli düşünceler ortaya konulmuştur.

İkinci adımda, Çin’in coğrafyası, siyasi ve ekonomik sistemi gibi unsurların Çin kültürü üzerine olan etkileri analiz edilerek anlatılmıştır. Daha sonra ise Çin milletler tarihine göre 7 farklı döneme ayrılmış ve her dönemde Çin kültüründeki milliyetçilik anlayışının devletin siyasi, iktisadi ve milletler arası ilişkilerinde oynadığı rolü, Çin’in toprak genişlemesi ile kültürel yayılımının yönleri üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda farklı tarihi dönemlerde yaşanmış önemli olaylar ve tarihi şahıslara da yer verilerek farklı açıdan analiz yapılmasına önem verilmiştir. Tezin sonuç kısmında ise Çin kültürünün kesintisiz kendi varlığını devam ettirmesi ve sürekli etrafına yayılmasının nedenleri, diğer kültürlerle karşılaştırılarak analiz yapılmıştır.

Çalışma sonucunda, Çin kültürünün kesintisiz devam etmesinin ve yayılmasının coğrafi konum açısından faydalı olduğu görülmüştür. Orta Asya coğrafyasında Çin’in nüfus avantajının olması ve ekonomi sisteminin farklı olması bu süreci etkileyen dış unsurlar olarak görülmüştür. Aynı zamanda Çin’in merkezci diktatör siyasi sistemi, Çin yazısının aynı

kalmasını sağlamıştır. Ayrıca Çin kültüründeki egemen düşünce olan Konfüçyüs inancının, kültürel milliyetçiliği içeren düşünceleri bu süreci etkileyen iç unsurlar olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çin Kültürü ve Tarihi, Kültürel Milliyetçilik, Milletlerarası İlişkiler

ABSTRACT
MASTER'S THESIS

**NATIONALIZATION AND SPREADING PROCESS IN CHINESE
CULTURE**

Tursuncan ABLET (Tuersunjiang ABULAITI)
Department Of Eurasia Studies
Supervisor: Prof. Dr. Mustafa TALAS
August 2019 108 Pages

Synology is a 16th-17th century study of China in Europe century has emerged. Later, it spread to America and East Asia, many researches on synology were done and Sinologists were trained. The opening section of sinology Ataturk's support for Turkey in the 20 century, important steps in Turkey's history of research and development of Sinology was laid. Since the economic growth in China has reached the measurements that will affect the world, some countries have tended to research and understand inset. As a result, the need to increase people in these countries who can use the developments in China in their own countries is increasing day by day. This led to the opening of functions of sinology. This also applies to Turkey and the need is increasing.

In this study, according to the qualitative research method, which is one of the social research methods, firstly the sources related to Chinese history, culture and nations were collected and then divided into species and analyzed. In addition, a literature search was carried out to expose relevant thoughts.

In the second step, the effects of factors such as China's geography, political and economic system on Chinese culture are analyzed and explained. Subsequently, it was divided into 7 different periods according to the history of Chinese nations and the role of nationalism in Chinese culture in the political, economic and international relations of the state and the directions of China's territorial expansion and cultural expansion were emphasized in each period. At the same time, important events were experienced in different historical periods and historical persons were included in the analysis. In the conclusion part of the thesis, the reasons of the continuous existence of Chinese culture and its spread around it were analyzed by comparing with other cultures.

As a result of the study, it was found that the continuation and spread of Chinese culture is beneficial in terms of geographical location. The fact that china has a population advantage in Central Asia and that the economic system is different were seen as external factors affecting this process. At the same time. China's centrist dictatorial political system has kept the Chinese script the same. Furthermore, the ideas of Confucian belief, which is the

dominant thought in Chinese culture, including cultural nationalism were evaluated as internal factors affection this process.

Key Words: Chinese Culture and History, Cultural Nationalism, International Relations

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
ÖZGEÇMİŞ	vi
TABLOLAR	ix
ŞEKİLLER	x
1. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ	1
1.1. Araştırma Amacı	1
1.2. Araştırmanın Önemi	2
1.3. Problem ve Alt Problemler.....	3
1.4. Kullanılan Yöntem ve Teknikler.....	3
1.5. Veri Toplama Tekniği	4
1.6. Araştırmada Karşılaşan Güçlükler ve Çözümleri.....	5
1.7. Açıklaması Gerekenler	5
2. LİTRETÜR ARAŞTIRMALARI	7
2.1. Sinoloji Üzerinde	7
2.2. Sinoloji’de Çin’in Milliyetler İlişkileri ve Kültüre ilgili araştırmalar	9
2.3. Çin’deki Milliyetler Tarihi Araştırmalarına Genel Bakış.....	11
2.4 Çin Kültürünün Ortaya Çıkışı Hakkında Yapılan Araştırmalara Genel Bir Bakış	16
2.5. Çin Kültürünün Ortaya Çıkışı Üzerine İncelemeler	20
3. ÇİN’İN COĞRAFİ KONUMU VE ÇİN’İN KÜLTÜR TARİHİ ÜZERİNDEKİ ARAŞTIRMALAR	31
3.1. ÇİN’İN COĞRAFİ KONUMUNUN EKONOMİ, SİYASİ VE KÜLTÜRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	31
3.1.1 Çin’in Coğrafik Özellikleri	31
3.1.2 Çin Coğrafisinin Ekonomisi Üzerindeki Etkileri.....	35
3.1.3 Çin Coğrafyasının Siyaseti Üzerindeki Etkileri.....	36
3.1.4 Çin Coğrafyasının Kültür Üzerindeki Etkileri	37
3.2. ÇİN TARİHİNDEKİ KÜLTÜREL MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI	40
3.2.1 Çin Kültüründeki Milliyetçilik Anlayışı.....	40
3.2.2 Çin Tarihinin İncelenmesi.....	41
3.2.3 Çin Tarihinin Milletleşme Açısından Dönemlere Ayrılması Üzerine	44
4. ÇİN’İN MİLLİYETLER TARİHİ DÖNEMİ VE KÜLTÜREL GENİŞLEME	47
4.1. Çin Milliyetinin Temeli Ve İlk Gelişme Dönemi (Batı ve Doğu Zhou Hanedanlığı Dönemi : Tahminen M.Ö. 1050- M.Ö. 221)	47

4.2. Çin'in Birinci İmparatorluk Dönemi- Qin ve Batı, Doğu Han dönemleri: M.Ö. 221- 220	56
4.3. Çin Kültürünün İlk Risk Dönemi - Üç Krallık, 16 Krallık Ve Kuzey Güney Hanedanlık Dönemi: (221- 589)	66
4.4. Çin'in İkinci İmparatorluk Dönemi – Sui ve Tang İmparatorluğu Dönemi : 589- 907	74
4.5. Çin Kültürünün İkinci Risk Dönemi – Beş Devlet On Krallık, Liao, Jin, Song, Moğol İmparatorluğu dönemi: 907- 1368.....	81
4.6. Çin Kültürünün Kapalı Gelişim Dönemi – Ming ve Mançu İmparatorluğu Dönemi : 1368- 1840).....	87
4.7.Çin'in Dışa Açılma ve Modern Millet İnşa Etme Dönemi – Mançu İmparatorluğunun Son Dönemi : 1840-1912	90
SONUÇ	95
Kaynakça	102

TABLOLAR

Tablo 1: Tang Hanedanlığından Mançu İmparatorluğuna Kadar Aliyyülâlâ Sistemiyle Vezir Olanların oranı (Moğul İmparatorluğu Dahil Değildir)

ŞEKİLLER

Şekil 1: Çin'deki Eski Uygarlıkların Yerleşim Haritası

Şekil 2: Çin'in Topografi Haritası

Şekil 3: Batı Zhou Hanedanlığının En Büyük Etki Alanı

Şekil 4: Ataerkil Tabaka Sistemi

Şekil 5: Çinin Uluslararası Sistem Düşüncesi

Şekil 6: Savaşan Devletler Dönemi Haritası

Şekil 7: Qin İmparatorluğunun Ulaştığı En Geniş Toprak Haritası

Şekil 8: Batı Han İmparatorluğunun Ulaştığı En Geniş Toprak Haritası

Şekil 9: Doğu Han İmparatorluğunun Ulaştığı En Geniş Toprak Haritası

Şekil 10: Kadim İpek Yolu Haritası

Şekil 11: Beş Hu Dönemi Milletlerin Göç Etme Yön Haritası

Şekil 12: Tang İmparatorluğunun Ulaştığı En Geniş Toprak Haritası

Şekil 13: 1000-1300 Yılına Kadar Çin'deki Hanedanlıkların Hükmeden Yıl Dönemi

Şekil 14: Mançu İmparatorluğu Döneminde Çinlilerin Mançurya, İç Moğolistan ve Doğu Türkistan'a Göç Etme Haritası

Şekil 15: Dünya Tarihindeki 5 Eski Uygarlığın Jeopolitik Haritası

1. BÖLÜM

ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

1.1. Araştırma Amacı

Çin kültürü, Asya kıtasının doğusundaki egemen kültür olarak çok derin bir tarihe sahiptir. Tahminen üç bin beş yüz yıldır var olan¹ bu kültür, bu derin tarihi süreçte çevresindeki diğer millet ve kültürleri eritip kendisini sürekli büyütmüş ve dünyadaki diğer kültürlerle göre kendi içinde ve kendi kendine tekâmül eden kapalı bir kültürün timsali olmuştur.

En az üç bin yıllık bu derin kültüre baktığımızda Sarı Irmağın orta akınındaki küçük bir bölgede ortaya çıkmış ve uzun tarihi süreci geçirerek günümüzdeki haline ulaşmıştır. Bu gelişme aynı zamanda Çin'in farklı tarihi dönemlerindeki milletleşme ve milletler arası ilişkilerde ifade etmektedir. Yani Çin'in geleneksel millet anlayışında ırk yada etnik kökenine göre kültürel kimliği ve bundan kaynaklanan millet anlayışı daha önemli yer tutmaktadır. Çin kültürünü benimseyen insanları kendisi ile aynı millet ya da "iç topluk" olarak tanımaktadır ve etraftaki Çin kültürünü benimsemeyen, Çin kültürü ile farklı kültürü yaşayan millet ve kavimleri barbar yâda kültürsüz yabancı insanlar olarak kabul etmektedir. Bu çeşit kültürel ayrımcılık aynı zamanda Çinlilerin kültürü esas eden milli şuurunun ortaya çıkması ve gelişmesi için de çok önemli katkılarda bulunmuştur. Çin kültürüne mensup insanların düşüncesinde kendilerinin etraftaki milletlerden üstün olduğuna inanıyordu. Onlar için başka farklı kültürü yaşayan halklarının Çin kültürünü benimsemesini yani bu insanların Çin kültürü içinde asimilasyon olmasını barbarlıktan kurtularak kültürleşmesinin ölçüsü olarak görülmektedir. Çin kültüründeki bu çeşit milliyetçilik anlayışı üç bin yıldan fazla tarihi süreçte kendi varlığını korumakla beraber kendini geliştirmiş ve Çin'in siyasi gücünün genişlemesiyle beraber etraftaki bölgelere yayılarak genişleyen bölgelerin Çinlileşmesinde önemli rol oynamıştır.

Bu uzun tarihi süreçte Çin kültürünün yayılma yönü öncelikle doğu taraflara ilerleyip ta pasifik okyanusun batı sınırlarında durduktan sonra, ikinci adımda güney ve batı taraflara sürekli genişlemiştir. Kuzey'de ise göçebe hayatta hayvancılığa dayanan yaşam tarzını sürdürmekte olan Türk ve Moğol gibi milletler olduğu için,

¹ EBERHARD W., (Çev: BERK İ.) (1941) *Türkiyede Sinolojinin Vazifeleri*, Çığır, S. 99, s. 37-40, Ankara.

buraya doğru genişleme imkânı bulamamıştır. Çünkü kuzey'in bozkırları tarımcılık ile uğraşan Çinlilerin ekonomi hayatını sürdürme bilecek topraklar değildi ve askeri açıdan kuzey kavimler sürekli Çinlilerden güçlü olarak yer almaktaydı. Bu durumda Çinliler kuzey kavimlere karşı Çin seddini inşa ederek kendini korumaya çalışmıştır.

Türkiye Cumhuriyetinde Çin ile ilgili araştırmalar Cumhuriyet'in ilk dönemlerinden başlamıştır ve günümüze kadar devam etmektedir. Ama Türkiye'deki çalışmaların çoğu Çin kaynaklarındaki Türk tarihine ilgili konular olduğu için Çin'e özel Çin'in kültürü, felsefe ve düşünceleri, Çin'in güney kısmındaki milletler ve onların kültürlerine ilgili çalışmalar Türkiye sinoloji sahasında nispeten zayıf kalmıştır. Günümüzde Çin-Türkiye ilişkilerinin gittikçe artması ile beraber Çin'i daha yakından tanımak ve Çin'le olan siyasi, iktisadi ve kültürel ilişkilerde avantajı sağlamak Türkiye'nin gelecekteki gelişimi için önemlidir. Dolayısıyla akademik araştırmalarda Çin'in her taraflarından farklı bakış açısı ile araştırma yapmak, yapılan çalışmaların seviyesini yükseltip uluslararası seviyede, kaliteli neticelere ulaşmanın devlet ve toplum için taşıdığı önemi gittikçe artmaktadır.

Kültür bir milleti başka milletlerden ayıran önemli unsurdur, aynı zamanda o millet ve devletin ekonomi ve siyasetine de etki gösteren mühim bir parçadır. Çin kültürünün başlangıcından günümüze kadar geçirdiği tarihi süreci araştırma konusu olarak topluma sunmak Türkiye'deki insanların Çin'i kültürel açıdan daha iyi anlaması ve insanların Çinlilerle olan çeşitli ilişkilerinde bilinçli davranışlarda bulunmaları için önemlidir. Bu tez çalışmasında Çin kültürünün kesintisiz devam etmesinin sebeplerini kültürel özelliklerinden analiz ederek, üç bin yıldan fazla tarihi süreç içerisinde Çin kültürünün Çinlilerin milletleşmesinde gösterdiği önemli rolü ve yayılma sürecinin nasıl geçtiği, hangi unsur ve tarihi olayların bu süreçte önem taşıdığı üzerinde araştırma yapılacaktır.

1.2.Araştırmanın Önemi

Tarihsel açıdan baktığımızda Çin ve Türk kültürü arasındaki ilişki Çin kültürünün ortaya çıktığı günden beri başlanmış ve günümüze kadar devam etmektedir. Şöyle söyleyebiliriz ki Çinliler Türlerin en eski komşularından biridir ve en az üç bin yıllık tarih boyunca sürekli ilişkilerde bulunmuştur. Bu ilişkiler bazı dönemlerde savaş şeklinde ifade edilirken bazı dönemlerde diplomatik ilişki, siyasi, iktisadi ve kültürel alışveriş şeklinde ifade edilmiştir. Çin kültürünü anlamak ve Çinlilerin taşıdığı kültürel milliyetçiliğin tarihi kaynaklarını araştırmak bir açıdan eski

Türk tarihi araştırmaları için fayda sağlarken, günümüzde ise Çin'i daha iyi tanımak ve Çin-Türk ilişkilerinde daha bilinçli davranmamız için destek sağlayacaktır.

Sinoloji bir bilim dalı olarak Avrupa'da 17. Yüzyıldan günümüze kadar uzun bir gelişim sürecini baştan geçirmiştir. Ancak sinoloji dalında, Türkiye'deki Çin ile ilgili araştırmalar Batı ülkelerine göre geç başlanmış ve daha çok Türk tarihi araştırmaları için hizmet vermek amaçlı geliştirilmiştir. Dolayısıyla Türkiye'nin sinoloji araştırmalarında Çin'e yönelik, Çin'i esas eden çalışmaların daha fazla ortaya çıkması ülkenin akademik alanında bu yöndeki araştırmalarda mevcut eksiklerin doldurması açısından önemlidir. Herhangi bir kültürün bir çok yönü mevcuttur, bunun içinde en önemli olanı ise bir kültürü başka kültürlerden farklı tutan düşünce ve inanç sistemidir. Çin kültürünün tarihi gelişimi ve yayılma sürecini milli şuur ve milliyetler arası ilişkiler açısından analiz ederek araştırma yapmak Türkiye'nin sinoloji araştırmalarının zenginleşmeleri için yeni bir yaklaşım ve bakış açısı temin edecektir.

1.3.Problem ve Alt Problemler

Yukarda bahsettiğimiz gibi Çin uygarlığının dünyadaki diğer eski uygarlıklar içinde kendini en iyi koruyan ve kesintisiz devam eden bir uygarlık olarak tanımlanmasıyla beraber sürekli etrafa yayılması, dünyadaki başka eski uygarlıklarda çok nadir görülen bir durumdur. Bu durumun nasıl bir tarihi süreci baştan geçirdiği ve günümüze kadar ulaşmasının sebeplerini incelemek çalışmamızın esas hedefidir. Bu süreçte cevap vermesi gereken esas konular şunlardır:

Alt Problemler

Çin'in coğrafik özelliği ve bu özelliklerin kültüre olan etkileri.

Çin'in kültürel milliyetçilik anlayışı ve tarihi üzerindeki araştırmalar

Çin kültürünün ortaya çıkışı üzerindeki görüşler

Farklı dönemlerdeki Çin'in kültürel milliyetçilik anlayışı ve etkileri

Farklı dönemlerde Çin kültüründeki gelişmeler ve yayılmalar

Çin kültürünün özellikleri ve bu özelliklerin ortaya çıkmasına neden olan sebepler.

gibi soruların cevabı arınacaktır.

1.4. Kullanılan Yöntem ve Teknikler

Araştırma nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. nitel araştırma ise, "gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel bilgi toplama yöntemlerinin

*kullanıldığı, alguların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlamak mümkündür. Başka bir deyişle nitel araştırma, teori oluşturmayı temel alan bir anlayışla sosyal olguları bağlı buldukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana alan bir yaklaşımdır.*² ”Nitel araştırma aynı zamanda kavramların açıklanması, kuralların tartışılması veya verilen kaynakların incelenmesi gibi kaynak analizi teknikleri ile de gerçekleştirilmektedir. Çalışmamızda ise esas olarak nitel araştırmanın veri analizi araştırma yöntemi kullanılmıştır. Var olan kayıt, belgeleri inceleyerek veri toplamak ve bu kaynaklar üzerinde analiz yaparak hedeflenen olgu veya olgular hakkında yeni bilgi içeren görüşlere ulaşmak çalışmamızın esas yöntemidir. Çalışmamızda Türkçe, Çince ve İngilizce ilgili kaynaklar incelenerek ve değerlendirilerek, konu ile ilgili akademik tezi ortaya sunmaya çalışılmıştır.

1.5. Veri Toplama Tekniği

Çin kültüründeki milliyetçilik ve Çin’in topraksal gelişim süreci arasındaki ilişkilere yönelik araştırmalar büyük açıdan Çince eski kayıtlara dayanıldığı için çalışmamızda Çince kaynakların toplanması ve incelenmesine önem verilmiştir. Gerekli bilgiler Çin, Tayvan ve Hong Kong’da çıkan yayınlar (kitap, bilimsel dergi) , internet ağ ortamında paylaşılan bilgilere (resmi bilgi, resim ve dersler) dayanarak değerlendirilmiştir. Ayrıca konu ile ilgili Türkçe ve İngilizce kaynaklar Çinceye göre yetersiz olsa da, farklı görüş ve bilgilere ulaşmak için mümkün olduğu kadar ulaşmaya çalışılmıştır.

Araştırmacının Lise ve Üniversite eğitim sürecini Çinde tamamlamış olması, geleneksel Çince ve eski metin kaynaklarını okuma çevirme yeteneğine hakim olması, ayrıca araştırma sürecinde gerekli kolaylıkların sağlanmasına neden olmuştur. Üniversite sürecinde lisans öğrenimini tamamladığı Çin Merkezi Milliyetler Üniversitesi (Pekin) Sosyoloji Bölümü ise Çin’in Etnik ve milletler sorunları, Çin’deki azınlık milletlerin sosyolojik yapısı gibi konularla yakından ilgilenen bölüm olduğu için, araştırmacının bu konuyla ilgili temelinin olması ve araştırma sürecinde hedefe daha kolay ulaşmasına imkan sağlamıştır.

² YILDIRIM A. (1999), *Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi*, Türk Eğitim Derneği- Eğitim ve Bilim, Cilt 23, S112, s. 18-28, Ankara.

1.6. Araştırmada Karşılaşan Güçlükler ve Çözümleri

Araştırma genel olarak var olan kaynakların incelenmesi ve analizi üzerinden yapılmıştır. Araştırma sürecinde karşılaşılan zorluklardan birincisi, konuya ilgili kaynakların mutlak çoğunun Çince olması ve Çin'in eski tarihe ait kavramları, Çin kültürüne özel birçok terimlerin Türkçede karşılığını bulmak ve anlamını ifade etmek açısından zorluklar yaşanmıştır. Bu sorun Türkçe ve İngilizce kaynaklardan ilgili konularda kullanılan kelimelerden örnek almak, akademisyen arkadaşlarla ilgili konular üzerinde tartışmak ve analiz etmekle giderilmeye çalışılmıştır. İkincisi ise Çince eski kaynaklarda taraflılığın güçlü olması, Çin'de yayınlanan kitap ve makalelerde ideolojik kontrolden dolayı görüşlerin dar olması gibi problemler Çince kaynaklara dayanan araştırmamızın bakış açısından Çin'in tek taraflı görüşlerinden etkilenme riskini arttırmıştır. Bu sorunları çözmek için araştırma sürecinde bir taraftan Çin'in eski metinlerindeki kayıtlara dikkatlice rasyonel şekilde yaklaşarak nesnel sonuçlara ulaşmaya çalışırken, diğer taraftan Türkiye ve Batı Sinologlarının görüşlerine de önem verilerek denge sağlanmaya çalışılmıştır.

Araştırmacının Türkiye'de bulunması, yüksek lisans sürecinde herhangi bir araştırma/ destek bursu almamış olması ve konuyla ilgili kaynakların oldukça dağınıklığı gibi zorluklardan dolayı tez yazım aşaması beklendiğinden uzun sürmüştür. Çalışma sürecinde Ankara ve İstanbul'a gidip Türkçe kaynaklar toplanmıştır, ancak çalışmanın Çince kaynaklara olan ihtiyacı güçlü olsa da, araştırma sırasında Çin'deki kütüphanelere gidip konu hakkında geniş çaplı kaynak toplama şansı olmamıştır. Bu sorunun çözülmesi için öncelikle internette bulunan elektronik kaynaklar taranmış, sonra önemli birinci el kaynaklar araştırmacının Çin'deki arkadaşlarının yardımı aracılığıyla satın alınıp getirtilmiştir. Çin'deki kütüphanelerden ulaşılacak kaynaklar ise Pekin'de eğitimi devam etmekte olan arkadaşların yardımı ile taranıp gönderilmiştir.

1.7. Açıklaması Gerekenler

Bildiğimiz gibi Çin uygarlığı dünyadaki eski uygarlıkların içinde mevcutluğunu en iyi şekilde koruyan ve sürekli çevresine genişleyen bir kültür tipidir. Sinoloji ise yaklaşık 3500 yıllık bir geçmişe sahip Çin uygarlığını, dili, kültürü, dünü ve bugünüyle araştıran bir bilim alanıdır. Dünyada Sinoloji araştırmaları ilk Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Sinoloji üzerindeki tercüme ve başka çalışmaların

başlangıç tarihi ta 16. Yüzyıla kadar uzanmaktadır. Çin dünyadaki tarihi yazılı kayıt zenginliği en fazla olan ülkenin biridir. Çinlilerin tarihte kaydettiği birçok yazılı kaynaklar günümüzde Türk tarihi araştırmaları için de çok ciddi önem arz etmektedir.

Türkiye’de sinoloji bölümünün kuruluş amacı ise Çinceyi eski Türk tarihinin aydınlatmasında bir kaynak dili olarak kullanmak ve zengin Çin kaynaklarından Türk tarihi ile ilgili bilgileri kazanabilecek bilim insanlarını yetiştirmektir. Çalışmamızın disiplinler arası araştırma özelliği ve Çin kültürünün farklı özelliğinden dolayı kavramsal kaynak edinme ve ifade açısından daha fazla güçlükler ortaya çıkmaktadır. Batı sinoloji araştırmalarının erken başlanması ve daha derin araştırmaların yapılmasından dolayı kullanılan kavram ve terimler batı literatüründe belirlenmiş durumdadır. Aksine Türkiye sinolojisinde Çince kayıtlı metinlerdeki sadece Türk tarihi ile ilgili konulara önem verildiği için Çin’e özel kavramların anlamı ve kullanımda farklılıklar mevcuttur. Bu durum aynı zamanda çalışmamıza belirli zorlukları ortaya çıkarmaktadır.

Görüldüğü gibi, Çalışmanın disiplinler arası özelliğinden dolayı tezin kavramsal çerçevesi coğrafi, tarih, felsefe ve antropoloji gibi bilim alanlarına dayanmaktadır. Ancak araştırma konumuz olan Çin’in durumu bazen bu alanlardaki genel teorilere uysa da, bazen farklılıklar mevcuttur. Özellikle Çin’in tarih ve kültürüne ait kavramlarda daha farklılık olduğunu göze almamız ve farklılıkları açıklamamız önemlidir. Ancak tezde kullanılan Çin tarihi ve kültürüne ait özel kavramları kullanıldığı zaman yanına asıl Çincesi verilerek dipnot içinde açıklanmıştır. Türkçede anlamı ifade edinebilen, aynı anlam taşıyabilen kelimeler üzerinde özel açıklama verilmemiştir. Açıklaması gereken kavramlara ise dipnot şeklinde açıklanmıştır. Aynı kelimeler metin içinde ilk görüldüğü yerde dipnot ve açıklama verildikten sonra metin içinin başka yerlerinde açıklama verilmemiştir. Türkçede pek fazla bilinmeyen Çin’in tarihi şahısları, coğrafi yer isimleri, Çinli bilim insanları, Çin kültürüne ait özel kavramlar, Çin ata sözü gibi kavram ve terimler için uygulanmıştır. Dipnotlarda Çince kaynakların Türkçe tercümesi verildikten sonra alt kısmına Asıl Çincesi verilmiştir, İngilizce ve Türkçe kaynaklar ise orijinal şeklinde verilmiştir.

2. BÖLÜM

LİTRETÜR ARAŞTIRMALARI

2.1. Sinoloji Üzerinde

Sinoloji, Latince *Sinologia*, İngilizce *sinology* adıyla resmen bir araştırma konusu olarak ilk Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Yeni deniz yolunun açılışı ile beraber Çin'e gelen Avrupalı misyonerler, tüccarlar ve diplomatlar ülkesine döndükten sonra Çin'in klasik eserlerini Latinceye çevirip Avrupa'da Çin'i tanıtmaya çalışmıştır. 16-17. Yüzyıllarda Çin'e ilgili kitapların sürekli yayınlanması sürecinde Latince *Sinologia* adıyla Avrupalı misyoner ve bilim insanları arasında araştırma konusu olmuştur ve dönemin akademik dili olan Latin dilinde tercüme ve araştırmalar yapılmıştır. 1814 yılında Fransalı Sinolog Jean-Pierre Abel-Remusat'ın *Çin, Mançu ve Moğol dilleri ve edebiyatı profesörü* ünvanına erişmesi³ ve *College de France*'de ilk sinolojiyle ilgili konferansın düzenlenmesi sinolojinin bir bilim dalı olarak resmen kabul edilmesindeki önemli olaylardan biridir.

Sinologia sözün kökü Latince'deki *Sina* dan gelmektedir. *Sina* kelimesi Latince'de "Çin" anlamını taşımaktadır⁴, *logia* kelimesi ise eski Yunanca'dan gelen kelime olup "talimat, bilim" gibi anlamları taşımaktadır⁵. İngilizce'deki *sinology* kelimesi ise Latince'den alınmış olup, *Sinology* Kavramı 1838 yılından başlap Çin'i araştıran bilim dalı olarak tanımlanmış ve *Sinolog* kelimesi Çin'le ilgili konuları araştıran araştırmacıları gösteren terim olarak kullanılmaya başlamıştır.⁶ O günden bugüne kadar *Sinoloji* kelimesi Çin araştırmaları (*Chinese Studies*) anlamını taşımaktadır. Oxford sözlüğünde ise *sinology* kelimesine *Çin dili, tarihi, gelenekleri ve politikaları hakkındaki araştırmalar*⁷ diye açıklaması verilmiştir. Ama bu açıklama sadece klasik sinolojinin araştırma alanları olarak düşünülebilir, günümüzde ise Sinoloji çok geniş anlam taşımaktadır. Yukarıda bahsedilenlerden başka Çin'in Ekonomisi, eğitimi, toplum ve sosyal durumu, dini, sanatı, etnik meseleleri, uluslararası ilişkiler, klasik eserler ve dilleri, Çin komünist partisi, hatta kültür

³ CHEN Yantian. (1997), Yuan Jinxiang, *Companion for Chinese Translators*, Hubei Education Press, s. 376, Wuhan.

⁴ <https://latince.cevirsozluk.com/#la|tr|sina/> 25.04.2018

⁵ BRUNNER H. – TANKER N. (1988), *Eczacılık, Botanik ve Tıp Öğreniminde Yardımcı Mesleki Latince* (ikinci baskı), Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Yayınları, s. 122, Ankara.

⁶ LIU Zheng. (2005), *Resimli Sinoloji Tarihi*, Guangxi Normal Üniversitesi Yayınevi, s. 4, Guilin.

刘正 (2005), 图说汉学史, 广西师范大学出版社, 第 4 页, 桂林

⁷ <http://www.oxford-dictionaries.com/definition/english/sinology/> 25.04.2018

devrimi gibi siyasi hareketler bile Sinolojinin araştırma konuları olduğunun kanaatindeyiz.

Günümüzde Sinoloji araştırmaları konum açısından *Avrupa Sinolojisi*, *Amerika Sinolojisi* ve *Doğu Asya Sinolojisi* (Çin'in içindeki araştırmaları hariç)⁸ bölünmektedir. Avrupa yukarda bahsettiğimiz gibi sinolojinin ortaya çıktığı yeridir, Sinoloji araştırmaları Çin'in klasik dil ve edebiyatı, sanat ve kültürüne ağırlık vermektedir. Amerika sinolojisi ise 1877 yılında Yale niversitesinde ilk Sinoloji Profesörlük derecesinde unvan tesis etmesiyle bařlanmıřtır⁹. Gerçi Amerika'nın sinolojisi erken dönemlerde başlanmış olsa da 1949 dan önce gelişimi yavaş olmuştur. 1949 da Çin'de komünist hakimiyet iktidarı ele geçirdikten sonra Amerika'ya karşı komünist devletler arasında yer alması ve Kore, Vietnam savaşlarında Amerika'ya karşı meydan okuması gibi durumlar nedeniyle, Amerika'da siyasi ihtiyaçla beraber sinoloji araştırmalarına önem verilmiştir. Amerikan hkmeti ve Vakıfların Sinoloji araştırmalarına karşı önem vermesini, bilim insanlarının yetiştirilmesi için destekleri saęlamasına¹⁰ neden olmuştur. Bu durum aynı zamanda sinolojinin Amerika'daki gelişmesini oldukça ileri srmştir. Dolaysıyla Amerika sinolojisinin özelliği de politika yönündeki konuları içeren araştırmalar ağırlık olmaktadır. Doğu Asya sinolojisi ise Japonya, Kore, Vietnam gibi Doğu Asya lkelerinde yapılan araştırmaları göstermektedir. Doğu Asya Sinolojisi Japonya başta olmak üzere Meiji Restorasyonu ile beraber bařlanmıřtır¹¹. Doğu Asya Sinolojisinin özelliği bu ülkelerin Çin'le tarihi ilişkileri ve kültürel benzerliklerinden dolayı Çin'e karşı bakış açısı batıya göre farklı olmakla beraber, kendilerinde olan kaynakların da olması Doğu Asya sinolojisinin büyük avantajlarından biri olmuştur.

Türkiye'nin sinoloji araştırmaları Atatürk'ün ncllğ ile Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi bünyesinde Sinoloji bölümünün kurulmasıyla başlamıştır. Bu süreçte, 1937-1948 yıllar arasında görev yapan Alman Sinolog Prof. Wolfram Eberhard, Türkiye üzerinde sinolojinin temelini atılması ve

⁸ YAN Chunde. (2010), *Sinoloji Araştırmaları*, Zhonghua Kitapçılığı, s. 244, Pekin.

阎纯德 (2010), 汉学研究, 中华书局, 第 244 页, 北京

⁹ Office of Chinese Language Council International (Hanban)., *International Sinology VI8*, Daxiang Publishing House, s. 218, Zhengzhou.

¹⁰ GU Jun. (2011), *Amerika Sinoloji Tarihinin Dönemlere Ayrılışı ve Günümüzdeki Durumu*, Kültür Araştırmaları Dergisi, S. 8, s. 102-107, Pekin.

顾钧 (2011), 美国汉学的历史分期与研究现状, 文化研究, 第 8 期, 第 102-107 页, 北京

¹¹ YAN Shaodang. (1991), *Japonya'nın Sinoloji Tarihi*, Jiangxi Halk Yayınevi, s. 1, Nanchang.

严绍璠 (1991), 日本中国学史, 江西人民出版社, 第 1 页, 南昌

gelişmesi için önemli katkılarda bulunmuş, önemli araştırmalar yapmış ve Türk Sinologları yetiştirmiştir¹². Bu dönem Türkiye sinolojisinin temel atma dönemi olduğu için, hedef Sinologları yetiştirmek ve Çin kaynaklarındaki Türk tarihi ile ilgili konularda araştırma yapmak olmuştur. Dolayısıyla bu dönemde Çin dili, tarihi ve Çin’le komşu olan kuzey milletlerin tarihi, yerel kültürü gibi çalışmalara ağırlık verilmiştir. Örnek olarak Walfram Eberhart’ın 1942 yılında hazırladığı “Çin’in Şimal Komşuları”, “Sinoloji’ye Giriş” gibi eserleri günümüze kadar Türkiye Sinoloji alanında önemli yer tutmaktadır. Sonraki dönemlerde, 1946 yılında Türkiye’de yetişen ilk Sinolog Prof. Dr. Muhaddere Nabi Özdemir’in Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Çin Cumhuriyetine gönderilmesi, orada iki yıl kalması ve sinoloji araştırmalarının yapılması¹³ Türkiye’deki sinoloji araştırmalarının yerelleştirmesindeki önemli adımlardan biri olmuştur. Sonraki dönemlerde Çin Halk Cumhuriyetinin kuruluşu, Kore Savaşı ve Soğuk savaşlar sırasında Türkiye Batı cephesinde yer aldığı ve Çin’deki siyasi hareketlerden dolayı dışarıya kapalı olması gibi sebeplerden dolayı Sinoloji’nin gelişimi biraz yavaş olmuştur. Bu durum 1980’lerden değişmeye başlamış ve Türkiye’nin sinoloji araştırmalarında yeni bir döneme girmiştir. Son dönemlerde Türkiye ile Çin arasındaki iktisadi, siyasi ve kültürel ilişkilerin artmasıyla birlikte Çin araştırmaları Türk tarihi ile ilgili alanlardan aşarak Çin’in kültürü, siyaseti, ekonomisi ve sanatı gibi alanlara yayılmakta ve Türkiye sinolojisinin seviyesinin yükselişine katkıları sağlamaktadır.

2.2. Sinoloji’de Çin’in Etnik Meselileri ve Kültürüne ait araştırmalar

Araştırma konumuzun önemli parçası olan Çin kültürü ve tarihi, Sinoloji sahasında en yaygın olan konular olmasına rağmen, bu konuları Çin’in etnik meseleleri ve milletler arası ilişkilere dayanan şekilde incelemek o kadar yaygın değildir. Çin’in milletler meseleleri Çin Halk Cumhuriyeti kurulduktan sonra, özellikle Kültür Devriminden sonra gündeme gelmeye başlayan ve araştırmacıların dikkatini çeken konu olarak görülmektedir. Günümüzde Çin’in yükselişi ile beraber Çin’de yaşanan etnik çatışmalar ve etnik meseleleri de artmaktadır. Dolayısıyla Çin’in milletler arası ilişkilere yönelik araştırmalar da gittikçe artmaktadır. Bu konular

¹² SARITAŞ E. (2011), *1935 Yılından İtibaren Türkiye’de Yapılan Çin Araştırmalarına Genel Bir Bakış*, Şarkiyat Mecmuası, S. 15, s. 97-111, İstanbul.

¹³ SEZEN S. (2011), *Bir Türk Sinologun Gözünde Devrim Öncesinin Çin’i “Eski Çin’den Notlar”*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi S. 51, s. 155-167, Ankara.

önceki dönemlerde, daha çok antropolog ve sosyologların çalışma konuları olmuşken, Kültür Devriminden sonra Sinologların da önem verdiği konularından biri olmuştur.

Kültür, Latineden girmiş kelime olup, Sözü kökeni olan “*Culture*” Latince “Ekin, Bakım, yetiştirmek” gibi anlamları taşımaktadır¹⁴. Günümüzde Kültür kavramının açıklaması 100’den fazladır. Sosyolog ve Antropologlar kültürü genelde “*Bir grup ya da toplumun ortak değer ve anlam sistemi ve bu değer ve anlamları içeren maddi varlıklar sistemi*”¹⁵ olarak açıklamaktadır. Türk sosyolojisinin kurucularından biri olan Ziya Gökalp ise kültürü “*Bir millete yaygın terbiye yoluyla toplumdan fertlere geçen ruh noterinin toplamına kültür denir*”¹⁶ diye tarife etmiştir. Yukardaki açıklamalara bakacak olursak hepsinde kültürün millet ve topluma özel olduğu ileri sürülmüştür. Bunları topladığımızda, kültürü, bir toplumun doğa ile yaşadığı ilişkileri, aynı zamanda topluluklar arasındaki farklılıkların ve çeşitli ilişkilerin toplamı olarak değerlendirebiliriz.

Millet kavramı Türkçeye Arapçadan girmiş olup Çincesi Minzu (民族) olarak geçmektedir. Türk Dil Kurumu Sözlüğünde Millet kelimesine verdiği açıklaması “*Çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu, ulus*” veya “*Benzer özelliği olan topluluk*”¹⁷ olarak tanımlamıştır. Batı sosyolojisinde Millet’in anlamı “*İrk, Etnik Grup, Ulus Devlet*” gibi anlamları da taşıdığını göstermektedir. Sosyolojinin kurucularından biri olan Max Weber milleti, “*Belirli bir grup insanın siyasi ve kültürel saygınlık savının yaygınlaştırılması ve bir topluluğun bağımsız devlet içinde birleşmesi ile ortaya çıkan siyasi birlik*”¹⁸ olarak açıklamıştır. Doğu ülkelerinde ise daha çok “*etnik ve kültürel özelliklerindeki farklılıklarıyla birbirinde ayırt edilen, bürokrat sınıflar tarafından bilinçli çabalarla siyasî milletlere dönüştürülen, millet statüsünü kazanan Etnik milletler Millet olarak tanımlanır.*”¹⁹ Çalışmamızda kullanılan millet kavramı

¹⁴ CHENG Yuzhen. (1998), *Çin Kültürünün Kısa Özeti*, Yabancı Dil Eğitim ve Araştırma Yayınevi, s. 2, Pekin.

程裕祯 (1998), *中国文化要略*, 外语教学与研究出版社, 第 2 页, 北京

¹⁵ LIU Yunde. (1988), *Sosyolojinin Bakış Açısından Kültür Teorileri*, Çin Zhanwang Yayınevi, s. 17, Pekin.

刘云德 (1988), *文化论纲*, 中国展望出版社, 第 17 页, 北京

¹⁶ KABAKLI A. (1986), *Türk Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınevi, s. 147, İstanbul.

¹⁷ <http://www.sozluk.gov.tr/> 26.04.2018

¹⁸ WEBER M., (Çev: Medeni Beyaztaş). (2004) , *Sosyolojinin Temel Kavramları ve Meslek Olarak İlim*, Efkar Yayınları, s. 78, İstanbul.

¹⁹ TAIWAİKU M. (2015), *Çin'deki Azınlık Sosyolojisi Üzerinde Nitel Bir Araştırma (Yüksek Lisans Tezi)*, s. 9, Niğde

çok uzun bir tarihsel süreç içerisinde kendine özel etnik veya kültürel farklılığı olan, tarihte belirli bir toplum şeklinde tarihin sayfalarından yer alan kavim yada halkları göstermektedir.

Sinoloji’de kültür araştırması en yaygın olan konulardan biridir. Sinolojinin ortaya çıkmasının nedeni doğu ve batının kültürel farklılığından dolayıdır diyebiliriz. Bu açıdan baktığımızda Çin kültürü üzerindeki araştırma veya farklı görüşler günümüze kadar sürekli sıcak konulardan biridir. Kültüre göre Sinoloji’de milletler arasındaki ilişkilerle ilgili araştırmalar gerçi önceden az çok varsa da Çin komünistlik partisi iktidara geçtikten sonra, özellikle 1980’ yıllardan sonra yoğunlaşmaya başlamıştır. Soğuk savaş sonrası Çin Halk Cumhuriyetindeki Tibet ve Doğu Türkistan meseleleri gittikçe artmaya başlamış ve bu durum uluslar arası siyasetlerinde gündeme gelmeye başlamıştır. Aynı zamanda bu meseleler bir çok Sinologların da dikkatini çekmiş bu taraflardaki araştırmalara gittikçe önem verilmeye başlamıştır.

2.3. Çin’deki Milltler Tarihi Araştırmalarına Genel Bakış

Çin tarihi araştırmalarında, bilim insanları kendi araştırma amaçlarına göre Çin tarihini farklı dönemlere ayırmışlardır. Aynı zamanda Çin tarihi üzerinde bazı konular akademik araştırma sahasında hala belirsiz ve tartışılan konulardır. Şu anda Çin’deki ana akım Marksizm’in tarihi görüşüne göre Çin tarihi beş döneme ayrılmaktadır. Yani efsanelerdeki Çinlilerden Xia Hanedanlığının²⁰ (夏朝) kuruluşuna kadar dönem ilkel toplum dönemi olarak tanımlanmaktadır. Sonraki

²⁰ Xia Hanedanlığı eski Çin kaynaklarına göre Çin tarihinde kurulan ilk devlettir. Ama Xia Hanedanlığının mevcut olup olmadığı Çin, Hongkong, Taiwan ve Batı tarihçileri arasında tartışılan bir konudur. Çin’in yazılı kaynaklarında bahsedilen Xia Hanedanlığı arkeolojik araştırmalarda günümüze kadar net kanıtlarla kanıtlanamamıştır. Ama bazen Çinli bilim insanları ve tarihçiler tarihi kayıtlara göre Xia döneminin tarihte yaşanmış bir hanedanlık olduğuna inanmakta ve bu dönemin tahminen milattan önceki 2070 den milattan önceki 1600’e kadar sürdüğünden bahsetmektedir.

Örnek olarak Çin tarihçesi Yuan Guangkuo (袁广阔) “Eski Çin Kaynakları ve Arkeolojik Materyallere Göre Xia Kültürünün Başlangıç Zamanı” (Henan Üniversitesi Dergisi- Sosyal Bilimler Versiyonu, 2000)/ 从古文獻与考古资料看夏文化的起始年代, (河南大学学报- 社会科学版, 2000) adlı makalesinde Xia döneminin tarihte mevcut olan bir hanedanlık olduğu, bu hanedanlığın özellikleri, başlangıç ve çöküş tarihi gibi konularda arkeolojik kazılar açısından analiz yapmıştır..

Aynı zamanda Sinologlar yoğunluk üzere yabancı tarihçiler ise Xia döneminin sonraki zamanlarda tarihçiler tarafından uydurularak ortaya çıkartılmış bir hanedanlık olduğuna inanmaktadır. Örnek olarak EBERHARD W. “Eski Çin Kültürü ve Türkler” adlı makalesinde (Çev: BERK İ., 1941, *Türkiyede Sinolojinin Vazifeleri*, Çığır, S. 99, s. 37-40, Ankara.) Çin tarihinin Zhou (周) döneminden başladığından bahsederek, Çin’in devlet şekillenme dönemini bu tarihten başladığını kıyaslarken, John King Fairbank “China: Tradition And Transformation” adlı kitabında Çin tarihinin Shang (商) döneminden başladığını iddiasında bulunmaktadır.

dönem ise köle toplum dönemidir. Bu dönem Xia Hanedanlığından (夏朝) başlayarak Qin İmparatorluğunun²¹ (秦帝国) kurulmasına kadar olan yaklaşık 1400 senelik uzun bir tarihi dönemi göstermektedir. Üçüncü dönem, yani feodal toplum dönemi ise M. Ö. 221 de kurulan Qin İmparatorluğu (秦帝国) 'dan başlayarak 1912 de Çin Cumhuriyetinin²² (中华民国) kuruluşuna kadar olan dönemdir. 1912'den 1949'a kadar olan Çin tarihindeki Kapitalizm dönemi 1949'da Çin Halk Cumhuriyetinin kurulması ile, 1955'e kadar süren sosyalist dönüşüm hareketi sonucu ortadan kalkmıştır. 1955'ten şimdiye kadar süren dönem ise Çin'de sosyalist dönem olarak tanımlanmaktadır. Çin tarihini gelmiş geçmiş hanedanlıklar ve imparatorlukların bulunduğu döneme göre Çin tarihini 26 veya 12 döneme ayıran farklı görüşler de vardır.

Çin'e milletler tarihi açısından baktığımızda belki Çin tarihi dönemleri hakkında farklı sonuçlara ulaşabiliriz. Çin tarihi kaynaklarının zenginliği dünya tarafından itiraf edilen bir gerçektir. Aynı zamanda bu kayıtlar içinde Çinliler çok eski zamanlardan beri çevresindeki milletler hakkında da birçok tarihi kayıtlar bırakmıştır. Çin'in Eski dönemlerdeki hükümdarlar tarafından yazılan resmen tarih kitaplarında Çin'le komşu olarak yaşayan farklı milletlerin tarihi ve o yaşadığı devire kadar gelişimi üzerinde özel sayfalar bulunmaktadır. Ancak bu tarihi kayıtlarda o devirdeki millet ve kavimlerin durumu hakkındaki bilgilere daha fazla yer ayırmış, onların daha önceki tarihi ve gelişim süreci ile ilgili bilgiler nispeten çok azdır.

Çin'de yakın zaman tarihinden başlanarak kullanılan önemli bir araştırma yöntemi milletler arası ilişkilere makro açıdan bakış atarak tarih ve kültür araştırması yapmaktır. İlk olarak Mançu İmparatorluğunun (满清帝国) son dönemleri ve Çin Cumhuriyeti (中华民国) döneminde birçok tarihçi bu araştırma yöntemini

²¹ Zhou Hanedanı döneminde Zhou sınırlarının kuzey batısında yer alan bir prens devletidir. MÖ 221 yılında İmparator Yingzheng tarafından diğer altı prens devleti fethi ederek tüm Çin'i birleştirmiş ve Çin tarihindeki ilk imparatorluk olarak tanımlanmıştır. Qin İmparatorluğunun kuruluşu Çin tarihindeki en önemli olaylardan biri olarak kabul edilmektedir.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 1- Siyasi Mücadeleler*, Jilin Üniversitesi Yayinevi, s. 152, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), 中国历史百科全书 1- 政治斗争卷, 吉林大学出版社, 第 152 页, 长春

²² Aynı zamanda Milliyetçi Çin Cumhuriyeti olarak da adlandırılmaktadır, (Çince: 中华民国), 1912 yıl Sun Zhongshan liderliğindeki milliyetçi Çinliler tarafından kurulan, 1912'den 1949'a kadar Çin'de hüküm sürmüş olan Çin'in ilk cumhuriyetidir. 1949 yılında Çin'de komünist Çinliler iktidara geçtikten sonra Tayvan'a çekilmiş ve günümüze kadar kendi varlığını devam ettirmektedir.

kullanarak araştırma yapmıştır. Bu yöntemde, Çin tarihçileri Çin tarihine makro açıdan bakarak, Han Çinlileri²³ (汉族) tarihinin esas itibariyle etraftaki farklı milletleri asimile ederek bir bütün Çin kültürünü oluşturduğu bir kültürel asimilasyon tarihi olduğunu, bu tarihi süreç içerisinde Han Çinlilerinin sürekli büyüyerek geliştiğini beyan etmiştir.

Örneğin, döneminin önemli Çinli aydınlarından biri olan Liang Qichao²⁴ (梁启超) ilgili kitabında, Qin İmparatorluğunun (秦帝国) önceki Çin diye nitelendirdiği coğrafyada Çinlilerin ataları olan Huaxia milliyetinden²⁵ (华夏族) başka sekiz farklı kavimin yaşamış olduğunu, daha sonra onların büyük çoğunun Han Çinli kültürü içinde eriyerek kaybolduğunu²⁶ yazmıştır. Aynı dönemlerin sonuna doğru yurt dışında eğitim almış, ilk Çinli antropologlardan Li Ji (李济) antropolojinin araştırma yöntemlerini kullanarak Çinlilerin tarihi gelişim sürecini anlatmaya çalışmıştır. O “Çin Milletinin Şekillenme Süreci” adlı kitabında Amerikalı sosyolog W. G. Sumner’in ‘iç toplum ve dış toplum’ teorisini kullanarak Çin tarihindeki gelmiş geçmiş milletlerin ilişkilerini anlatmaya çalışmış ve Han Çinlilerinin çevresindeki başka milletleri asimile ederek sürekli büyüyen bir topluluk olduğunu anlatmıştır²⁷.

Bu araştırmalar esasında, Çin tarihçisi Lin Huixiang (林慧祥) Çin’in milletler tarihini anlatırken, Huaxia milleti (yâda Han Çinlilerinin) etraftaki başka

²³ Etnik Çinliler yada Han ulusu, Han Milleti (汉族) olarak da söylenmektedir, Han Çinlileri resmen kayıtlara göre günümüzde Çin’de yaşayan 56 milliyet içinde nüfus sayısı en fazla olan topluluktur. Resmen rakamlara göre Han Çinlileri ülke nüfusunun yaklaşık %92 sini teşkil ederek Çin’deki egemen topluluk olarak tanımlanmaktadır.

²⁴ Mançu imparatorluğu döneminde yaşamış bir Çinli bilgin, gazeteci, filozof ve reformcu. Yaşam tarihi 1873-1929 arasındadır. 1898 yılında Mançu İmparatoruna açık mektup yazarak Çin’de reform yapılmasını talep etmiştir, aynı zamanda bu süreçte başlatılan “Wuxu Yasa Değiştirme Hareketinin” (戊戌变法) liderlerinden biri olmuştur. Hareket mağluba uğradıktan sonra Japonya’ya gitmek zorunda kalmış ve Xuanton (宣统) döneminde Çin’e geri dönerek siyasi, eğitim ve araştırma faaliyetlerde bulunmuştur.

²⁵ Çin ulusunu ve medeniyetini temsil eden tarihi bir kavramdır. Han halkının atalarının soy kaynağı olarak tanımlanan ve kabileler ittifakı şeklinde topluca Huaxia olarak bilinen bir kimlik simgesidir.

²⁶ LIANG Qichao. (1936), *Yin Bing Shi Koleksiyonu*, Zhonghua Kitapçılığı, s. 13, Pekin.

梁启超(1936), 饮冰室专集, 中华书局, 第 13 页, 北京

²⁷ LI Ji. (2005), *Çin Milletinin Şekillenme Süreci*, Jiangsu Eğitim Yayınevi, s. 10, Nanjing.

李济 (2005), 中华民族的形成, 江苏教育出版社, 第 10 页, 南京

milletleri eritip asimilasyonu tamamlama sürecinden, bir dönem olarak bahsetmiştir. Ona göre²⁸ Çin'in milletler tarihi dört döneme ayrılmaktadır. Bu dönemler

1. Qin İmparatorluğundan önceki dönem (前秦时期)
2. Han İmparatorluğundan Kuzey Güney hanlıkları döneminin sonuna kadar (汉至南北朝亡)
3. Sui İmparatorluğundan Moğol İmparatorluğunun dağılmasına kadar (隋至元亡)
4. Ming İmparatorluğundan Çin Cumhuriyeti'nin kurulmasına kadar (明至民国) .

Aynı konuda Wang Tongling (王桐龄) Çin'in milletler tarihini inceleyerek sekiz döneme ayırmıştır. Onun esas görüşleri Çin tarihindeki milletlerin gelişim modeli açısından Lin Huixiang'la aynıdır, ancak o araştırmasında farklı dönemleri daha ayrıntılı incelemiş ve farklı dönemlerde hangi milletlerin Han Çinlileri içinde eriyip kaybolduğunu daha net örneklerle açıklamaya önem vermiştir²⁹. Bu araştırmaların özelliği, yukarda bahsettiğimiz şekilde, araştırmacıların Çin'in milletler tarihine makro açıdan bakarak araştırmalar yapmasıdır. Ancak bu araştırmalar sadece Huaxia'ya (华夏) yâda Han Çinlilerini (汉族) esas alarak yapılan araştırmalar olduğu için tarihteki başka milletlerin Çin tarihindeki rolüne önem verilmemiştir.

Çin Halk Cumhuriyeti kurulduktan sonra Çin Hükümeti Sovyetlerin ideolojik etkisiyle Marksizm'in millet teorisi çerçevesinde dönemlere ayırmaya başlamıştır. Bu dönemdeki araştırmanın özelliği ise Fei Xiaotong'un (费孝通) “Çin milliyetinin çok köklü tek gövdeli düzeni” teorisinde Çin tarihinde çok milletlik durumun, Çinlileri esas eden, farklı milletler beraber mevcut olan şekilde Çinlilerin sürekli

²⁸ LİN Huixiang. (1990), *Çin'in Milletler Tarihi- Üst Cilt*, Shanghai Edebiyat ve Sanat Yayınevi, s. 23-24, Shanghai.

林惠祥 (1990), *中国民族史-上册*, 上海文艺出版社, 第 23-24 页, 上海

²⁹ WANG Tongling. (1934), *Çin'in Milletler Tarihi*, Pekin Kültür Derneği, s. 3-4, Pekin.

王桐龄 (1934), *中国民族史*, 北平文化学社, 第 3-4 页, 北平

büyüdüğü bir süreç olduğundan bahsetmesidir³⁰. Onun bu teorisi Çin'deki milletler tarihi, antropoloji ve sosyoloji gibi disiplinlerin araştırmalarına temel temin etmiştir. Bunun esasında Liu Xianzhao (刘先照) Çin'in milletler tarihini Han Çinlileri esas, başka azınlık milletler yandan beraber oluşturduğunu ve başka çevre milletlerin Çin tarihine birçok katkılarının olduğunu yazmıştır. Liu Xianzhao (刘先照) Çin'in milletler tarihini altı döneme ayırmaktadır, ilgili makalesinde³¹ yıl sırasıyla ayırdığı dönemler aşağıdaki gibidir:

(1) Efsanelerdeki dönemden milattan önceki 221'e kadar - Bu dönemler efsaneler dönemi, Xia hanedanlığı (夏朝), Shang Hanedanlığı (商朝) ve Doğu Batı Zhou Hanedanlıklarıdır (东西周朝). Bu dönemin özelliği, bugün Çin dediğimiz bu topraklarda Huaxia Milleti (华夏族) ve başka birçok millet ve grupların beraber ortaya çıktığı dönemdir, onların arasında ciddi rekabet ve çatışmalar yaşanmıştır.

(2) Milattan önceki 221'den milattan sonra ki 441' yılına kadar - Qin (秦) ve iki Han (两汉) İmparatorluğu dönemidir. Bu dönem Han Çinlilerinin (汉族) millet olarak şekillenme dönemidir. Bu dönemde Çinliler (汉族) başka azınlık milletlerle beraber otoriter ve merkeziyetçi sistem içinde çok milletli imparatorluk kurmuştur.

(3) 365' yılından 581' yılına kadar - Doğu ve Batı Jin (东西晋) Hanedanlığı ve Kuzey Güney Hanedanlıklar (南北朝) dönemi. Bu dönem Çin tarihindeki siyasi güçlerin bölünme dönemidir. Bu dönemin özelliği, Çin ve çevresindeki milletler arasında karmakarışık savaşlar yaşanmış, çeşitli milletler düzensiz bir şekilde göç etmiş ve milletler arasında büyük bir erime ve asimile yaşanmıştır.

³⁰ FEI Xiaotong. (1989), *Çin Milliyetinin Çok Köklü Tek Gövdeli Düzeni*, Pekin Üniversitesi Dergisi, S. 4, s. 1-19, Pekin.

费孝通 (1989), 中华民族多元一体格局, 北京大学学报, 1989 年第 4 期, 第 1-19 页, 北京

³¹ LIU Xianzhao. (1992), *Çin Milletler Tarihinin Dönemlere Ayırılışı*, Milliyet Araştırma Dergisi, S. 6, s. 55-72, Pekin.

刘先照 (1992), 中国民族史的分期, 民族研究, 第 6 期, 第 55-72 页, 北京

(4) 581 yılından 907 yılına kadar - Sui (隋) Tang (唐) dönemi. Bu dönem Çin ve çevresindeki başka milletler için büyük gelişmelerin olduğu dönemdir.

(5) 907 yılından 1206 yılına kadar - Beş kırıllık on devlet dönemi (五代十国), Liao (辽), Song (宋), Xia (夏), Jin (金). Bu dönem, Han Çinlileriyle kuzeydeki milletlerin mücadele ettiği, etnik çatışmaların fazlasıyla arttığı bir dönemdir.

(6) 1206 yılından 1911'e kadar - Moğol İmparatorluğu (蒙古帝国), Ming İmparatorluğu (明朝) ve Mançu İmparatorluğu (满清帝国) dönemi. Bu dönemin özelliği Ming İmparatorluğundan başka dönemlerde Moğol ve Mançular gibi azınlık milletlerin Çin topraklarında imparatorluk olarak hâkimiyet sürmesidir.

Yukarıda bahsedilen dönem çalışmalarının kendine göre özellikleri vardır. Ancak bu araştırmalar dönem sınırlaması, siyasetin akademiye olan kısıtlaması gibi olumsuzluklardan yoğun etkilenmiştir. Diğer taraftan önceki araştırmalarda millet ve uluslararası ilişkiler ağırlık olarak konuşulmuştur, bu araştırmalarda ise siyasi münasebetler, iktisadi ve kültürel ilişkilere göre daha önemli yer tutmuştur. Bu tarz dönem ayırma şekilleri bizim ileri süreceğimiz tezimiz ile uyuşmamaktadır. Bu sebeple, bu çalışmada Çin'in milletler tarihinde kültürün etkilerini incelerken, Çin tarihini yeniden dönemlere ayırmak ve onun üzerinde çalışmak tezimizin önemli özelliği olacaktır.

2.4 Çin Kültürünün Ortaya Çıkışı Hakkında Yapılan Araştırmalara

Genel Bir Bakış

Tarihçilerin araştırmalarına göre Doğu Asya bölgesi eski uygarlıkların şekillendiği topraklardan biridir³². Çinli ve Batılı bilim adamlarının araştırmaları ve yapılan arkeolojik kazılar neticesinde bugünkü Çin dediğimiz bu topraklarda aslen farklı uygarlıkların yaşadığını görebiliriz. Ama dünyanın daha geniş açısından baktığımızda ilkel devire ait uygarlık sitlelerinin sadece Çin'de değil dünyanın bir çok yerinde raslıyoruz. Bunun üzerinde Çin'deki son derece yaygın bir iddia ise onların

³² ZHANG Fengjun. (2000), *Doğu Asya ve Hindistan: Asya'nın İki Farklı Modernleşme Modeli*, İktisat Bilimleri Yayınevi, s. 7, Pekin.

张峰君 (2000), 东亚与印度: 亚洲两种现代化模式, 经济科学出版社, 第 7 页, 北京

kendi tarihini 5000 yıl olarak göstermesi ve bu millet kültürünün 5000 yıldan buyana kesintisiz sürdüğüne inanmalarındır (尹红卿/Yin Hongqing, 曹鸿骞/Cao Hongqian , 2006) . Yani Çin’de birçok tarihi kitap efsanelerdeki Yandi³³ (炎帝) ve Huangdi’nin³⁴ (黄帝) birleşmesi ve doğudaki Chi You³⁵ (蚩尤) ile çatışmada kazanmasını Çin tarihinin başlangıcındaki en önemli ve etkili olay olarak görmektedirler³⁶. Ama daha titiz akademik araştırmalar bu görüşe çok dikkatli bakmakla beraber bu görüşün efsane olduğuna inanmaktadır. Yani arkeolojik kazılar ve eski yazı, eski masal araştırmaları sonuçları yukarıda bahsedilen bu iki liderin kabile önderi olduğu, hakiki imparator olmayıp, Çinli araştırmacılar tarafından insan ve imparator şekline yüceltirilen tanrılar olduklarını göstermiştir³⁷.

Bu tarihi rialist bakış açısından hareketle yola çıkarsak, önümüze şu tür sorular çıkacaktır, ‘Çin kültürünün kaynağı nedir?’ ‘Çin kültürü ne zaman ortaya çıkmıştır?’ ‘Hangi önemli olaylar günümüzdeki Çin tarihinin başlangıcı olmuştur?’ bu konular akademisyenler arasında çok tartışılan konular olup, üzerinde birçok farklı görüşler mevcut ve hala tartışılmaktadır. Çin kültürünün kaynağı açısından baktığımızda Makro açıdan Çin kültürünün şekillenmesi üzerine iki yaygın görüş mevcuttur.

³³ Efsanelerde Çinlilerin soy kaynağı olarak tanılan iki liderin biridir. Çin’in kaynaklarında hatırlanan eski efsanelerine göre Huangdi ve Yandi’ler çok eski zamanlarda Sarı ırmağın kenarlarında yaşayan iki kabilenin liderleridir. Onlar önce sınır olan bir parça toprağı tartışarak savaşmış ve Huangdi bu savaşta kazandıktan sonra iki kabile birleşmişlerdir. Sonraki zamanlarda birleşerek güçlenen bu kabile etrafındaki başka barbar sayılan kabilelerle savaşarak daha da büyümeye ve gelişmeye başlamışlardır. XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 1- Siyasi Mücadeleler*, Jilin Üniversitesi Yayinevi, s. 3, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), 中国历史百科全书 1- 政治斗争卷, 吉林大学出版社, 第 3 页, 长春

³⁴ Efsanelerde Çinlilerin soy kaynağı olarak tanılan ilk liderdir. Çin’in kaynaklarında hatırlanan eski efsanelerine göre Huangdi ve Yandi’ler çok eski zamanlarda Sarı ırmağın kenarlarında yaşayan iki kabilenin liderleridir. Onlar önce sınır olan bir parça toprağı tartışarak savaşmış ve Huangdi bu savaşta kazandıktan sonra iki kabile birleşmişlerdir. Sonraki zamanlarda birleşerek güçlenen bu kabile etrafındaki başka barbar sayılan kabilelerle savaşarak daha da büyümeye ve gelişmeye başlamışlardır.

Aynı zamanda Huangdi Çin efsanelerindeki Beş İmparator’un (五帝) birincisidir.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 1- Siyasi Mücadeleler*, Jilin Üniversitesi Yayinevi, s. 4, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), 中国历史百科全书 1- 政治斗争卷, 吉林大学出版社, 第 4 页, 长春

³⁵ Efsanelerde Çinlilerin soy kaynağından biri olan Yandi’nin soyundan gelen bir kabile lideridir. Çin efsane ve kaynaklarına göre soyadı Jiang (姜), tüm ilkel kabile liderleri içinde en vahşi olan biridir. Huangdi ile olan savaşta öldürülmüştür.

³⁶ KONG Xiangzhi, Deng Yihai. (1993), *Çin’i Değiştiren 100 Büyük Olay*, Çin İktisat Yayinevi, s. 1, Pekin.

孔祥智, 邓一海 (1993), 改变中国的 100 件大事, 中国经济出版社, 第 1 页, 北京

³⁷ EBERHARD W., (Çev: BERK İ.) (1941) *Türkiyede Sinolojinin Vazifeleri*, Çığır, S. 99, s. 37-40, Ankara.

Bunlardan birincisi, Çinli tarihçileri esas alan “Çin kültürünün yerel kaynak merkezli görüşü”; ikincisi ise Batılı araştırmacıları esas alan “Çin kültürünün dış kaynak merkezli görüşü”dür.

Çin kültürü oluşumunun yerel merkez kaynaklı görüşünde ise, Çin’de bulunan ilkel devire ait arkeolojik kazılar ve yazılı kayıtlara göre Çin kültürünün yerelden kaynaklandığına inanılmaktadır. Bu görüşün esasları Çin’de bulunan yontma taş devri ve Neolitik devrine ait kazıların zaman ve mekân özelliklerine göre, Çin kültürünün Çin topraklarında yaşayan ilkel insanlardan kaynaklanarak geldiğini ileri sürmektedir. Onların iddialarına göre arkeolojik açıdan bakıldığında Çin topraklarında bulunan 200 den fazla yontma taş devrine ait siteler ve 7000 den fazla Neolitik devire ait siteler bulunmaktadır³⁸. Dolayısıyla bu iddiada bulunan araştırmacılar Çin kültürünün ilkel devirden başlayan bir gelişme sürecinin olduğunu, Çin kültürünün ise o Çin topraklarındaki bu ilkel uygarlıklardan beslenerek dışarının etkisi olmadan ya da dışarıdan çok az etkilenmiş bir şekilde ortaya çıktığını savunmaktadırlar. Onlara göre Çin kültürü sosyal evrimsel gelişmenin neticesidir. Çin kültürü, dış etkenden oluşmuş değil, öz verileriyle bu topraklarda farklı gelişme sürecini geçirdikten sonra nihayetinde uygarlığa ulaşmıştır³⁹.

Çin kültürünün dış kaynak merkezli olduğu görüşü ise Batı kaynaklı, güney kaynaklı ve kuzey kaynaklı olarak üçe ayrılmaktadır⁴⁰. Bunların içinde akademik araştırmalarda önem kazanan görüş, Çin kültürünün Batı kültürü merkezli olduğu görüşüdür. Bu görüşteki araştırmacılar Neolitik taş devrine ait bazen kazılarda bulunan eşyaların Orta Asya ve Orta Doğu’daki eski uygarlıklarda bulunan eşyalarla çok benzerliği varlığı ve zaman açısından Çin kültürünün daha geç ortaya çıktığına dayanarak Çin kültürünün batısında bulunan kültürlerden kaynaklandığı iddiasına varmışlardır. Örnek olarak, İsviçreli arkeolog Johan Gunnar Andersson Çin’de Yangshao uygarlığındaki boyalı seramiklerin Orta Asya’nın Aşkabat şehri civarındaki kazılarda bulunan boyalı seramiklerle çok benzerliği olduğunu söylemiş ve Çin

³⁸ WANG Zhonghan. (1994), *Çin’in Milletler Tarihi*, Çin Sosyal Bilimler Yayınevi, s. 38, Pekin.

王钟翰 (1994), 中国民族史, 中国社会科学出版社, 1994年, 第38页, 北京

³⁹ ZHANG Dainian. (1998), *Çin’in Edebiyat ve Tarih Ansiklopedisi*, Zhejiang Halk Yayınevi, s27, Hangzhou.

张岱年 (1998), 中国文史百科, 浙江人民出版社, 第27页, 杭州

⁴⁰ WANG Zhonghan. (1994), *Çin’in Milletler Tarihi*, Çin Sosyal Bilimler Yayınevi, s. 34, Pekin.

王钟翰 (1994), 中国民族史, 中国社会科学出版社, 第34页, 北京

kültürünün batıdan kaynaklandığı görüşünü desteklemiştir⁴¹. Bundan başka Fransız bilim adamı Terrien De Lacouperie'in Babil uygarlığı ve eski Çin uygarlıkları arasındaki benzerliklere dayanarak, Çin tarihindeki Huangdi'nin Babil eski kaynaklarında kaydı tutulan, milattan önceki 2282 yılında Babil'den Doğu Asya'ya giden Bak'ların⁴² lideri Nakunte⁴³ olduğu, Çince 'deki avam, halk anlamını taşıyan baixing (百姓) kelimesinin Bak'lardan geldiğinden bahsederek, Çin kültürünün batıdan kaynaklanma görüşünde bulunmaktadır⁴⁴. Bu ve buna benzer görüşlerde Çin kültürünün yerelden doğan ve gelişen kültür değil, aksine Orta Doğudaki uygarlığın etkisiyle ortaya çıkmış ve gelişmiş bir kültür tipi olduğu ileri sürülmektedir.

Tarih olarak, Çin kültürünün hangi tarihten başladığı hakkında farklı görüşler mevcuttur. Bazen tarihçiler eski Çin kaynaklarında kayıt edilen efsanelere göre Çin kültürünün Huangdi ve Yandi (炎帝) kabilelerinin birleşmesinden başladığını ileri sürerken, bazı araştırmacılar ise Xia Hanedanlığının kurulmasıyla başladığını söylemektedir. Ancak Fairbank (2001), Shang döneminden⁴⁵ kalan kaplumbağa yazısı ve kazılan bronzlara göre Çin kültürünün bu devirden başladığını söylerken W.Eberhard (1942), Zhou döneminden⁴⁶ başladığına inanmaktadır. Bu görüşler içinde ilk üç görüş, üzerinde çok durulan veya desteklenen görüşler değildir. Sadece Zhou dönemine ait son görüş ister arkeolojik açıdan ister de yazılı kaynaklar bakımından daha net sonuca varılan ve daha yaygın kabul gören görüşlerdir.

⁴¹ LIU Wenmin, QI Dongfang. (1993), *İpek yolu-Doğu Asya'yı Bağlayan Geçmiş Yol*, Çin Sanxia Yayınevi, s. 142, Pekin.

刘文敏, 齐东方 (1993), *丝绸之路-通向东亚的历史古道*, 中国三峡出版社, 第 142 页, 北京

⁴² Orta Doğu bölgesinde yaşayan eski kavim adıdır.

⁴³ Şutruk-Nahunte Elam İmparatorluğu'nu MÖ 1185 - MÖ 1155 yılları arasında yöneten kraldır. Şutruk Hanedanı'nın ikinci kralıdır.

⁴⁴ GARDEN C. (1894), *WESTERN ORIGIN OF THE EARLY CHINESE CIVILISATION FROM 2300 B.C. TO 200 A.D*, Terrien De Lacouperie, ASHER&Co., BedfordStreet, s. 4-5, 14-15, London.

⁴⁵ Hanedanlık adıdır. Araştırmalara göre Tahminen MÖ 1600 yıllarda Chengtang tarafından kurulmuştur. Yönettiği bölge günümüzdeki Çin halk Cumhuriyetinin Henan eyaleti ve etraftaki bölgeler olarak tahmin edilmektedir. Toplam 31 kral hâkimiyet sürmüştü ve son kral Dİ Xin döneminde Zhou krallığı tarafından yok edilmiştir. Kayıt ve kazılara göre MÖ 17. Yüzyıldan MÖ 11. Yüzyılına kadar Sarı Irmağın aşağı vadisini yönettiği tahmin edilmektedir.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 1- Siyasi Mücadeleler*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 88, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), *中国历史百科全书 1- 政治斗争卷*, 吉林大学出版社, 第 88 页, 长春

⁴⁶ Zhou hanedanlığı Batı Zhou ve Doğu Zhou diye iki döneme ayrılmaktadır. Çin Tarihinde MÖ 1122'den MÖ 256 yılına kadar hüküm süren kraliyet hanedanlığıdır. Kurucusu Zhou Wuwang (周武王), Batı Zhou'un başkenti Haojing (镐京), Doğu Zhou'un başkenti ise Luoyang'dır (洛阳).

Batı Zhou Hanedanlığının⁴⁷ (西周) kuruluşu farklı tarihçiler ve Sinologlar arasında ortak ifade ile, yazılı kaynaklar ve arkeolojik araştırmalarda kanıtlayabilecek bir görüş olarak tanımlanmaktadır. Örnek olarak Wolfram EBERHARD ve Fei Xiaotong (费孝通), Yi Zhongtian (易中天) gibi Sinolog ve tarihçiler kendi makale ve kitaplarında bu görüşleri desteklemektedir⁴⁸. Zhou Hanedanlığının (周朝) kuruluşuyla beraber devlet ve toplumun normal yürütülmesini sağlamak için nispeten mükemmel olan devlet sistemi, kanun, inanç ve ahlak düzeni oluşturmuştur. Yani, yukarıda bahsedilen unsurlar bir kültürün oluşturulması için fazlasıyla önem taşıdığı bilinen bir gerçektir.

2.5. Çin Kültürünün Ortaya Çıkışı Üzerine İncelemeler

Yukarıda bahsettiğimiz gibi Çin kültürünün kaynağı ve ortaya çıkışı konusu üzerinde birçok tartışma ve görüş mevcuttur. Bu çeşitli görüşlerin kendine göre malum esasları olsa da bilim insanlarını şüphelendirecek birçok yönü de vardır. Dolayısıyla bu bölümde, yukarıdaki araştırmaların eksik taraflarını ortaya koymakla beraber bu konu üzerine kendi görüşlerimizi sunmaktayız.

Öncelikle Çin kültürünün Yan Huang döneminden⁴⁹ başladığı görüşüne gelince, bu görüşü ele alan araştırmaların büyük çoğunun kaynak araştırmalarına dayanarak yapıldığını, arkeolojik araştırmalar ile yetersiz düzeyde veya çok az

⁴⁷ Hanedanlık adı, tahminen MÖ 11. Yüzyıldan – MÖ 771 yılına kadar hüküm sürmüştür. Hanedanlığının kurucusu Zhou Wuwang (周武王) Shang Hanedanlığının son kralı Zhou'u öldürerek Sarı ırmağın orta ve aşağı vadilerini kapsayan bir devlet kurmuştur başkenti Hao Jing (镐京) şehrinde bulunmuştur. Bu devlet MÖ 771 yıl son kral Zhou Youwang'ın (周幽王) Quanrong'lar tarafından öldürülmesiyle yok olmuştur. XU Zhongyi (Baş Editör). (1996), *Çin Tarihi Sözlüğü- Qin Öncesi Dönemi*, Shanghai Sözlük Yayınevi, s. 186, Shanghai.

许仲毅 (主编) (1996), *中古历史大辞典- 先秦史*, 上海辞书出版社, 第 186 页, 上海

⁴⁸ EBERHARD W., (Çev: BERK İ.) (1941) *Türkiyede Sinolojinin Vazifeleri*, Çığır, S. 99, s. 37-40, Ankara.

FEI Xiaotong. (1999), *Çin Milliyetinin Çok Köklü Tek Gövdeli Düzeni*, Merkezi Milliyetler Üniversitesi Yayınevi, s. 9, Pekin.

费孝通 (1999), *中华民族多元一体格局*, 中央民族大学出版社, 第 9 页, 北京

Yi Zhongtian'ın 26.12.2013 Çin Bilim ve Teknoloji Üniversitesinde veren "Tarihin Kaynağı" adlı konuşmalarına bakınız.

中国科学技术大学. 易中天做客中国科大作“历史的底牌”主题演讲, https://www.youtube.com/watch?v=zyE5q_g1Gto (26.09.2016)

⁴⁹ Efsanelerdeki Çinlilerin soy kaynağı olan iki kral Huangdi (黄帝) ve Yandi'nin (炎帝) birleştikten sonra hâkimiyet sürdüğü dönemdir.

desteklendiğini görebiliriz. Bu efsanevi görüşte Pangu⁵⁰ (盘古) Nüwa⁵¹ (女娲) isimli iki ilah dünyanın yaratıcılarıdır. Yani Pangu yer ve gökyüzünü birbirinden ayırmış ve dünyayı keşfetmiştir. Nüwa ise gök tanrısı Fuxi'nin⁵² (伏羲) kız kardeşidir. Sonraki zamanlarda Fuxi'nin kardeşi Nüwa (女娲) ile evlenmiştir. Uzun bir zaman geçtikten sonra Fuxi ölmüş ve yalnızlıktan sıkılan Nüwa sarı topraktan insanları yaratmıştır. İnsanlar yaratıldıktan sonra Shennong⁵³ (神农) adıyla adlandırılan bir ilah insanlara tarımı öğretmiştir. Uzun zaman sonra beş imparator Çinlilere liderlik yapmış ve Çinlilerin soy kaynağı olarak tanınmıştır. Çinliler Yandi ve Huangdi'yi soy kaynağı olarak tanımışlardır. Huangdi aynı zamanda Beş İmparator'un (五帝) birincisi olarak tanımlanmaktadır⁵⁴. Çin efsanelerinde yer alan bu Üç Tanrı Beş İmparator (三皇五帝) dediğimiz ilahlaştırılan şahıslar Çinlilerin hatta insanların ilk başlangıç kaynakları olarak tanımlanmaktadır. Ancak, dikkat edilmesi gereken nokta, Üç Tanrı Beş İmparator'un (三皇五帝) kim oldukları ile ilgili eski Çin kaynaklarında tutarlı bilgi

⁵⁰ Çin efsanelerindeki tüm âlemi icat eden ilahdır. Efsanelere göre 18 bin yıl yaşamıştır. Pangu gözünü açsa gündüz, kapatırsa akşam oluyormuş. Aynı zamanda o eğlendiğinde hava açık oluyor, üzülduğünde ise hava bulutlu oluyormuş.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 2- Siyasi Şahıslar*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 3-4, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), 中国历史百科全书 2- 政治人物卷, 吉林大学出版社, 第 3-4 页, 长春

⁵¹ Çin efsanesindeki insanı yokluktan yaratan ilahdır. Efsanelere göre Nüwa'nın abisi Fuxi'miş. Nüwa abisiyle evlenmiş ve Fuxi'nin öldükten sonra Nüwa sıkılmış ve topraktan insanları yaratarak sıkıldığını getirtmeye çalışmıştır.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 2- Siyasi Şahıslar*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 2, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), 中国历史百科全书 2- 政治人物卷, 吉林大学出版社, 第 2 页, 长春

⁵² Çin efsanesindeki insan başlı, yılan vücutlu ilahdır. Efsanelere göre Kız kardeşi Nüwa ile evlenmiştir. Fuxi balık tutmayı, av avlamayı ve müzik çalmayı icat etmiştir.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 2- Siyasi Şahıslar*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 1, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), 中国历史百科全书 2- 政治人物卷, 吉林大学出版社, 第 1 页, 长春

⁵³ Çin efsanesindeki hükümdar, tarım ve tıpi icat eden, insanlara tarımcılık yapmayı, tedavi etmeyi öğreten ilk kişidir.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 2- Siyasi Şahıslar*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 1, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), 中国历史百科全书 2- 政治人物卷, 吉林大学出版社, 第 1 页, 长春

⁵⁴ SİMA Qian. (1959), *Büyük Tarihçenin Kayıtları- Beş Kral'ın Temel Vakayinamesi*, Zhonghua Kitapçılığı, s. 1, Pekin.

司马迁 (1959), 史记-五帝本纪, 中华书局, 第 1 页, 北京

bulunmamakta ve farklı kayıtlar bulunmaktadır. O yüzden bu efsanevi şahıslar Çinliler hariç akademide bilimsel açıdan bir tarihin başlangıcı olarak kabul görmemektedir.

Çin orijinal kaynaklarındaki bu döneme ait kayıtlar üzerinde araştırma yaptığımızda, Çin'in eski tarihi kaynaklarında yer alan bu döneme ait yazıların kayıt altına alındığı zaman üzerinde bizi şüphelendiren noktaların olduğunu görmekteyiz. Yani Zhou Hanedanlığının (周朝) öncesine giden tarihlerin⁵⁵ daha fazla Han Hanedanlığı (汉朝) ve sonraki devirlerdeki yazılan kitaplarda bulunduğunu, Qin Hanedanlığının (秦帝国) öncesinde yazılan kaynaklarda Çin'in antik çağ dönemine ait kayıtların nispeten çok az ve detaylı olmadığını görebiliriz. Yani eski Çin kaynaklarının yazıldığı dönem ne kadar son zamanlara yakın yazıldıysa, efsaneler dönemi tarihi kurgularla, o kadar uzun ve detaylı yazılmıştır⁵⁶. Örnek olarak Zhou Hanedanlığının (周朝) ilk zamanlarında, insanların bildiği en eski zamanda yaşayan lider Yu⁵⁷ (禹) olarak tanınırken, Konfüçyüs döneminde Yao⁵⁸ (尧) ve Shun⁵⁹ (舜) olmuştur. Savaşçı Devletler Döneminde (战国时代) tarihteki Beş

⁵⁵ MÖ 1046 yılın öncesi, Shang, Xia, Beş İmparator dönemlerini göstermektedir.

⁵⁶ GU Jigang. (1982), *Kadim Tarih Üzerinde Analiz (Birinci Cilt)*, Shanghai Kadimi Kitaplar Basımevi, s. 70, Shanghai.

顾颉刚 (1982), *古史辨- 第一册*, 上海古籍出版社, 上海, 第 70 页, 上海

⁵⁷ Çin efsanelerinde hatırlanan Beş İmparatorun beşincisi olan Yu, Çin Kayıtlarına göre Çin tarihinde kurulan ilk devlet Xia Hanedanlığının (夏朝) kurucusu olarak geçmektedir. Efsane araştırmalarına göre, Yu'nun babası sel afetinde sorumsuzluk yaptığı için öldürülmüş ve Yu büyüdükten sonra babasının yanlışlığını düzeltmek için üç sene boyunca hiç evine gitmeden baraj yapıp seli durdurmuştur.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 2- Siyasi Şahıslar*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 6, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), *中国历史百科全书 2- 政治人物卷*, 吉林大学出版社, 第 6 页, 长春

⁵⁸ Çin efsanelerindeki beş imparatorun üçüncüsü. Efsanelere göre soyunun Huangdi'den geldiği söylenmektedir.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 2- Siyasi Şahıslar*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 5, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), *中国历史百科全书 2- 政治人物卷*, 吉林大学出版社, 第 5 页, 长春

⁵⁹ Çin efsanelerindeki beş imparatorun dördüncüsü. Sülalesinin kökü Doğu barbarlara (东夷) kadar ulaşmaktadır, efsanelere göre savaşçı bir general olduğu söylenmektedir.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 2- Siyasi Şahıslar*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 7, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), *中国历史百科全书 2- 政治人物卷*, 吉林大学出版社, 第 6 页, 长春

İmparator⁶⁰ (五帝) oluşturulurken, Qin İmparatorluğu döneminde Üç Evliya⁶¹ (三皇) , Han İmparatorluğu döneminde Pangu (盘古) hakkındaki kayıtlar oluşturulmuştur. Bu açıdan baktığımızda Çin'in 5000 yıllık tarihin ilk çağ dönemi gerçekten var olan net bir sonuca ulaşılabilecek tarih değil belki Çin'in edebi eserlerinde uydurulan, efsane bir tarihtir. Öte yandan astronomi riyazi hesaplarla takriben M.Ö. 1000 yılına kadar Çin kaynaklarında verilen tarihlerin yanlış olduklarını ispat etmiştir. Bu konuda Sinolog Wolfram EBERHARD (1942), makalesinde bugünkü İtalya dediğimiz coğrafyadaki kültürün eski Roma kültürünün devamı olmadan belki sonraki dönemlerde buraya yerleşen insanların oluşturduğu kültür olduğunu örnek göstererek, bundan 4000 sene evvel bugünkü Çin dediğimiz topraklarda mevcut olan kültürün, bizim bugünde gördüğümüz Çin kültürü değil, belki başka uygarlıklar olduğunu⁶² göstermiştir.

Xia hanedanlığına gelince, Çin kaynaklarına göre beş imparatorun en sonu olan Yu (禹) bölgede liderlik yaptıktan sonra liderlik yerini oğluna bırakmış ve onun oğlu Qi⁶³ (启) tahta geçmiş ve Çin tarihindeki ilk devlet olan Xia Hanedanlığını kurmuştur⁶⁴. Yazılara göre Xia hanedanlığı kurulduktan sonra 17 Kral

⁶⁰ Çin'in efsanelerindeki çok uzak yaşayan ve hüküm süren, halka üretim yapmayı öğreten, kalkın başına gelen belaları gideren liderlerdir. Bu Beş İmparatorun kim olduğuna üzerinde de farklı görüşler mevcuttur. Akademik araştırmalarda biraz yaygın görüş ise Han dönemindeki tarihçi Sima Qian (司马迁) "Büyük Tarihçenin Kayıtları" (史记) adlı kitabında bahseden Huangdi(黄帝), Zhuanxu (颛顼), Yao (尧), Shun (舜), Yu (禹) lerdir.

SİMA Qian. (1959), *Büyük Tarihçenin Kayıtları- Beş Kral'ın Temel Vakayinamesi*, Zhonghua Kitapçılığı, s. 1-18, Pekin.

司马迁 (1959), 史记-五帝本纪, 中华书局, 第 1-17 页, 北京

⁶¹ Çin efsanelerindeki insanları icat eden, insanlara yaşamak için her şeyleri öğreten üç evliyadır. Bu Üç Evliyanın kim olduğu hakkında Beş İmparator gibi farklı görüşler sağlanmaktadır. Bunların içinde yaygın bir görüş ise Han dönemindeki tarihçi Sima Qian (司马迁) "Büyük Tarihçenin Kayıtları" (史记) adlı kitabında bahseden Fuxi (伏羲), Shennong (神农), Nuwa (女娲) lardır.

SİMA Qian. (1959), *Büyük Tarihçenin Kayıtları- Beş Kral'ın Temel Vakayinamesi*, Zhonghua Kitapçılığı, 1959 yıl, s. 1-18, Pekin.

司马迁, 史记-五帝本纪, 中华书局, 1959, 第 1-17 页, 北京

⁶² EBERHARD W., (Çev: BERK İ.) (1941) *Türkiyede Sinolojinin Vazifeleri*, Çığır, S. 99, s. 37-40, Ankara.

⁶³ Çin efsanelerindeki Xia Hanedanlığının kurucusu ve ilk kralı, Çin efsanelerindeki beş imparatorun beşincisi olan Yu'nun oğludur.

⁶⁴ BAÍ Gang. (2011), *Çin'in Siyasi Sistem Genel Tarihi- Birinci cilt*, Halk yayınevi, s. 104, Pekin.

白钢 (2011), *中国政治制度通史-第一册*, 人民出版社, 2011 年, 第 104 页, 北京

hüküm sürmüş ve yaklaşık 500 yıl devam etmiştir⁶⁵. Xia Hanedanlığının son kralı Jie⁶⁶ (桀) çok zalim ve savaşçı bir kraldı, o tahta geçtikten sonra etraftaki kavimlerle sürekli savaşmış ve halka çok zulüm etmiştir⁶⁷. Sonuçta bu durumu fırsat bilen Shang kavimi lideri Tang⁶⁸ (汤) Jie'ye karşı savaş açmış ve Xia hanedanlığını yok ettikten sonra Shang hanedanlığını kurmuştur⁶⁹.

Burada dikkatimizi çeken bir nokta ise, yukarıda bahsedilen olaylar sadece kayıt üzerinde hatırlanmış tarihtir. Bu tarihi kanıtlayacak arkeolojik kazıların çok az, belirsiz olması ve o kazılarda bulunan yazılı metinlerin eksikliği bu dönemin gerçekten varlığına şüphe yaratır. Diğer taraftan Shang dönemine ait kaplumbağa yazılarında Xia dönemi hakkında hiçbir yazının bulunmaması⁷⁰ bu döneme ait tarihin daha fazla efsanelere ait bir tarih olduğunu göstermektedir.

Shang Dönemi ise yazılı tarihi olan ve arkeolojik kazılarda kanıtlanan bir dönemdir. Bazen Batılı ve Çinli araştırmacılar Çin tarihinin bu dönemden başladığı kaydında bulunmaktadır. Bu döneme ait kaplumbağa yazıları ve bronz kazılara göre bu dönemde uygarlığın yüksek olduğunu görebiliriz. Çin'in tarihi eserlerinde yaklaşık 700 sene hüküm süren bu hanedanlık üzerinde tıpkı önceki dönemlerdeki gibi tartışmalar mevcuttur. Öncelikle kaplumbağa yazısı gerçi Çin yazısının ilkel şekli olarak tanınsa da, bu yazılarda kayıt edilen olaylar sadece falcılıkla sınırlanıyordu⁷¹. Yani bu dönemde kullanılan yazı halk arasında kullanılan evrensel yazı değil, sadece dini grup ve falcılar tarafından tekel edilen, asillerin ihtiyaçları için hizmet veren bir yazı şeklindedir. Diğer taraftan baktığımızda Shang iktidarının odağında sayısız dağınık

⁶⁵ HE Ping. (2011), *Çin Medeniyetinin Kısaca Tarihi*, Sichuan Edebiyat ve Sanat Yayınevi, s. 28, Chengdu.

何平 (2011), 中国文明简史, 四川文艺出版社, 第 28 页, 成都

⁶⁶ Xia Hanedanlığının son kralı, Çin'in tarihi kayıtlarına göre çok zalim bir kral olduğu için Shang devleti isyan etmiş ve Shang'la olan savaşta öldürülmüştür.

⁶⁷ HE Ping. (2011), *Çin Medeniyetinin Kısaca Tarihi*, Sichuan Edebiyat ve Sanat Yayınevi, s. 29, Chengdu.

何平 (2011), 中国文明简史, 四川文艺出版社, 第 29 页, 成都

⁶⁸ Çin kayıtlarına göre Shang hanedanlığının kurucusu ve ilk kralı.

⁶⁹ TIAN Jizhou. (1996), *Qin Öncesi Milliyetler Tarihi*, Sichuan Milliyetler Yayınevi, s. 153, Chengdu.

田继周 (1996), 先秦民族史, 四川民族出版社, s153, 成都

⁷⁰ YAN Wushan. (2002), *Çin'in Tarihi Medeniyet Kuramları*, Qinghua Üniversitesi Yayınevi- Pekin Jiaotong Üniversitesi Yayınevi, s. 23, Pekin.

颜吾芑 (2002), 中国历史文化概论, 清华大学出版社-北京交通大学出版社, 第 23 页, 北京

⁷¹ YANG Yubin - SUN Guangqing. (2002), *Henan Arkeolojik Keşifleri*, Zhongzhou Tarihi Kaynaklar Yayınevi, s. 199, Zhengzhou.

杨育彬、孙光清 (2002), 河南考古探索, 中州古籍出版社, 第 99 页, 郑州

ve başına buyruk topluluklar yer alıyordu. Aynı zamanda Shang dönemindeki kültür ile sonradan gelen Zhou kültürü arasında birçok farklılık vardı⁷². Dolayısıyla Shang dönemini Çin kültürünün başlangıç noktası olarak görmek uygun olmamaktadır.

Yukarıda bahsedilen görüşler, konu ile ilgili, akademideki önde gelen görüşlerdir. Ancak, şunu da söylememiz gerek ki bu farklı görüşler, hepsinde birçok şüphe olmakla beraber bilim insanları arasında sürekli tartışılan, ikna edici bilimsel sonuca ulaşılamayan bir meseledir. Yani, Çin'deki bu uygarlıkların nereden ortaya çıktığı dünyanın başka yerlerindeki uygarlıkların kaynaklarının tartışıldığı gibi insanın kafasını karıştıracak, bir kesin sonuca ulaşılması çok zor olan konulardır. Ancak burada şunu söyleyebiliriz, Üç bin yıl önceki, bugünkü tabiriyle Çin dediğimiz bu topraklarda birçok uygarlıkların yaşadığı tartışılmaz hakikattir. O zaman bu uygarlıkların sahibi kimlerdi? Bu konu üzerine Sinolog Wolfram Eberhard M.Ö 2500 yılındaki Çin dediğimiz bu topraklarda çeşitli kavimler grubunun olduğunu ve bu kavimlerin sürekli ilişkiler içerisinde yaşadığından bahseder⁷³. Onun araştırmasına göre bugünkü Çin coğrafyasının kuzeydoğusunda yer alan kavimler Mançuların ecdadı olan Tunguz'lardı. Onlar ilker kültür kavimi idiler. Avcılık ve hayvancılık yapıyorlardı ve bilhassa domuz beslerlerdi. Tunguzların batısında bugünkü Moğolların ecdadı olan Proto Moğollar yaşıyorlardı ve bunlar sadece bugünkü gibi yalnız Moğolistan'da değil, ta Sarı Irmağa kadar yayılarak yaşamışlardı. Moğolların batısında ise bugünkü Türklerin ecdadı vardı. Onların yayıldığı topraklar bugünkü Gansu eyaletinden⁷⁴ (甘肃省) ta güneydeki Wei nehrine kadar uzanmışlardı. Batı kısmında Tibet'ler vardı ve onların Türkler ile beraber yaşadığı bölgelerde Türk-Tibet melez kavimleri mevcuttu. Yukarıda bahsedilenler Çin'in kuzey bölgesinin o zamanlardaki durumu idi. Güney kısmında sulak ovalarda yaşayan, pirinç yetiştiren Tai'ler vardı, onlar bugünkü Siyam'ların ecdatlarıydı. Aynı zamanda Çin'in güney doğu kısmında gemicilik kültürü oldukça güçlü olan Yüan'ler yaşıyorlardı⁷⁵.

⁷² SHAUGHNESSY E. (2005), *Eski Tarihe Farklı Bakış*, Shanghai Kadimi Kitaplar Basımevi, s. 4, Shanghai.

夏含夷 (2005), *古史异观*, 上海古籍出版社, 第 4 页, 上海

⁷³ EBERHARD W., (Çev: BERK İ.) (1941) *Türkiyede Sinolojinin Vazifeleri*, Çığır, S. 99, s. 37-40, Ankara.

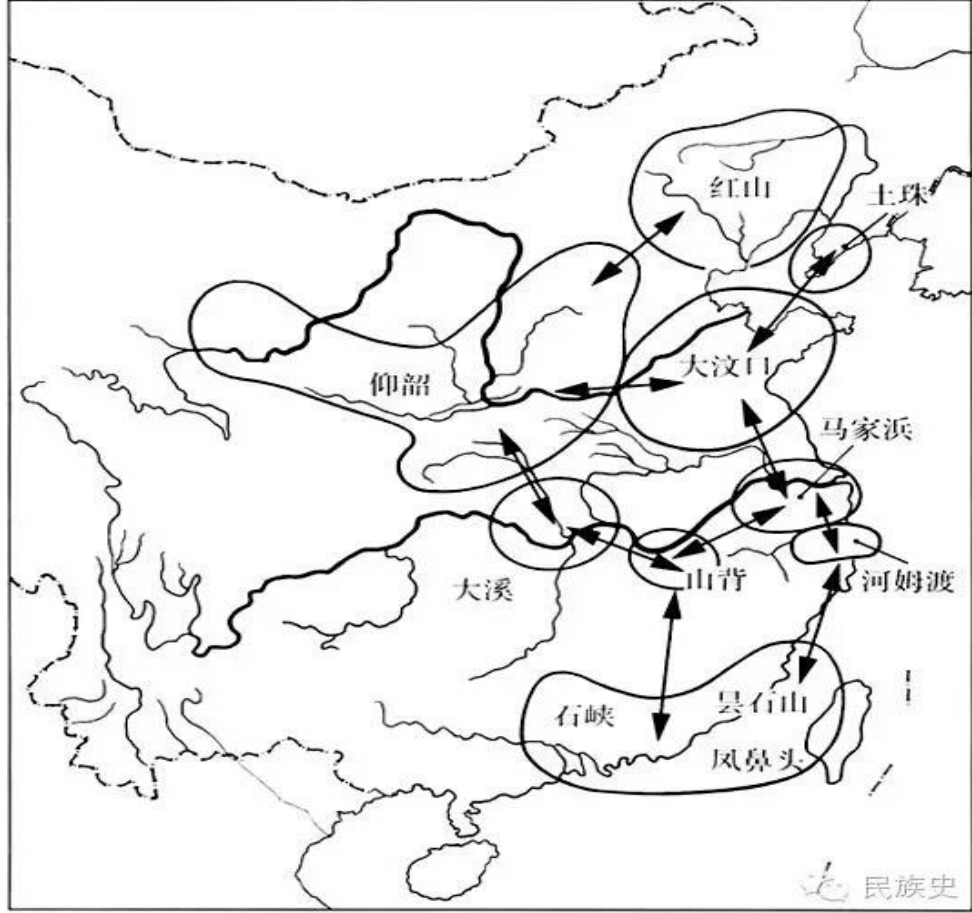
⁷⁴ Çin'in kuzeybatısında yer alan önemli bir eyalettir. Eyalet başkenti Lanzhou'dur (兰州). Kuzeyden Moğolistan, güneyden Qinghay eyaleti (青海) ve Siçuan eyaleti (四川), doğudan Shanxi eyaleti (陕西) ve İç Moğolistan Özerk Bölgesi, batıdan Doğu Türkistan ile çevrilidir.

⁷⁵ EBERHARD W., (Çev: BERK İ.) (1941) *Türkiyede Sinolojinin Vazifeleri*, Çığır, S. 99, s. 37-40, Ankara.

O zaman Zhou Hanedanlığı kurulmadan önce Çin dediğimiz bu toprakların durumu nasıldı? Bu soruyu çözmek için arkeolojik araştırmalardan faydalanmak zorunda kalıyoruz.

Bu konu üzerine Çin'deki araştırmalarda da antik Çin'de birçok kültürün yaşadığı ve onların birbiriyle sıcak etkileşimde bulunarak Çin kültürünün prototipini şekillendirdiğini ileri sürer⁷⁶.

Şekil 1: Çin'deki Eski Uygarlıkların Yerleşim Haritası

Şekil 1'de gördüğümüz gibi, üç bin yıl önceki Çin'de yaşayan uygarlıklar bugünkü gördüğümüz Çin kültürü değildi. Bu çeşitli kültürlerin içinde doğudaki Shang Kültürü (商文化) (M.Ö.1400-M.Ö.1050) diye adlandırılan kültür diğer kültürlerle göre daha yüksek seviyedeydi. Bu kültür mensupları yazıyı icat etmiş ve bronz yapma teknikleri daha gelişmişti. Yani Çin kültürünü incelediğimiz anda “Shang-devri” denilen bu döneme ait kazılar ve kazılarda bulunan vesikalar bu

⁷⁶ YAN Wenming (1987), *Çin Proto Kültürünün Birliği ve Çeşitliği Hakkında*, Kültürel Kalıntı Dergisi, S. 3, s. 38-50, Pekin.

严文明, 中国史前文化的统一性与多样性, 文物, 1987年第3期, 第38-50页, 北京

dönemin tarihin başlangıcı olduğunu, ondan önceki tarihin neolitik devre ait olduğunu görmekteyiz. Bu konu hakkında Eberhard makalesinde bu dönemdeki yazıların çok ilkel olduklarını ve bazı Çinli bilim adamlarının söylediği gibi çok uzun bir gelişim süreci geçirmediğini söylemektedir.

Yukarıdaki bölümde bahsettiğimiz gibi, Shang kültürü hakkında birçok araştırmacı Çin kültürünün bu dönemde başladığı iddiasında bulunmaktadır. Çünkü Shang'lar doğu Asya'da ilk devleti kurduğu bahsedilmektedir. Bu açıdan baktığımızda Shang'lar Çin tarihinin başlangıç noktası olmuş ve sonraki Çin kültürünün şekillenmesinde çok önemli yere sahip olmuştur. Ancak sonraki Çin kültürünü incelediğimizde, ilgili detaylar Shang Kültürünün sonraki Çin kültürü ile bazı noktada benzerlikleri olsa da, Çin kültürünün basit bir başlangıcı olmayıp, farklı bir yapıda kültür olduğunu göstermektedir. Bu açıdan bu devletin düşünce sistemi, dini ve yaşam tarzı gibi alanlarda sonradan gelen Zhou kültürü ile tamamen farklı bir sistemde olduğunu görebiliriz. Diğer taraftan baktığımızda bugüne kadar mevcut olan bütün yüksek kültürlerin üzerinde yapılan araştırmalar, bunların hiçbirinin kendiliğinden ortaya çıkmadığını göstermektedir⁷⁷. Dolayısıyla, Shang kültürünü kaplunbuğa yazısının Çin yazısına olan etkilerinden ve benzeri kültürel unsurlardan bakarak, sonraki dönemlerde gelişen, bugünkü anlamdaki Çin kültürünün önemli bir ana kaynağı diyebiliriz, ama şu anki manada söylenen Çin kültürünün kendisidir dimemiz uygun değildir.

O halde bugünkü anlamdaki Çin kültürü ne zaman, nasıl ortaya çıkmıştır? Bu sorunun cevabını bulmak için Şeki 1'de gösterilen kavimlerin ilişkileri hakkında bilgilere bakmamız gerekmektedir. Bu kavimler yalnız ve ayrı olarak yaşamıyorlardı. İlkel kavimler sulh içinde ya da savaş dolayısıyla birbirleriyle münasebette bulunuyordu. Bu münasebetler geçit olan bölgelerde daha şiddetli bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu bölgelerin içinde Sarı Irmağın⁷⁸ orta kısmı olan Wei nehri (渭河) vadisi önemli bir geçit bölge idi. Shang'ların batısındaki bölgelerde Türk ve Tibet kavimleri yaşıyordu. Buradaki düzlük ovalar ve zengin otlaklar, göçebe olan bu halklara büyük bir sahne temin ederken, güneyden gelen Tai'ların bu bölgede

⁷⁷ EBERHARD W., (Çev: BERK İ.) (1941) *Türkiyede Sinolojinin Vazifeleri*, Çığır, S. 99, s. 37-40, Ankara.

⁷⁸ Sarı Irmak (黄河) ve merkezi bölgesi Çinlilerin kökünün ortaya çıktığı bölge olarak tanılan bölge nehridir. Aynı zamanda Çin'deki ikinci uzun nehridir. Bazı Türkçe kaynaklarda Çince telaffuzu boyunca Huangho olarak yazılmaktadır. Nehir Tibet yaylasından başlanarak Bohai denizine dökülmektedir.

tarımcılık yapması bu kavimleri karşılaştırmıştır ve doğudaki Longshan uygarlığı⁷⁹ (龙山文化) ile karşı karşıya gelen bir kültürü oluşturmuştur. Bu uygarlık bulunduğu yerin adıyla Yangshao uygarlığı⁸⁰ (仰韶文化) olarak adlandırılmıştır. Bu kültürün içinde göçebeler, çiftçilerin efendileri olmuş ve idareyi elde tutmuş ayrıca ordusunu oluşturmuştur. Takriben M.Ö 1600'den itibaren bu iki kültür sıkı ilişki içerisinde bulunmuş ve birbirlerini etkilemişlerdir. Bu münasebetin büyük çoğu savaşla ifade edilmiştir. Bu savaşlar esnasında doğu devleti olan Shang'lar Proto Türk kavimlerinin etkilerini daha fazla kabul edince batıdaki Proto Türklerde doğunun yazısıyla kendi dillerini yazmaya başlamış ve bu kültürün başka özelliklerini kabul etmişlerdir. Yani bu dönemlerde batıdaki Yangshao uygarlığı (仰韶文化) askeri taraftan daha güçlü olarak doğu kültürünü etkilerken, doğudaki daha gelişen Longshan uygarlığı (龙山文化) aynı süreçte batıdaki Proto Türk kavimlerini etkilemiştir. Son dönemlerde doğudaki Shang devleti hükümdarları zevkin, sefanın peşine düşmüş ve devlet işlerine karışmamış, halkına zulüm etmiştir. Bunu fırsat olarak bilen batı devleti Shang devletine saldırmıştır. M.Ö. 1050 yılında kendisine Zhou beyliği (周国) adını veren Batı devleti ve Shang devletine (商国) karşı galip gelmiş ve bu iki devletin bulunduğu bütün kuzey Çin bölgesine hâkim olmuşlardır.

Böylece birbirlerini birkaç yüz yıl etkileyen bu iki kültür hızlıca karışmıştır ve bizim bugün Çin kültürü dediğimiz bir kültürü meydana getirmiştir. Ancak bu iki kültür birbiriyle kaynaşırken kendilerini bir bütün olarak görmeye başlamıştır. Örnek olarak Shang kültüründe daha fazla gelişen bronz teknolojisi, yazı metinleri batıdaki Proto Türk kavimlerini etkilerken, batıdaki Proto Türklerin tanrı anlayışı, at'tan kaynaklanan ejderha kültürü⁸¹ ve kurban törenlerini benimsemeye başlamıştır. Aynı zamanda Zhou Krallığının (周朝) yürüttüğü devlet kuralları, yönetim sistemi ve güçlü olan askeri ordusu bu iki kültürün daha hızlı bir bütün gövde olmasını

⁷⁹ Longshan Uygarlığı, Çin'deki sarı nehirin orta ve alt vadi alanlarında bulunan Neolitik bir kültürdü. Tahminen M.Ö. 3000 yıllarında M.Ö. 1900 yıllarına tarihlenmektedir.

⁸⁰ Yangshao uygarlığı, Çin'deki Sarı Irmak boyunca yaygın olarak bulunan Neolitik bir kültürdü. Tahminen M.Ö. 5000 yıllarında M.Ö. 3000 yıllarına tarihlenmektedir.

⁸¹ Çin'in ejderha kültürünün başlangıç dönemlerde atı gösteriyordu. Zhou dönemindeki ejderha Orta Asya tipindeki uzun boylu atları göstermektedir.

hızlandırmıştır. Asıl doğu Asya'daki iki büyük kültürün sahibi olan bu iki kavim birleşince kendilerini daha yüksek bir yerde görmüş ve dört tarafındaki komşularını “barbar” anlamına gelen kelimelerle adlandırmıştır⁸². Aynı zamanda bu yüksek kültür Çin kültürü adıyla etraftaki kavimler tarafından tanınmaya başlamıştır. Çin kültürü ortaya çıkınca doğu Asya'daki kültürler arasındaki etkileşimin şekilleri değişmeye başlamıştır. Önce bu topraklarda ayrı ayrı kültürler birbirleriyle etkileşim gösterirken, bu dönemde karışmanın mahsulü olan Çin kültürü meydana gelince etrafta kendilerinden geri kalan kültürleri Çin kültürü içinde eritme ve asimile etmeye çalışmıştır. Bununla Çin kültürü dediğimiz bu kültürün bugüne kadar devam eden yayılma ve genişleme sürecini başlatmıştır.

Zhou Hanedanlığının kuruluşuyla beraber siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel sistemlerin temelini atılması ve bunların günümüze kadar etkili olmasından Çin kültürünün başlangıç noktası diyebiliriz. Siyasi açıdan bu dönemde ilerdeki zamanlara kıyasla resmi bir devlet siyasi sistemi kurulmuştur. Önceki dönemlerde ilkel dönem özelliğini taşıyan, kan bağına esas alan gevşek kavimler ittifakının yerine merkez ve yerli hakimiyet sistemi olan bir hükümet kurulmuştur. Bu sistemde merkezi hakimiyet olarak Zhou Kralının emriyle hanedanlığın çeşitli bölgelerinde Prens Devletleri kurulmuş ve bu Prens Devletleri Zhou Kralına hediye vermekle beraber onu koruma görevini üstlenmiştir. Ancak bu dönemde bu çeşit prens devletlerin kuruluşu öncekine göre ne kadar bir gelişmiş durum sa, bu sistemin kuruluşu da kan bağına rolü yine sonraki dönemlere göre önemli yer tutmaktadır. Askeri açıdan bu soy devletlerin birçok özerk hakları olmasına rağmen dış savaşlarda ya da içerdeki Zhou Kralının emrine uyumayan yerli kralları cezalandırmalarda kullanılmaktaydı. Ekonomik açıdan baktığımızda bu dönemde tarım ekonomisini temel alan ekonomi şekli gelişmesiyle beraber vergi sistemi kurulmuş ve yeni çiftlik yerler açılmış, yeni araçların kullanılması ve teknolojinin gelişmesiyle beraber ekonomi hızlıca gelişmeye başlamıştır. Bu sistemlerin inşa edilmesiyle beraber kültürel açıdan ilgili gelişmeler de ortaya çıkmıştır. Zhou Kralı devlet sisteminin korunması ve uzun süre yürütülmesi için Rite sistemi (礼乐制度) oluşturmuştur. Bu sistemde farklı sınıflardaki insanlar

⁸² CHEN Liankai: “Milliyet Adlarının Anlamının Gelişim Süreci ve Onların İç Bağlantısı”, FEI Xiaotong. (1999), “Çin milliyetinin çok köklü tek gövdeli düzeni”, Pekin, Merkezi Milliyetler Üniversitesi Yayınevi, s. 220-223. Pekin.

陈连开:《民族称谓含义的演变及其内在联系》, 载费孝通主编 (1999)《中华民族多元一体格局》, 北京:中央民族大学出版社, 第 220 ~ 223 页, 北京

için derecesine göre farklı ölçülerde görgü kuralları uygulanmaktaydı. Örneğin, Zhou Kralının yönetimi altındaki kalelerin duvarları yüksek yapılırsa Prens Devletlerinin beyleri kaleleri kendi derecesine göre Zhou Kralının kalesinden kısa yapmak zorundaydı. Ayrıca ibadette kullanan eşyaların ölçüsü, sanat ve müziğin ölçüleri gibi bir çok alanda kimlik, nüfuz farklılığı mevcuttu. Bu özellikler Çin’de daha sonraki dönemlerinde çeşitli şekilde değişiklik göstermiş olsa da, temel olarak anlamı değişmeden devam etmiş ve hala günümüze kadar belli düzeyde kullanılmıştır.

3. BÖLÜM

ÇİN'İN COĞRAFİ KONUMU VE ÇİN'İN KÜLTÜR TARİHİ ÜZERİNDEKİ ARAŞTIRMALAR

3.1. ÇİN'İN COĞRAFİ KONUMUNUN EKONOMİ, SİYASİ VE KÜLTÜRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Coğrafi insanlar yaşam tarzını etkileyici esas unsur olarak tanımlanmaktadır. Çin'in dışarı kapalı, içere açık konum özelliği ve başka coğrafi özellikleri öncelikle Çinlilerin ekonomi şeklini belirlerken, bu çeşit ekonomiden kaynaklanan siyasi ve kültürel için de coğrafi durumun etkisi oldukça etkili olmuştur.

3.1.1 Çin'in Coğrafik Özellikleri

Coğrafya, insanların yaşamında mekân ile olan ilişkilerine neden-sonuç ve dağılım şeklinde bağıllık gösteren önemli bir kavramdır. Coğrafya kavramı ifade edildiğinde insanın zihninde bir “mekân tasviri uyansa da, aslında coğrafya insan-mekân etkileşimine yönelik bir işlevsel değerler bütünnü oluşturan, belirli bir zaman dilimindeki yaşamsal olgular manzumesidir”⁸³. Herhangi bir ülke veya milletin tarihi ve kültürel özellikleri incelendiğinde, öncelikle onların yerleştiği coğrafik konumu incelemek yararlı olacaktır. Çünkü insanların yaşadığı ortam, onların yaşam biçimlerini derinden etkilemektedir. Bununla beraber toplumların değişim ve gelişimlerini anlayabilmek için yaşadıkları yerin ve koşulların iyi bilinmesi gerekir. Tarih de aynı yer üzerinde farklı yönlerde gelişmiş birçok insan topluluğunu incelemektedir. Bütün tarihi olaylar coğrafi bir yer içerisinde geçer. Olayların yansız değerlendirilmesi ve iyi bir çözümleme yapılabilmesi için olayların geçtiği yer çok önemlidir. Coğrafi koşullar geçmişe biçim verir. Yer olmadan tarihin olması düşünülemez.

Bir toplumun yaşadığı coğrafik ortamda öncelikle temel ihtiyaçlarının temin edilmesi gereklidir. Bundan dolayı toplumun yaşadığı coğrafya, toplumun ekonomik tarzını da belirlemektedir. Ekonomik temeller ise toplumun kültürüne yönelik etkileyici unsurlardan biridir. Bundan yola çıkarak diyebiliriz ki, coğrafi bölgelerin farklılıklarından dolayı farklı bölgelerde yaşayan insanların yaşam biçimleri ve ekonomik durumu farklı olur ve bu farklılık toplumun kültüründe belirleyici unsur olmaktadır.

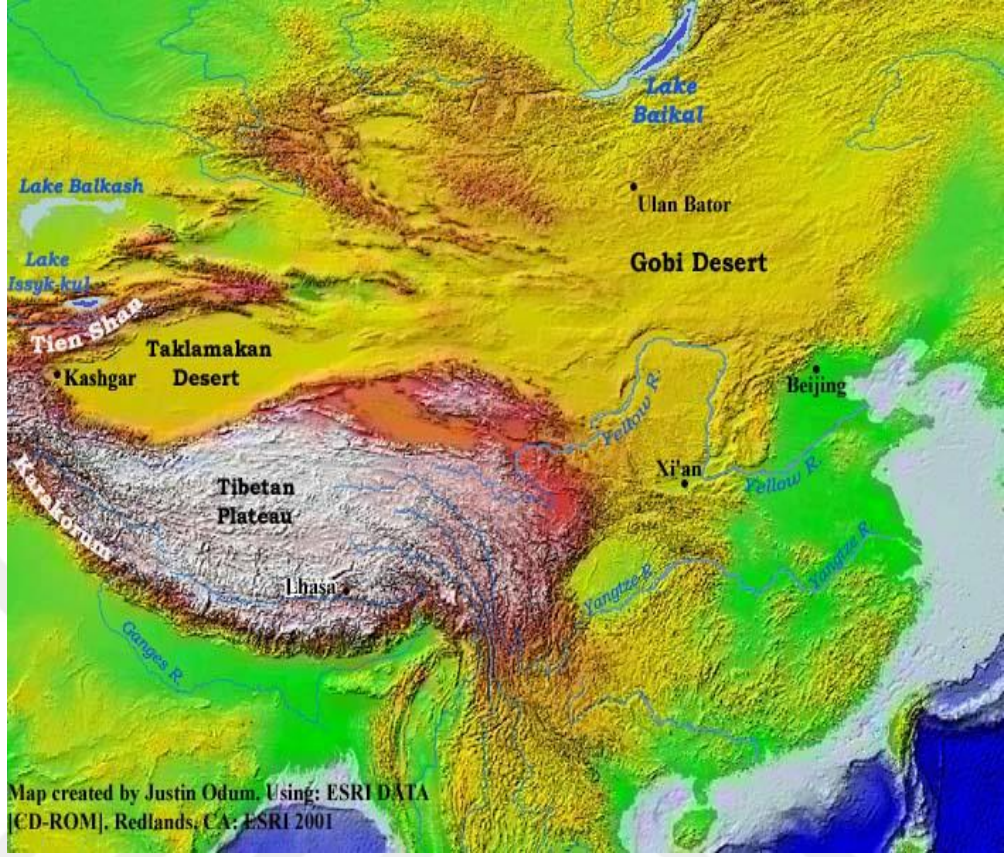
⁸³ KAYA İ. (2014), “Coğrafi Düşünce Mekân Tartışmaları”, *Düşünce Dergisi*, S. 4, s. 1-13, İstanbul.

Çin kelimesi sadece günümüz tabirinde bir siyasi sınırları olan ülke olarak değerlendirilmek yanlış olur. Çin'i coğrafik ve kültürel anlamda tanımak lazım. Geniş bakışla Çin, toprak olarak Doğu Asya'nın büyük bir kısmını teşkil eden geniş bölgeyi gösterirken, millet ve kültür açısından Doğu Asya'daki egemen bir kültür, millet ve devleti göstermektedir. Çin'in eski tarihine baktığımızda burada yaşayan birçok kültürün olduğunu ve bunların sonraki Çin kültürü kavramıyla farklı şeyler olduğunu görebiliriz. Geçmiş Çin'in⁸⁴ ve günümüzdeki Çin Halk Cumhuriyeti'nin kültürel yapısını geçmişten bugüne doğru ele alan bir araştırma yapabilmek için, öncelikle Çin olarak bahsettiğimiz coğrafik ifadenin anlam genişliğinden dolayı Doğu Asya'ya genel bir bakış ile bakmak faydalı olacaktır. Doğu Asya pasifik okyanusun batı kenarı, Sibirya'nın güneyi, Hindîçin yarım adasının kuzeyi ve Orta Asya'nın doğu tarafından oluşan büyük bir bölgeyi göstermektedir. Şu an bu bölgede Çin halk cumhuriyeti, Moğolistan, Japonya, Kuzey Kore, Güney Kore, ve Tayvan gibi ülke ve bölgeler bulunmaktadır. Çin ise, Doğu Asya Bölgesi'nin büyük bir kısmını teşkil eden tipik ülkelerden biridir. Bugün geniş anlamda Çin olarak bildiğimiz coğrafyanın doğu tarafında dünyadaki en büyük okyanus olan Pasifik Okyanusu, güney tarafında ise Güney Çin Denizi ve antik ormanlarla kaplanan Hindîçin Yarımadası bulunmaktadır. Kuzey tarafı Moğol Yaylası ve Sibirya'ya ulaşırken, güney batı tarafında ise *Dünyanın Çatısı* olarak adlandırılan Tibet Yaylası bulunmaktadır. Karışık coğrafik konumundan dolayı, eski zamanlarda dört tarafı kapalı olan bu bölgenin dış dünya ile ilişki kurabilecek ve genişleyebilecek tek yolu ise Moğol Yaylası ve Tibet Yaylası arasındaki uzun koridor şeklinde uzanan Hexi koridorudur⁸⁵ (河西走廊) .

⁸⁴ Bu çalışmada, sadece bir siyasi sınırlar kapsamında, devlet olarak değerlendirilen günümüzdeki Çin Halk Cumhuriyeti değil, kültürel ve tarihsel bağlamda değerlendirilen Çin kavramı kapsamında incelemeler yapılmaktadır. Bahsettiğimiz Çin kavramı, Çincedeki Zhongguo/中國 (Ortadaki Ülke) kavramına denk gelmektedir. "Ortadaki Ülke" ifadesi, yakın tarihe kadar ve hatta günümüzde de Çin zihniyetinde derin etki sağlayan kendi merkezilik bilincinden kaynaklanır. İlgili çalışmalarda kullanılan "Çin" kavramı bu ülkede kurulan ilk merkezci otoriter imparatorluk olan Qin Hanedanlığı'nın devlet namından gelmektedir. Geçmiş binlerce senelik uzun tarihi süreçte, Çinliler ülkelerini dünyanın merkezi olarak bilmiş ve ortadaki ülke/orta düzlük olarak adlandırmışlardır. Kendi merkezilik düşüncesinde, Konfüçyüs kültürünü merkeze alarak çevrede ilgili parçalar yer almaktadır. Böylece Çinliler kendilerini merkezdeki en önemli güce sahip olan yüksek kültürel medeniyet olarak tanımlamışlardır. İşbu çalışmada bahsettiğimiz Çin tamda bu Ortadaki Ülke kavramının anlam devamlılığını koruyan, Konfüçyüs ideolojisi merkezli, sonradan gelişmiş Han kültürünü esas ekol olarak kabul eden bir ifadedir. Ama hatırlatmak gerekir ki, bu kültür bağımsız, ayrı bir şekilde değil, çevresinde farklı millet ve çok farklı kültürler ile beraber yaşayan bir zenginliktir.

⁸⁵ Çin'deki Gansu eyaletinin içinde yer alan koridor şeklindeki bölgedir. Bu koridor şeklindeki bölge güneyde Tibet Platosu ile, kuzeyde İç Moğolistan'la, Kuzey Batı'da ise Doğu Türkistan ile, güney doğu ve doğu'da ise Çin'in iç bölgeleriyle sinirlenmektedir. Eski dönemlerde Çin'in dışarı ulaşabileceği en önemli ipek yolu bu koridorun içinde yer almaktadır.

Şekil 2: Çin'in Topografi Haritası

Şekil 2’de gösterildiği gibi dört tarafı kapalı olan bu coğrafyanın iç kısmına baktığımızda batıdan doğuya doğru akan 3 büyük nehir ve bunlardan ayrılıp çıkan birçok küçük ırmak yer almaktadır: orta düzlüğün yaşam kaynağı olan bu nehirler kuzeyden güneye doğru Sarı Irmak⁸⁶ (黄河), Yangzi Nehri⁸⁷ (长江) ve İnci Irmağı⁸⁸ (珠江) dir. Yanındaki diğer önemli ırmaklardan Wei Nehri⁸⁹ (渭河),

⁸⁶ Aynı zamanda Sarı Nehir, Huangho ya da Altın Nehir, Çince: 黄河, Sarı Irmak, Çin'in Yangzi nehrin 'den sonra ikinci, ve dünyanın en uzun altıncı nehri. Uzunluğu 5.464 km olup, Çin'in batısından Bohai Denizi'ne akar. Sarı Irmak "Çin medeniyetinin beşiği" olarak adlandırılmaktadır.

⁸⁷ Aynı zamanda Changjiang veya Yangtze nehri olarak adlandırılmaktadır, Çince: 长江, Asya'nın en uzun, dünyanın Nil ve Amazon'dan sonra üçüncü en uzun nehridir. Uzunluğu 6.370 km olup Çin'in batısından Doğu Çin Denizi'ne akar. Çince anlamı "uzun nehir"dir. Dünyada sadece bir ülkeyi sulayan en büyük nehir olarak tanımlanmaktadır.

⁸⁸ Aynı zamanda İnci Nehri, Guangdong Nehri ya da Canton Nehir gibi adlarla adlandırılmaktadır, Çince: 珠江, olarak tanınan bu nehir ise Çin'in en uzun üçüncü nehridir. Çin'in güneyinin büyük bölümünü dolaşarak Hong Kong'a akar. Oluşturduğu deltanın adına İnci Nehri Deltası denir.

⁸⁹ Çin'in orta batısında Sarı Nehir'in bir kolu olan nehirdir. Çince: 渭河; Wei nehri Gansu'da Weiuyan yakınlarında başlayarak Shanxi'de Henan sınırı yakınlarında Sarı Nehir'e katılır. 818 km uzunluğu ile Sarı Nehri'nin en uzun koludur ve erken Çin medeniyetinin gelişmesinde büyük öneme sahiptir.

Huai Nehri⁹⁰ (淮河) örnek verilebilir. Bu nehir ve ırmaklar çevresinde şekillenen geniş ovalar vardır. Bölgenin Güney doğusu yüksek tepelik olup, küçük dağlar ve yüksek tepelikler bölge içinde yaşayan toplumlar arasındaki ilişkileri engelleyebilecek kadar değildir. Bölgenin bu karışık coğrafik özelliği, burada yaşayan insanların büyük ölçüde kapalı yaşamda olması, dolayısıyla kendi içine kapalı olarak gelişmesine, dışardan bağımsız kendi merkezci bir hayat geliştirmesine neden olmuştur. Başka bir ifadeyle bu kadar zor bir coğrafyanın sardığı Çin toprakları yabancılara kolay kolay geçit vermemiş ve dünyanın başka uygarlıklarına göre dış dünyanın etkisine daha az maruz kalmıştır. Eğer Çin'i biraz daha yakından bakacak olursak, bu dev coğrafyadan dünyanın eski köklü tarihinden bir tanesi, yüzlerce yıldır taranmaya çalışılan tarih arşivleri, bambaşka gelenekleri olan bir toplum ve kendi içerisinde zengin ve gizemli kültür gün ışığına çıkaracaktır. Bugün tüm dünyada geçmişe oranla çok daha yakından tanınmaya ve incelenmeye başlanan Çin kültürü inanç sistemi, kullanmış oldukları Çin dili ve yazısı, tarihin akışı içerisinde diğer kültürlerden farklı bir şekilde kendini geliştirmiştir. Dünyadaki birçok kültüre göre Çin kültürü birçok alanda kendi içerisinde yarattığı sistemleri geliştirip kullanmada başarılı olmuştur. Örneğin, dünyadaki medeniyetlerin büyük bir kısmı Batı Asya'da ortaya çıkan Sümerce esasındaki *harfli yazı sistemini* kullanırken, sadece Doğu Asya'daki bazı kültürler Çin kültüründen etkilenecek *karakter yazı sistemini* kullanmıştır. Günümüzdeki Japon, Kore ve Vietnam yazısı Çin karakter yazısı esasında değişerek gelişen şekillerdir⁹¹.

İklim yapısına baktığımızda, bu coğrafyada büyük ölçüde yağışlı iklim tipi olan muson iklimi hakimdir. Yaz mevsiminde görkemli yağmur bulutları ve sıcak hava durumu toprakları etkiler, Kış mevsimi yaz mevsimine göre kısadır. Yağışlı bu iklim tipiyle birlikte, nehir ve ırmakların çok olması, topraklara yeterli su kaynağını temin etmektedir. Avrupa'nın soğuk iklimi ve Batı Asya'nın kurak havası tarım ekonomisini kısıtlayan faktörlerdir, bunun aksine Doğu Asya'nın sıcak havası, yağışlı iklimi ve düz arazileri bölgede tarım ekonomisinin gelişmesine neden olmuş ve dış bölgeye bağlı kalmadan kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için yararlı koşullar sağlamıştır. Bu elzem koşullarıyla bölgede pirinç, soya, buğday, darı, kenevir gibi

⁹⁰ Huai Nehri, Çin'in iki büyük nehri olan Sarı Nehir ile Yangtze Nehri arasında yer almaktadır ve Henan, Anhui, Jiangsu eyaletlerini geçerek batıdan doğuya doğru uzanmaktadır. Çince: 淮河; pinyin: *Huai hé* adıyla adlandırılan nehir Qin dağları (秦岭) ile birlikte genel olarak Kuzey ve Güney Çin arasındaki coğrafi bölünme çizgesi olarak kabul edilmektedir.

⁹¹ GUO Xiliang. (1981), *Çin Yazısı Bilgileri*, Pekin Yayınevi, s. 6, Pekin.

郭锡良 (1981), 汉字知识, 北京出版社, 第 6 页, 北京

ürünler ekilir ve yılda iki veya daha fazla ürün alınabilir. Buna ek olarak hayvancılık da gelişmiş olup, tavuk, inek ve domuz gibi hayvanlar beslenmektedir⁹². Bu tür tarım ağırlıklı ekonomik yapıda, İlkel bir biçimde hayvan gücünden ziyade insan gücüne dayandığı için, bölgedeki tarım faaliyetlerinde *Bilinçli Üretim*⁹³ e önem verilmiştir. *Bilinçli Üretim* sonucunda buradaki toprakların kullanım performansı artmış ve tarım ekinlerinde yılda iki kere hatta üç kere ürün alınabilmiştir⁹⁴. Bu durum dış ticaret ve ithalat işlerine bağlı kalmadan daha fazla nüfusun beslenebilmesini sağlamış, böylece bölgedeki kültürün dışa kapalı olsa da içinde gelişebilmesi için gerekli koşulları sağlamıştır.

3.1.2 Çin Coğrafisinin Ekonomisi Üzerindeki Etkileri

Yukarıda bahsedilen coğrafik yapı ve özellikleri, aynı zamanda tarihsel süreçte Çin'deki tarım ekonomisinin farklı özellikler göstermesine neden olmuştur. Çin'in coğrafyasına baktığımızda dağlar arasında yer alan geniş ovalar, verimli toprakları ve yağışlı iklimi ile beraber gelen sulu nehirler tarım ekonomisi için en iyi şartları sağlamıştır. Tarım ekonomisinin gelişmesi nüfusun artmasına katkı sağlarken aynı zamanda kültürün gelişmesi ve beslenmesinde katkı sağlamıştır. Diğer taraftan hükümdarlar kendi hükümdarlığının istikrarını korumak için, bölgede tarım ekonomisinin gelişimine yönelik faydalı siyasetler uygularken, ticaretin gelişmesini siyaset yoluyla engellemiştir. Dolayısıyla Çinlilerin karakterinde toprağa bağlılık başka kültürlerle kıyasla daha önemli yer tutmaktadır.

Tarihsel açıdan baktığımızda demirden yapılan çiftlik araçlarının kullanılması ve arazinin özel mülkiyet sistemi kurulmasıyla beraber aile birimi temelinde oluşan tarım ekonomisi şekillenmiş ve gelişmeye başlamıştır. Avrupa'nın deniz iklimi tipi, soğuk hava durumu ve bakir ormanları oradaki insanların tarım, hayvancılık ve avcılığını engellemiştir. Ancak tüm bu ekonomi türleri kendi kendini temin edemeyen şartları bölgede ticaret ekonomisinin gelişmesini sağlamıştır. Çin'deki ormanların nispeten eksik olması, iklimin tarımcılığa uygun olması bölgede tarımcılığı esas alan,

⁹² FAIRBANK J. (2001), *Çin: Gelenek ve Değişim* (Çince), Global Bilge Yayınevi, s. 111, Pekin.

费正清 (2001), *中国：传统与变迁*，世界知识出版社，第 111 页，北京

⁹³ Çince 精耕细作, *Bilinçli Çalışmalar* ise 精耕细作 kavramlarını karşılamaktadır. Çince terminolojide teknik anlamları olan bu tür kavramların Türkçe yazında çevirilerine rastlanmamış, tez yazarı tarafından Türkçe karşılıkları belirlenmiştir.

⁹⁴ Çin Eğitim Bakanlığı Derslik Kitap Düzenleme Grubu. (2015), *Çin Tarihi 2- Lise Derslik Kitabı*, Halk Eğitim Yayınevi, s. 6, Pekin.

教育部教科书制定小组 (2015), *中国历史必修 2- 高中教科书*, 人民教育出版社, 第 6 页, 北京

tek ekonomi şeklinin gelişmesine neden olmuştur. Ticaretin engellenmesi ve el sanatlarının yavaş gelişmesi ise tarım ekonomisine dayanan üretim şeklinin kendi ihtiyaçlarını karşılamak için küçük daire içinde sağlanmasına neden olmuştur. En belirgin örnek olarak, *doğal tarım ekonomisi* küçük aile birimi temeline alarak işlemiş ve yaşamın sürdürülmesi sağlanmıştır. Bu tür ekonomi tarzında tarım ve ev içi üretim birleştirilerek yapılmakta, erkekler tarım arazisinde ekin işlerini yaparken, kadınlar ev içinde kumaş dokumaktadır. Üretilen gıda ve kumaşlar pazarda satılmak için değil, sadece ailenin kendi ihtiyaçlarını karşılamak ve devlete vergi olarak ödemek için kullanılır. Doğal tarım ekonomisinin yapısı çekirdek ailelerden oluştuğu için üretim gücü nispeten düşük, doğa ve insan etkenli afetlere karşı direnç gücü zayıftır⁹⁵. Bu tür ekonomik üretim yapısı uzun tarihi süreçte Çin ekonomisinin büyümesi ve kültürünün kapalı şekilde gelişmesi için gerekli koşulları sağlamıştır. Ayrıca Çinlilerin kapalı, muhafazakâr, göç etmeye meyilli olmayan, yerleşik toplumsal psikolojisinin şekillenmesine de neden olmuştur.

3.1.3 Çin Coğrafyasının Siyaseti Üzerindeki Etkileri

Siyasi açıdan baktığımızda Çin'nin coğrafi ve ekonomi şekli Çin siyasi sisteminin kurulmasında çok önemli yer tutmaktadır. Makro açıdan baktığımızda Çin'in dışı kapalı içeri dönük coğrafi durumu bu bölgede farklı siyasi güçlerin bir biriyle eşitliği sağlayan şekilde gelişmesini engellemiştir. Yani Çin coğrafyası içinde doğal engellerin az olması bölgede bir siyasi güç yükselince diğer güçlerin korunmasına izin vermeyecektir. Bu durum bölgede tek siyasi gücün hâkimiyetini sağlamaya zemin hazırlamıştır. Tarım ekonomisi gerçi verimli ekonomi tipinden olsa da, güçlü bir siyasi gücün korunma altına girmediği süreçte ne doğal afetlerden ne de dış güçlerden korunması zordur. Buna göre güçlü bir hakimiyetin oluşturulması önceki dönemlerde ülke ekonomisi ve kültürünün korunması için oldukça önemliydi. Tüm bu coğrafi ve ekonomik özellikler Çin tarihinin büyük bir kısmını oluşturan otoriter merkezilik sisteminin kurulması ve gelişmesini desteklemiştir.

Aynı zamanda Çin coğrafyasının Çin tarihindeki etkilerine baktığımızda, Çin'deki dağlar ve nehirlerin büyük çoğunun batı-doğu yönünde olması büyük ölçüde Çin tarihindeki bir çok olayların kuzey-güney farklılığı temelinde ortaya çıktığını

⁹⁵ FAİRBANK J. (2001), *Çin: Gelenek ve Değişim* (Çince), Global Bilge Yayınevi, s. 13-14, Pekin.
费正清 (2001), 中国：传统与变迁，世界知识出版社，第 13-14 页，北京

görebiliriz. Çin'deki üç büyük dağ⁹⁶ ve iki uzun nehir⁹⁷'in batıdan doğuya doğru uzandığını görebiliriz. Böyle bir coğrafik özellik Çin tarihinin bölünme devirlerinde doğu ve batı karşılıklı değil sadece kuzey ve güney karşılıklı ayrılmalarını sağlamıştır. Diğer açıdan kuzeyde ovaların çok ve geniş olması bölgede tarım ekonomisinin gelişmesini sağlamakla birlikte daha fazla nüfusun beslenmesine imkan yaratmıştır. Diğer açıdan baktığımızda kuzey'in bozkırlarını oluşturan bölgelerin hayvancılık ekonomisine dayanan özelliği ve Hun, Türk ve Moğol dönemlerinde askeri açıdan Çin'e tehlike şekillendirebilen tek dış güç oluşturmuştur. Dolayısıyla Çin'in kuzey bölgesi güneye göre sürekli savaş içinde olmuştur. Bu durum Çin'in içine dönünce kuzey Çin'in askeri açıdan güneye göre daha güçlü olmasına neden olmuştur. Kuzey bölgelerde Çin seddinin inşası bunun tipik misalidir. Dolayısıyla Çin tarihine baktığımızda savaşların kuzey ve güneye ayrılarak yapıldığını ve kuzey Çin'in askeri açıdan güneye göre daha güçlü olduğunu söyleyebiliriz. Yani Çin tarihinde Çin'i birleştirmek için yapılan savaşların büyük çoğunda kuzeydeki hakimiyetin başarılı olmasının önemli sebeplerin biri budur.

3.1.4 Çin Coğrafyasının Kültür Üzerindeki Etkileri

Çin'in gelenek ve görenekleri, örf ve adetleri de coğrafi yapısı, doğal tarım ekonomi sistemi ve bunlardan kaynaklanan siyasi sistemin etkisiyle şekillenmiş durumdadır. Burada üzerinde durulması gereken ilk konu, doğal tarım ekonomisi sisteminin temelinde yer alan Çin'in geleneksel aile yapısıdır. Çin geleneğinde aile, toplumun temel birimidir. Yani Çin kültürü kişisel görüşler, hükümet politikası temelinde değil, aile yapısı temelli oluşmaktadır. Çin'de aile, bireyin iktisadi durumu, kişisel güvenliği, eğitimi ve çevre ile ilişkileri bakımından belirleyici olmuştur. Hatta günümüze kadar devam eden, cedit-dedelerinin ruhunu ilah olarak görmesi ve onlara tapması, Çinlilerin inanç sisteminde ailenin yerini göstermektedir ki, Çin zihniyetinde aile yaratıcı tanrıdan daha önemli yer tutmaktadır⁹⁸. Çin kültüründe evlilik sadece iki şahsın birleşmesi değil, aynı zamanda iki ailenin de birleşmesidir. Çin'de aile içinde ast-üst hiyerarşisi net bir şekilde uygulanmaktadır. İnsanların kendi ailesindeki statüsü

⁹⁶ Yin shan (阴山山脉), Qinling (秦岭山脉), Nanling (南岭山脉)

⁹⁷ Sarı Irmak (黄河) ve Yangzi Nehri (长江)

⁹⁸ FAİRBANK J (2001), *Çin: Gelenek ve Değişim* (Çince), Global Bilge Yayınevi, s. 15, Pekin.
费正清 (2001), *中国：传统与变迁*，世界知识出版社，第 15 页，北京

onların doğum nüfuzu ve evlilik nüfuzuna⁹⁹ göre belirlenmektedir. Çin'in ataerkil aile yapısında, ailede *ata aile reisi*dir. Atası vefat edince ise aile reisi *anne* değil erkek çocuktur¹⁰⁰. Bu durum kadının ailedeki yerinin çok alt düzeyde olduğunu göstermektedir. Büyüklere itaat, aileye bağlılık Çinlilerin günlük yaşamı ve çalışma hayatlarında etkili rol oynar. Yani, Çin'deki bu sosyal sistem gelenek, başka kültürlerde olduğu gibi din, devlet, hükümet ve merkez arasında paylaşılan yasal güçler tarafından korunması yerine, aileyi temel alan, aile merkezli ahlaki bir zihniyet ve felsefe sistemi ile korunmaktadır. Bu durum aynı zamanda geçmiş tarihi süreçte Çin'in tek aile otoritesi tarafından yönetilmiş olmasını da açıklamaktadır.

Kültürün yavaş ama emin adımlarla geliştiği bu topraklarda günümüze kadar yaşayan, Çin ve çevresindeki toplumları¹⁰¹ etkileyen Konfüçyanizm¹⁰² ve Taoizm¹⁰³ gibi düşünce sistemleri doğmuş, bugünkü Çin felsefesinin temelini oluşturmuştur. Bu düşünce sistemleri Çin toplumunda o kadar etkili olmuşlardır ki, zamanla dinsel bir inanç gücüne dönmüştür. Bu düşünceler sayesinde binlerce yıl devam eden bu kültür, tarihin uzun dönemleri içinde kendilerini dünyanın merkezi olarak tanımış ve bu düşüncelere uzak kalan toplulukları barbar olarak görmüştür. Onlara göre bu sistemin dışındaki topluluklar Çinlilerden bir derece aşağı Barbarlar olarak tanımlanmaktadır. Yani bir topluluk yada insanın kültürleşmesi onların bu düşünce sistemini kabul etmesi ve Çinliler gibi düşünmesi ile belirlenmektedir. Ünlü Sinolog John King Fairbank Çin'in bu farklılığını "*Çin diğer ulusların arasında bir ulus değil, kendi içinde ayrı bir dünyaydı*"¹⁰⁴ ifadesi ile anlatmaktadır.

Çin'in yukarıda bahsettiğimiz coğrafik, ekonomik ve siyasi özellikleri, Çin hükümdarlarının güçlendiği zamanlarda bile uzak bölgelere yayılmasını zorlaştırmış

⁹⁹ Aile nüfuzu ve doğum nüfuzu- Çin aile sisteminde, ailede doğan çocuk aile reisinin büyük eşinden ya da küçük eşinden doğmuş olmasına rağmen, büyüdükten sonra toplumda sahip olduğu mevki, statüsü ya da evlendiği eşi ve eşinin ailesinin nüfuzuna göre statüye sahip olmaktadır.

¹⁰⁰ HAYS J, Families in China: Lineages, Married Life, Extended Families and Gender Roles, FACT AND DETAILS <http://factsanddetails.com/china/cat4/sub21/item107.html/> 28.01.2017

¹⁰¹ bu düşünce sistemleri günümüzde Kore ve Japonya'da da varlığı sürülmektedir.

¹⁰² Konfüçyanizm, yada Konfüçyüsçülük, Çince: 儒家; anlamı "eğitmcilerin okulu, Konfüçyüs'ün öğretileri" anlamlarında gelmektedir. Konfüçyanizm Çin düşünce tarihinin büyük bilginlerinden biri olan Konfüçyüs tarafından oluşturulmuş bir düşünce sistemidir, konfüçyanizm keşif edildiği günden beri günümüze kadar olan tarihi süreçte Çin'in ahlak ve siyasi sisteminin oluşmasında önemli etkilerde bulunan, Çin kültürünün temelini oluşturan bir temel olarak kabul edilmektedir, akademik sahada Konfüçyanizm'i Çin'in yerel dini olarak gören görüşler de vardır.

¹⁰³ Taoizm, Çin'in yerel dini olarak kabul edilen inanç ve düşünce sistemidir. Çince: 道教; Bu inanç veya felsefi sistemin kurucusu Laozi'dir (老子). Uyumlu yaşam ve doğal akış Taoizm'in temellerini oluşturmaktadır. akademik sahada bazen araştırmacılar Taoizm'in düşünce özellikleri ve ritüellerine göre bu dinin Şamanizm'den kaynaklandıkları görüşlerinde bulunmaktadır.

¹⁰⁴ GASSTER M. (1983), *China's Struggle to Modernize*, McGraw-Hill Publishing Company, Second Edition, s. 6. New York.

ve siyasi hedefleri Çin'in iç bölgelerini ele geçirince, kendi otoritesini korumak, hâkimiyet konumunu pekiştirmek olmuştur. Şöyle ki, dünya tarihine baktığımızda bir imparatorluğun güçlendiği zaman hızlıca etrafa yayıldığını görüyoruz. Makedonya Alexander imparatorluğunun askeri gücü artınca Hindistan'a kadar yayılabildiği, Rum imparatorluğunun güçlenmesiyle ise Akdeniz kenarlarında kadar yayılmıştır. Bunların dışında Moğol imparatorluğunun Asya ve Avrupa'ya kadar egemenlik kurduğu, Batı'nın yükselmesiyle beraber dünyada genişlemesi ve sömürgeciliğin hızını arttırması bu gerçeğin birer örneğidir. Bu imparatorluklar güçlendiğinde kısa bir süre içinde daha geniş topraklara yayılmıştır, ancak siyasi ve askeri gücünün zayıflamasıyla birlikte hızlıca işgal ettikleri toprakları kaybetmişlerdir. Çin hükümdarlığı ise bahsettiğimiz bu hükümdarlıklardan farklı bir şekilde kendini genişletmiştir. Onlar Çin'in kuzeyindeki savaşçı halk ile güç yarışmasına giremeyeceğini anlayınca ilk olarak kuzeydeki bu göçebe topluluklardan kendini korumayı hedef almıştır. Çin'in piyade hareket eden askerleri hiçbir zaman kuzeydeki savaşçı süvarilerinin rakibi değildi. Çin'in kendini zorla ayakta tutan tarım ekonomisi için savaş maliyetleri çok büyük sorun sayılıyor, hatta savaşta kazansa da kuzeydeki toprakları idare edebileceğini imkansız görüyordu. Çünkü kuzey bozkırının yer, iklim koşulları bu topraklarda tarım ekonomisi geliştirmek için elverişli değildi. Dolayısıyla kuzey sınırlarına korunmak amaçlı duvarlar örerek Çin seddi yapmış, kuzeydeki milletler ile politik evlilik yaparak savaştan sakınmıştır. Kimi zaman koşulları elverdiğinde kuzey komşularının zayıf durumundan yararlanarak kendine bağlamaya ve asimile ederek kendi içinde eritmeye çalışmıştır. Bu uygulama Çin'de kurulan hakimiyetlerin kendilerini korumak ve yayılmak için kullandığı esas ve en önemli yöntemi olmuştur.

Şunu söyleyebiliriz ki, Çin'in gösterdiği bu çabalar hiçbir zaman çevresindeki millet ve kavimler ile sonsuza kadar barış içinde beraber yaşama isteğinden dolayı olmamıştır. Aksine gelmiş geçmiş Çin'deki Hükümdarlar devlet güçlenirken kendi sınıırı içindeki farklı kavimleri ve çevresindeki toplumları asimile ederek, uzun vadeli yumuşak gücüyle kendi sınırlarını genişletmeyi düşünmüştür. Çünkü Çin kültüründekiler kendilerini soylu ve asil olarak görüyordu, kendi kültürü dışında olan, dört tarafındaki toplumları ise aşağılık barbar olarak nitelendiriyordu. Onlara göre kendi ülkesini iyi yönetmekle birlikte dört tarafındaki "barbarları" kendi yönetimi içine alabilmek ve Çin kültürü içinde eritmek (kendi ifadeleri ile ise "aydınlatmak") başarılı hükümdarlığın ölçüsüydü. Çinlilerin tabiriyle "aydınlatmak" aynı zamanda

asimile etmekle aynı anlama gelmektedir. Bu millet ve kavimler Çin kültürü içine girince istese de istemese de, Çin'in yumuşak gücü altında ve hatta yeri geldiği zaman zorbalıklarıyla eriyip Çinlileşecek, onların toprakları ise Çin'e ait bir parça olacaktır. Özetle şöyle diyebiliriz ki, Çin'in kapalı coğrafyası, otoriter siyasi sistemi, naturel ekonomisi ve eritici kültürü Çin'in sürekli büyümesi ve genişlemesindeki en önemli faktörlerdir. Çin'in eski zaman medeniyetlerin yaşam sahalarının içinde olması ya da komşu olması, Çin'in kadim kültürünün daha farklı şekillerde incelenmesine sebep olmaktadır.

3.2. Çin Tarihindeki Kültürel Milliyetçilik Anlayışı

Çin kültüründeki “Çin-Barbar farkı” anlayışı ise Çin kültüründe en önemli yer tutan milliyetçilik anlayışıdır. Çin'in farklı tarihi dönemlerinde Çin kültürünün kesintisiz devam etmesi ve gelişmesi için çok önemli etki sağlayan bu düşünce günümüzde de etkisini göstermektedir.

3.2.1 Çin Kültüründeki Milliyetçilik Anlayışı

Yaklaşık üç bin yıllık Çin tarihine baktığımızda Çin'de kültürel milliyetçilik anlayışının Çinlilerin bu uzun tarih içerisinde kültürel sürekliliğini devam eden şekilde ayakta kalabilmesi için çok önemli yer tuttuğunu görebiliriz. Çin Kültürü'nün ortaya çıkmasıyla beraber ortaya çıkan bir anlayış ise Çin-Barbar farkı anlayışıdır (华夷之辨). Çin kültürünün şekillenmesinde önemli yer tutan farklı kültür ve kavimler Çin kültürüne göre geri kalmış kültür olarak tanınmıştır ve bu farklılıkta Çin kültüründe ölçü olarak ifade edilmiştir. Konfüçyüs düşüncesinin temelini oluşturan Çin-Barbar farkı anlayışı (华夷之辨) ise Çin kültürünün temelini oluşturan ideolojilerden biridir. Konfüçyüs eserinde “Çinliler kralı olmasa bile, kralı olan barbarlardan daha üstündür.”¹⁰⁵ ifadesini kullanarak Çin kültürünün ve bu kültürün sahibi olan Çinlilerin görgü töresine sahip halk olduğunu, kralı olmasa bile kralları olan barbarlardan üstün olacağını anlatmaya çalışmıştır.

Burada dikkat etmemiz gereken ise, geleneksel Çin kültüründeki bu anlayış günümüz'deki ulusal egemenlik esasında kurulan milliyetçilik anlayışıyla

¹⁰⁵ Cümlenin asıl Çincesi “夷狄之有君，不如诸夏之亡也” dir.

YANG Bojun. (1980), *Konuşmaların Tercüme Notu*, Zhonghua Kitapçılığı, s. 24, Pekin.

杨伯峻 (1980), 论语译注, 中华书局, 第 24 页, 北京

temelden farklılaşmaktadır. Yani Çin kültüründeki milliyetçilik ideolojisi kültürel merkezçilik esasında kurulan milliyetçilik anlayışıdır. Bu açıdan eski Çin kültüründe yer alan bu milliyetçilik bir insanın etnik mensubu ya da yaşadığı memlekete göre değil onun Çin kültürü benimsemesi ya da benimsememesiyle ölçülmektedir. Bu ölçüyle bir “barbar” sayılan insan Çin kültürünü kabul edip kendini aydınlatsa Çinli olarak kabul edilebilirken, Çin ırkından gelen birinin Çin kültürünü bırakıp başka kültürleri benimsemesi dejenerasyon olmak ya da “barbarlaşmak” olarak sayılmaktadır.

Çin tarihine baktığımızda bu anlayışı temel alan Çin’in kültürel merkezçilik ideolojisi ve milliyetçilik anlayışı 3000 yıldan fazla bir tarihi süreç içerisinde bu kültürü koruyan ve sürekli genişlemesine sebep olan en önemli unsurlardır.

Bu ideolojinin etkisiyle şekillenen siyasi durum ise Çin Devleti’nin tüm dünyanın merkezi olarak görülmesidir. Çin kültürü olmayan yerlerin hepsi kültürleşmeyen barbar toprakları olarak tanımlanmaktadır. Çin imparatoru tanrının oğlu olarak görülmekte ve ülke tanrının ülkesi olarak adlandırılmaktaydı. Eski Çin’in düşüncesinde uluslar arası ilişkiler sadece Çine itaat etmekle ifade ediliyordu. Yani Çin’le ilişkiye giren ülkelerle Çin arasında eşitlik yoktu. Çinlilere göre başka ülkelerin Çine sadakat borcu vardı ve Çin’i kendilerinden üst görmesi gerekmektedir. Bu ölçüyle sadece Çin imparatoru kendini İmparator olarak adlandırabilirdi, başka ülkelerin liderleri Çin imparatoru önünde imparator değil sadece kral olarak kabul ediliyordu.

3.2.2 Çin Tarihinin İncelenmesi

Çin kültürü dünyanın eski uygarlıkları içinde tarihsel olarak en geç ortaya çıkan bir uygarlıktır. Ama başka uygarlıklara göre sürekli devamlılığını sağlayan ve gelişen tek kültürdür. Çin’in bu uzak süre içerisinde kaybolmadan sürekli ayakta kalmasına sebep olan önemli unsurlardan biri ise tarihine çok önem vermesidir. Bildiğimiz gibi Çin dünyadaki tarihi kitaplar ve yazılı kayıtlar en fazla bulunan, tarihi olaylar eski kayıtlarda en mükemmel kaydeden ülkedir¹⁰⁶. Çin’de tarih yazıcılığı her zaman siyasi bir iş olmuştur¹⁰⁷. Yani, Çin’in geçmişinde, tarihin farklı dönemlerinde hakimiyet başında olan hükümet tarihi olaylarını yazmaya her zaman önem vermiş,

¹⁰⁶ ZHANG Rongming. (1994), *Tavizim-Budizm-Konfüçyüzim Düşünceleri ve Çin’in Geleneksel Kültürü*, Shanghai Halk Yayınevi, s. 17, Shanghai.

张荣明 (1994), *道佛儒思想与中国传统文化*, 上海人民出版社, 第 17 页, 上海

¹⁰⁷ LOVELL J. (2008), *Çin Seddi*, Doğu Grubu İletişim Yayıncılık ve Ticaret A.Ş., s. 122, İstanbul.

hatta resmi memur belirleyerek tarihini kayda geçirtmiştir. Özellikle Çin emperyalizm dönemine geldiğinde tarih yazmak siyasi bir görev olarak merkeze bağlı hale gelmiştir. Bu tarih yazılarında Çin'in iç kısmındaki devlet kurumlarından halkın yaşamına kadar olan siyasi, iktisadi, kültürel ve sanat gibi birçok alanlar ile ilgili detaylı bilgiler kayda alınmıştır. Çinliler tarih yazarken, kendilerini yazmakla yetinmemiş, aynı zamanda Çin ile ilişkide bulunan komşu kavimler ve milletlerin tarihini, sosyal hayatı, kültürlerini de sayısız küçük ve büyük eserler şeklinde kayda almıştır.

Çince eski tarihi kaynakların çok olması bizim tarih araştırmalarımız için kolaylık sağlamaktadır. Ancak, Çin tarihi kayıtlarında daki devamsızlık ve en önemlisi tek taraflılık, araştırma sürecinde bu kaynaklara geçmiş ve bir bütünmüş gibi bakmaktan daha ziyade dikkatli ve eleştirel yöntemle bakmayı gerektirmektedir. Yani Çin'inin hanedanlık tarihi “Resmi Tarih”¹⁰⁸ adıyla biliniyordu. Merkezi hükümet dışında yapılmış herhangi bir başka tarih ve görüş ise küçümsenerek “Yabani Tarih”¹⁰⁹ olarak adlandırılmıştır. Hatta zaman zaman daha itibarsız bir kategori olan kurgu kategorisi bile kullanılıyordu¹¹⁰. Çin tarihinin farklı dönemlerinde birçok tarihi eserlerin kaybolması ya da sonraki dönemlerde değiştirilmesi, sanki Çin Seddinin parça parça oluşu ya da Büyük Kanalin elde kalan kısımlarının bölümlerden oluşması gibi Çin kayıtlarında yer alan devamsızlık Çin'in tarihi olayları hakkında birçok tartışmayı ortaya çıkarmıştır. Tek taraflılıktan kasıt ise, daha önce bahsettiğimiz gibi Çin'in kapalı kültürü ve kendilerini kutsal ülke olarak görmelerinden dolayı Çin tarihçileri de kendilerini bütün dünya milletlerin üstünde görmüştür ve tarihini ona göre yazmış, ona göre değerlendirmişlerdir. Bu yüzden başka millet ve kavimlerden bahsederken daima onları her yönden aşağı görmek, kendilerini ise her yönden üstün göstermek gayretinden kendilerini alamamışlardır (Eberhard, 1996: s.y.)¹¹¹.

¹⁰⁸ Resmi Tarih, Çincesi 正史 olan bu kavramı aynı zamanda “doğru tarih” olarak da tercüme edebiliriz. Resmi tarih hükümetin belirlediği memurlar tarafından yazılacaktı ve kontrolden geçiriliyordu. Çin'in resmi tarihi bu kitaplar üzerinde yazılıyordu.

¹⁰⁹ Yabani tarih, Çincesi 野史 olan bu kavramı aynı zamanda “belirsiz tarih yada güvenilirmez tarih” olarak da tercüme edebiliriz. Yabani tarih genelde aydınlar tarafından yazılan, hükümetin resmen kontrolünden geçmemiş tarihi kitaplardır. Böyle kitaplar genelde pek itibara alınmıyordu.

¹¹⁰ LOVELL J. (2008), *Çin Seddi*, Doğu Grubu İletişim Yayıncılık ve Ticaret A.Ş., s. 122, İstanbul

¹¹¹ EBERHARD W. (1996), *Çin'in Şimal Komşuları* (İkinci Basım), Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. I, Ankara.

Kendilerini Medeni dünyanın merkezinde olarak gören ve diğer bütün insanların sadakat borcu olduğunu taşıyan Çin fikri, Çin tarihini bir birine bağlayan en esnek ipliklerden biridir. Örneğin: Savaşan Devletler Dönemindeki¹¹² Qin (秦) devleti kralının cariyesi Mi Bazi'nin (芈八子)¹¹³, Çin kaynaklarında Barbar (狄或玃) olarak kaydedilen Yiqu (义渠)¹¹⁴ Kralıyla evlendikten sonra Yiqu Kralını yani kendi kocası ve ondan doğan oğullarını tuzağa düşürerek öldürmesi ve Yiqu krallığını işgal etmesi bir kahramanlık sayılırken, hakimiyeti ve toprakları Çinliler tarafından işgal edilmiş Kürşat'ın Çin imparatoru Tang Taizong¹¹⁵ 'un sarayını basması ise düzenbaz nankörlük ve inanılmaz bir ihanet olarak kayıt edilmiştir¹¹⁶. O yüzden az önce bahsettiğimiz gibi Çin tarihi hakkında araştırma yaparken öncelikle bu kaynaklar üzerinde eleştirel inceleme yapmak ve farklı kaynaklar ile karşılaştırarak daha gerçekçi bilgileri edinmek çok önemlidir.

¹¹² M.Ö 403 ile M.Ö 221 arasındaki Savaşan Devletler Dönemi Çince: 战国时代, beylikler yada prens devletlerin mücadelelerinin daha da yoğunlaştığı, Çin'in siyasi düzeyinde çok değişiklikler yaşadığı bir dönemdir. Bu dönemde küçük ölçekli beylikler yada prens devletler çökerek, Qin (秦), Chu (楚), Yan (燕), Han (韩), Zhao (赵), Wei (魏), Qi (齐) beylikleri arasında sürekli savaşlar yaşanmış ve en sonrasında Qin Beyliği (秦国) diğer altı beyliği yok edip Çin tarihindeki ilk imparatorluk olan Qin imparatorluğunu (秦朝) kurmasıyla sona ermiştir.

(CRİ online: <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter14/chapter140103.htm>, 24.08.2016)

¹¹³ Mi Bazi, Tarih'te posthumous (谥号) Xuan Taihou (宣太后) ünvanıyla hatırlanan Mi Bazi ise, Chu Krallığının prensesi, Qin Kralı Qin Huiwenwang'ın (秦慧文王) cariyesidir. Qin Huiwenwang (秦慧文王) öldükten sonra Mi Bazi'nin oğlu Qin Zhaoxiangwang (秦昭襄王) tahtın varisi olmuş, ancak Qin Zhaoxiangwang'ın (秦昭襄王) yaşı çok küçük olduğu için vekaleten devleti yönetmiştir. SİMA Qian. (1959), *Büyük Tarihçenin Kayıtları- Yetmiş İki Prens Kralın Temel Vakayinamesi*, Zhonghua Kitapçılığı, s. 145-284, Pekin.

司马迁 (1959), 史记-五帝本纪, 中华书局, 第 145-284 页, 北京

¹¹⁴ Yiqu, Qin krallığının batısındaki Çekirdek Ova Kültürüne (Çin Kültürü) mensup olmayan bir Eski Türk yada Eski Tibet krallığıdır. Yani akademik araştırmalarda iki farklı görüşler sağlanmaktadır. Çin tarihçilerinden Ren chongyue (任崇岳) ve Bai Cuiqin (白翠琴) ler "Çin'in Kuzeyindeki Göçebe Milletlerin Kaynağı Üzerinde Araştırma" (中国北方游牧民族源流考) adlı kitabında Yiqu'nin Hunların ataları olduğu hakkında bahsetmektedir. (<http://lbw.dbw.cn/r/5627>, 25.08.2016) Diğer görüş ise Wu Gang (武刚) ve Wang Hui (王晖) gibi tarihçilere göre Yiqu Batı barbarları (西玃) sayılanların bir parçasıdır. (Shanxi Normal Üniversitesi Araştırma Dergisi, Felozofi ve Sosyal Bilimler Versiyonu, 2013 yıl 6. Sayı / 陕西师范大学学报, 哲学社会科学版.2013年6期)

¹¹⁵ Çin Tang İmparatorluğunun ikinci imparatoru, Çin tarihindeki en önemli imparatorların biridir.

¹¹⁶ SİMA Guang, Huang Jinhong (Baş Editör). (2008), *Devleti İdare Etme Örnekleri : Klasik-Çağdaş Çince Karşılaştırma Nüshası*, Yeni Dünya Yayınevi, s. 4849, Taipei.

司马光 著, 黄锦鋐 主编 (2008), 资治通鉴-文白对照全译, 新世界出版社, 第 4849 页, 台北

3.2.3 Çin Tarihinin Milletleşme Açısından Dönemlere Ayrılması Üzerine

Çin kültürü bahsettiğimiz gibi tahminen 3500 yıl önce ortaya çıktıktan sonra şimdiye kadar devam eden bir gelişme ve etrafa yayılma sürecine girmiştir. Bu uzun tarihi süreç içerisinde Çin kültürü diğer eski kültürlerle nispeten dış dünyaya kapalı şekilde kendi kendini geliştirmiş ve etraftaki kültürleri sürekli kendi içinde eritip gittikçe büyümüş ve doğu Asya'nın egemen kültürü olmuştur. Diğer taraftan Çin'in devlet kuralları ile sıkı birleşen Konfüçyüs felsefesi bu kültür için din' in rolünü oynamış ve devletin halkı yönetmesi ve toplumu kontrol etmesini sağlamıştır. Aynı zamanda Çin'in bu yaklaşık 3500 yıl civarındaki gelişme süreci bir milliyetler tarihidir ve bu uzun tarihi süreç içinde etraftaki milliyetler ve Çin kültürü birbirlerini oldukça etkilemiştir. Günümüzde de Çin çok milliyetli ve çok kültürlü bir ülke olmak üzere milliyetler ve kültürler arasındaki ilişkiler önemli araştırma konusu olarak ele alınmaktadır.

Çin'in milliyetler tarihi hakkında Çin'de bir çok araştırmalar yapılmış ve bu araştırmalarda akademisyenler kendi araştırmalarının ihtiyaçlarına göre çeşitli görüşler bulunmuş ve dönemlere ayırma usullerini kullanmıştır. Makro açıdan baktığımızda bu araştırmalarda daha fazla siyasi tarih önemli yer tutan şekilde milliyetler arasındaki ilişkiler araştırılmıştır. Aynı şekilde bu araştırmalarda Çin kültürü merkez olarak araştırılmış ve etraftaki kültürlerin Çin kültürünün gelişmesi üzerindeki etkilerine pek fazla önem verilmemiştir. Dolayısıyla tezin özelliği boyunca tezimizde Çin'in milletleşme tarihini kültür açısından bakarak Çin kültürü ve bu kültür içinde yer alan kültürel milliyetçiliğin gelişme özelliğini yansıtabilecek şekilde yeniden dönemlere ayırmak zorundayız.

Tezimizde Çin'in milliyetleşme tarihini siyesinin gelişmesiyle beraber, kültür üzerindeki değişimler, milliyet ve kavimlerin arasındaki ilişkiler, toprak genişlemesi gibi unsurları ele alarak tipik tarihi olaylarla sınırlandırarak aşağıdaki farklı dönemlere ayırabiliriz.

1. Çin Milliyetinin temel atılma ve gevşek gelişme dönemi- Batı ve Doğu Zhou dönemleri : tahminen M.Ö 1050- M.Ö 221

Bu dönemin özelliği, farklı uygarlıkların yakınsamasıyla ortaya çıkmış olan Çin kültürü zayıf siyasi gücün etkisinde siyasi ve kültürel açıdan sonraki dönemleri oldukça etkileyen temeller atılmıştır. Bu dönemin önemi özelliği ise Çin kültürünün Törenselleşmiş olarak gevşek bir şekilde gelişmesidir.

2. Çin'in birinci imparatorluk dönemi- Qin ve Batı, Doğu Han dönemleri : M.Ö 221- 220

Bu dönem Çin tarihindeki Qin ve Han imparatorluklarına doğru gelmektedir. Bu dönemin özelliği ise Çinliler güçlü bir siyasi güç altında önceki dönemlerdeki gevşek gelişme şeklinden etnik milliyetleşme sürecine girmiştir. Bu dönemde etnik Han Çinlileri resmen şekillenmiş ve aynı zamanda kuzeydeki Hunlar ve güneydeki Yue'lerle yan yana direnerek savaflara girmiştir. Kültürel açıdan baktığımızda ipek yolunun açılmasıyla beraber önceden nispeten dış dünyadan ayrı kalan Çin kültürü ilk defa dışarın etkileriyle bulunmuştur.

3. Çin kültürünün ilk risk dönemi – Üç krallık, 16 krallık ve kuzey güney hanedanlık dönemi: 221- 589

Bu dönemde Han imparatorluğunun çöküşü ve harp beylerin iç savaflar neticesinde kuzey ve kuzeydoğudaki milliyetler Çin topraklarına göç etmiştir. Bir çok milliyetlerin Çin'in çekirdek bölgelerine göç etmesiyle beraber şiddetli savaflar yaşanmış ve Çin kültürü ilk defa yok olma tehlikesi altında kalmıştır. Bu dönemde aynı anda milliyetlerin karmaşık savaflarıyla beraber milliyetlerin asimilasyonu ve birleşmesi çok hızlı ve şiddetli şekilde ortaya çıkmıştır.

4. Çin'in ikinci imparatorluk dönemi – Sui ve Tang İmparatorluğu dönemi: 589- 907

Sui ve Tang dönemlerine denk gelen bu dönem Çin'in ister siyasi ve askeri açıdan olsun, ister de ekonomi ve toprak genişleme açısından olsun, büyük bir gelişme dönemi olmuştur. Aynı zamanda bu dönem Türkler ve Tibet gibi milliyetler için de büyük bir güçlenme dönemi idi. Cihanın güçlü devletlerinin aynı zamanda bir arada yaşaması savafla barış, ticaretle rekabetin karmaşık şekilde ortaya çıkmasına neden olmuştur.

5. Çin kültürünün ikinci risk dönemi – Beş devlet on krallık, Liao, Jin, Song, Moğol imparatorluğu dönemi: 907-1308

Tang döneminden sonra parçalanma altında kalan Çin Kuzey ve kuzeydoğudaki milliyetlerin yeniden Çin topraklarına girmesine fırsat hazırlamıştır. Bu dönemde Çinliler tarafından kurulan Song hanedanlığı sürekli Kıtınlar, Curcılar ve Moğullar tarafından kurulan hanedanlıklarla savaş içinde kendini korumaya çalışmış ve Çin'in güneyi esas eden ulus devlet haline gelmiştir. Kuzeydeki kavimlerin yeniden Çin topraklarında at koşturması sonucunda Çin kültürü yeni riskler altında kalmıştır. Aynı anda bu dönemde Çin'in güney deniz taraftan ticaret

yoluyla dışarı açılması ve Moğolların istilasından sonraki batıya açılışı kültürel açıdan da önemli gelişmelerin meydana gelmesine sebep olmuştur.

6. Çin kültürünün kapalı gelişim dönemi – Ming ve Mançu İmparatorluğu dönemi: 1368-1840

Bu dönem ise Çinliler tarafından kurulan Ming imparatorluğu ve Mançuların kurduğu Qing imparatorluğu ön arkı olarak hüküm süren bir dönemdir. Bu dönemin özelliği, Çin'in milliyetçiliği olgun bir devire girmiştir. Siyasi ve kültürel açıdan kendini korumaya hatta fetihçileri asimile etmeye başarılı olmuştur. Bu dönemde Çin'in dış dünya ile olan ilişkileri önceki dönemlere göre daha artmış ve hızlıca gelişmiştir.

7. Çin'in Dışa Açılma ve Modern Millet İnşa Etme Dönemi – Mançu İmparatorluğunun Son Dönemi : 1840-1912

Avrupa'dan ortaya çıkan küreselleşme ve modernleşme, ulusal devlet, milliyetçilik gibi eğilimler geleneksel anlamdaki imparatorluk olan Çin'i de çok etkilemiştir. Bu yüz yıldan fazla süreç içerisinde Çin kültürü tarihte hiç görülmeyen bir devrime denk gelmiş ve milliyetler arası ilişkilerde de yeni sorun ve çözümler ortaya çıkmaya başlamıştır.

4. BÖLÜM

ÇİN'İN MİLLİYETLER TARİHİ DÖNEMİ VE KÜLTÜREL GENİŞLEME

4.1. Çin Milliyetinin Temeli Ve İlk Gelişme Dönemi (Batı ve Doğu Zhou Hanedanlığı Dönemi : Tahminen M.Ö. 1050- M.Ö. 221)

Bu dönem Çin'in tarihi kaynaklarında Zhou Hanedanlığı (周朝) olarak tanımlanmaktadır. Daha önceki bölümde, Çin kültürünün ortaya çıkmasında batıdaki Yangshao kültürünün (仰韶文化) temsilcisi olan Zhou beyliği'nin (周国) doğudaki Longshan Kültürü (龙山文化) temsilcisi olan Shang Devleti (商朝) ile savaşa girmesi ve savaş sonunda Zhou'nun (周) kazanmasıyla bu iki kültürün karışması ile birlikte Çin dediğimiz toplumun ve Çin kültürü diye bir kültürün ortaya çıktığından bahsetmiştik. Bu olaydan sonra Zhou beyliği (周国) güçlü askeri gücü ve kültürü ile küçük beylik durumundan sarı ırmak vadisindeki güçlü bir Hanedanlığa dönüşmüştür. Bu Hanedanlığın kurulması Çin kültürünün şekillenmesinin temelini atmıştır. Aynı zamanda Yi Zhongtian, W. Eberhard gibi bir çok Çinli ve yabancı araştırmacı Çin Kültürünün bu hanedanlığın kuruluşuyla beraber başladığını söylemektedir.

Zhou Hanedanlığı (周朝) iki döneme ayrılmaktadır. Bunlar Batı Zhou (西周) dönemi ve Doğu Zhou¹¹⁷ (西周) dönemidir. Tahmini olarak Batı Zhou dönemine Çin Kültürünün temel atılma süreci dersek, Doğu Zhou Dönemini Çin kültürünün ilk gelişme dönemi diyebiliriz. Batı Zhou döneminde kurulan devlet sistemi, kültür ve inanç üzerinde kurduğu sistemlerinin Çin tarihine önemli etkileri olmuştur.

¹¹⁷ Hanedanlık adı, MÖ 770- MÖ 256 Yılına kadar hüküm sürmüştür. Batı Zhou hanedanlığının yok edilmesinden sonra kral sülalesinden olan Zhou Pingwang'ın başkenti Luoyang'a taşınmasıyla kurulmuştur. Doğu Zhou hanedanlığı aynı zamanda İlkbahar Sonbahar dönemi ve Savaşan dönemi olarak iki döneme ayrılmaktadır. MÖ 256. Yıl Prens devlet olan Qin devleti tarafından yok edilmiştir. XU Zhongyi (Baş Editör). (1996), *Çin Tarihi Sözlüğü- Qin Öncesi Dönemi*, Shanghai Sözlük Yayınevi, s. 131, Shanghai.

许仲毅 (主编) (1996), 中古历史大辞典- 先秦史, 上海辞书出版社, 第 131 页, 上海

Siyasi açıdan baktığımızda Çin'i yaklaşık 3000 yıl etkileyen feodal sistemin temeli bu dönemde atılmıştır. Şekil 3'te yer alan haritadan görebileceğimiz gibi o dönemlerin seviyesine göre Zhou'nun kazandığı topraklar en geniş sınırlarına ulaşmıştır. Bu geniş alanda ve o dönemin seviyesinde Zhou kralı devletin topraklarını bölüp yönetmek zorundaydı ve bu yüzden yerli ve merkezi yönetim arasındaki uyumu sağlama sisteminin prototipini oluşturmuştu. Bu sistemde yüzlerce kilometrelik, Çin'in "beşik" bölgesi denilen bölgeyi Zhou kralı kendi direk yönetiyordu. Başka toprakları ise akrabaları ve komutanları arasında "tımara" olarak bölüyordu ve bu topraklara sahip olanlar bu yerlerde prens devletleri (诸侯国) kuruyordu. Bu prens devletleri yıllar içinde babadan oğula geçerek soy devleti haline gelmiştir. Fakat bu Prens devletlerinin siyasi, askeri, ekonomi gibi bir çok alanda kendine ait özgürlüğü ve hakları olsa da Zhou kralına bağlıydı. Zhou kralını korumak ve Zhou kralının belirlediği sistem içinde hareket etmek onların hedefleri olarak kabul ediliyordu. Her bir prens devletinin kendine özel adı vardı ve bu adlar toprakla birleşen devlet adlarıydı. Örnek olarak bugünkü Shanxi eyaletinde¹¹⁸ (陕西省) kurulan Jin devleti¹¹⁹ (晋国), Shandong eyaletinde¹²⁰ (山东省) kurulan Lu devleti¹²¹ (鲁国) gibi devletler o zamanda coğrafik anlamda tam belirgin değilse de, bu adlar binlerce yıllar aşarak hala günümüze kadar bu bölgelerin adları olarak kullanılmaktadır.

¹¹⁸ Çin'de bir yönetim bölgesi, eyalet. Wei Nehri ile verimli Loess Platosu'nu içeren bölge, İç Moğolistan'ın güneyinde yer alır. Yönetim merkezi Xi'an(西安) şehridir. .

¹¹⁹ Prens Devlet adı, Zhou Chengwang (周成王) döneminde Kral sülalesinden Shuyu'ye (叔虞) verilmiştir. MÖ 369 yıl Jin devletinin içinde yer alan Han (韩), Zhao (赵), Wei (魏) üç Prens devletin saldırısına uğrayarak yok olmuştur. XU Zhongyi (Baş Editör). (1996), *Çin Tarihi Sözlüğü- Qin Öncesi Dönemi*, Shanghai Sözlük Yayınevi, s. 408-409, Shanghai.

许仲毅 (主编) (1996), 中古历史大辞典- 先秦史, 上海辞书出版社, 第 408-409 页, 上海

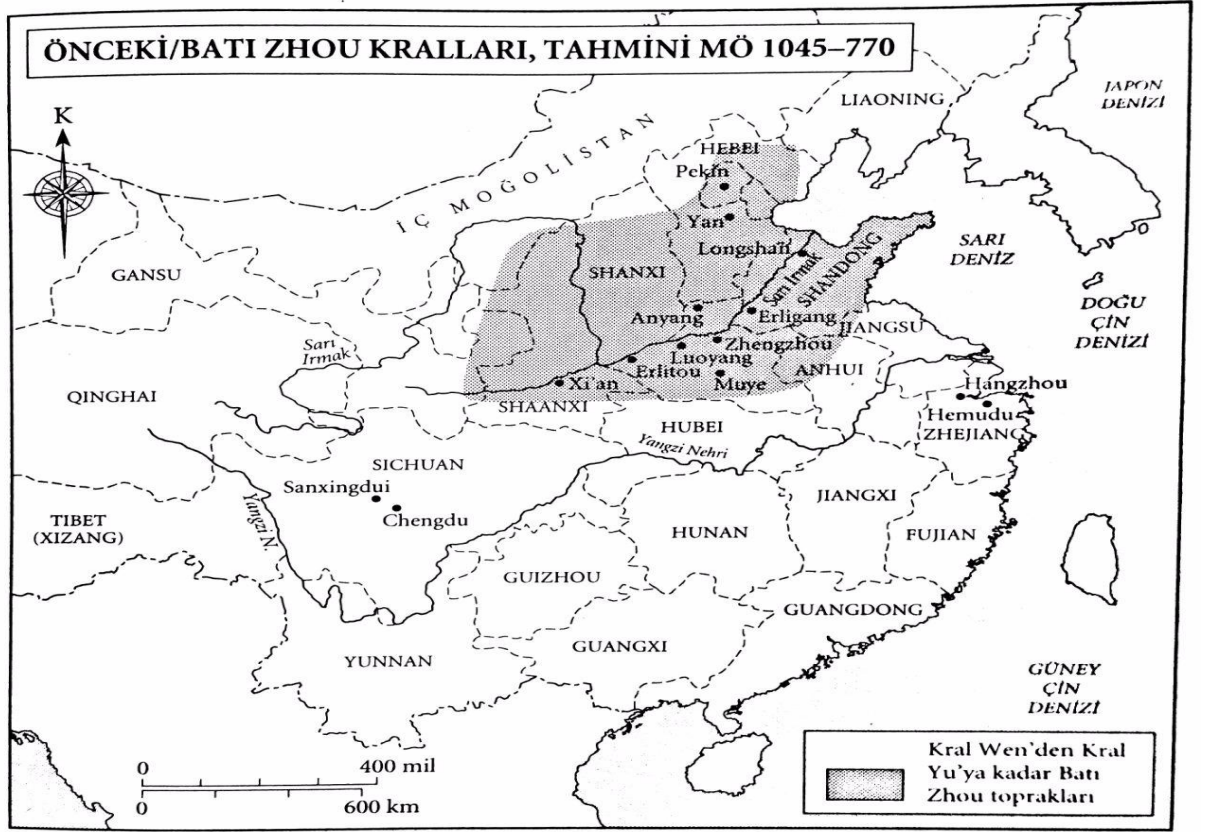
¹²⁰ Çin'in doğu sahilinde bir eyalettir, kuzey'de Bohai denizi, Doğu'da Sarı deniz, Batıda Henan eyaleti, Güneyde ise Jiangsu eyaleti, kuzey batıda Hebei eyaleti bulunmaktadır. Shandong Çince dağın doğusu anlamına gelmektedir. Bu ismi Taihang dağlarının doğu yamaçlarında yer alması nedeniyle almıştır.

¹²¹ Prens Devlet adı, Zhou Wuwang Zhou hanedanlığını kurduktan sonra, Kardeşi Zhou Gongdan'e (周公旦) ödül olarak verdiği devlettir. MÖ 256 yılında Chu devletinin (楚国) ile olan savaşta yok olmuştur.

XU Zhongyi (Baş Editör). (1996), *Çin Tarihi Sözlüğü- Qin Öncesi Dönemi*, Shanghai Sözlük Yayınevi, s. 499, Shanghai.

许仲毅 (主编) (1996), 中古历史大辞典- 先秦史, 上海辞书出版社, 第 499 页, 上海

Şekil 3: Batı Zhou Hanedanlığının En Büyük Etki Alanı

Zhou kralı aynı zamanda yukarıda bahsedilen siyasi sistemin yürütülmesi ve taht kavgalarını engellemek ve bu sisteme ek olarak Ataerkil tabaka sistemi (宗法制度) ve Rite sistemini (礼乐制度) kurmuştur. Bu iki sistemin kuruluşu Çin'in siyasi ve kültürel temelini atmış ve 3000 yıldan fazla sürede geliştirilerek sürekli kullanılmıştır. Bu sisteminin kuruluşu Çin kültürünün siyasi açıdan korunmasına sebep olan en önemli unsur olarak sayılabiliriz.

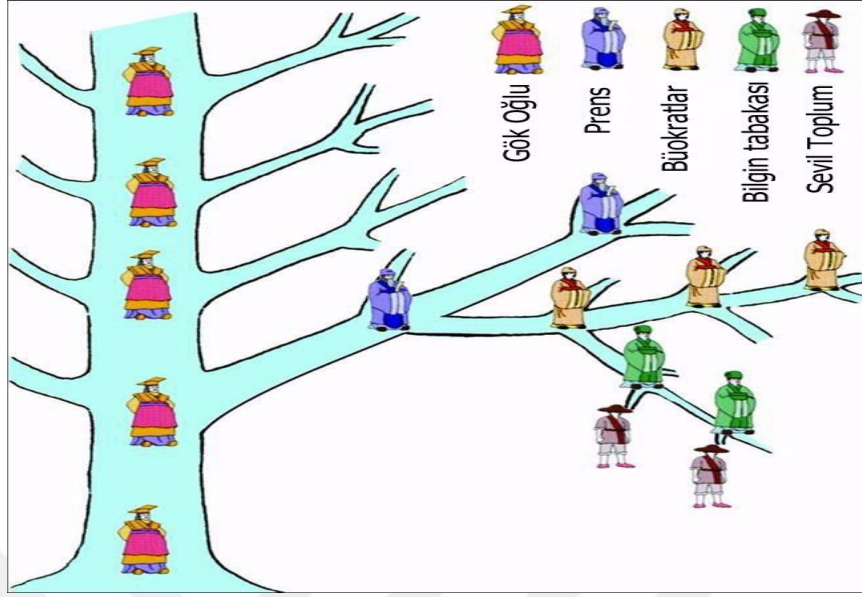
Ataerkil Tabaka sistemini (宗法制度) geniş anlamda bir devlet felsefesi olarak da tanımlayabiliriz. Bu sistemin içinde kral hem halkın babası hem de Gök'ün Oğluydu¹²². Kral tanrıya vekâleten tüm dünyayı yönetecekti. İç yönetimde öncelikle taht kavgalarını önlemek için saltanat sistemi kurulmuştu. Saltanat sisteminde sadece Kral'ın sultanından doğan büyük oğlunun tahta geçme hakkı vardı, sultandan doğan küçük oğul yâda başka cariyelerinden doğan oğullar tahta geçemiyordu, onlara “beşik” bölgenin dışından yâda yeni kazanılan topraklardan yer verilir ve bu yerlerde prens

¹²² Çincedeki 天子 (Tianzi) kavramının asıl anlamı Tanrının Oğlu olarak geçmektedir, Tezimizde ise Türkçe kaynaklarda yaygın kullanılan Gök Oğlu ifadesi kullanılmıştır.

devletlerini kurarlardı. Bu saltanat sistemi diğer prens devletlerinin içinde de aynı şekilde uygulanıyordu. Bu sistemin sonucunda Gök Oğlu (天子), Prens (诸侯), Bürokratlar (卿大夫) ve Bilgin tabakası (士) gibi bir piramit tabaka şekillenmiştir. Bunlar soyluluk tabakasıydı, en aşağıda sivil toplum vardı. Gök Oğlu (天子) sadece evrene (tanrıya) karşı sorumluydu, prens devletin prens kralları (诸侯) ise Gök Oğlu'na (天子) karşı sorumluydu ve Gök Oğlunun (天子) emirlerini dinlemek, Gök Oğlu'nu korumak mecburiyeti vardı. Aynı şekilde aşağıdaki tabaka ise bir üst tabakaya karşı sorumluydu. Dış taraftan devletin yöntem şekli “beşik” bölgede kendi vezirleriyle yapılırken, “beşik” bölgeden uzak kalan yerlerde soy devletleri vasıtasıyla yapılmaktaydı. Bunların dışındaki “barbar”ların ise krala sadakat borcu vardı ve onları aydınlatması gerekiyordu. Yani doğu Asya'da en yüksek kültür ve en güçlü ordunun sahibi olan Zhou'lar kendilerini tüm dünyanın merkezi olarak tanımişti ve etraftaki halkları “barbar ” olarak adlandırıyordu. Dolayısıyla Çinliler kendilerini başka bir toplumdaki üstün görüyordu ve diğer toplumları Çin kültürü ile aydınlatmayı kendilerine hedef edinmişlerdi.

Bu konu üzerinden değerlendirilen Çin-Barbar Anlayışı (华夷之辨) büyük ölçüde siyasi ve kültürel yönden ifade etmektedir. Yani Çin kültürünün millet bakış açısından “barbarlar“ denilen toplum veya kavimler bir taraftan Çin kralını kendi liderleri olarak tanımak zorundaysa diğer taraftan Çin kültürüyle kendilerini aydınlatması gereken insanlar olarak kabul ediliyordu. Bu anlayış Çin tarihinde 3000 yıldır değişmemiş bir kültürel milliyetçiliğin temelini oluşturmuştur. Bu milliyetçilik anlayışında Eğer bir Çinli, Çinlilerin gözündeki barbarların kültürel özelliğini benimserse o Çinli barbar sayılıyordu. Aynı zamanda Çin kültüründe barbar olarak tanınan biri Çin kültürünü benimserse o insanı Çinli olarak kabul ediyordu. Bu iki sistemi aşağıdaki iki şekilde daha açık görebiliriz.

Şekil 4: Ataerkil Tabaka Sistemi

Şekil 5: Çin'in Uluslararası Sistem Düşüncesi

Batı Zhou (西周) döneminde bu sistemin kurulması ve uzun süre yürütülmesi için Rite sistemi (礼乐制度) oluşturulmuştur. Batı Zhou (西周) kurulduktan sonra daha önceki kötü gelenekleri ortadan kaldırmış, yerine yeni devlet ve ahlak sistemi getirmiştir.

Örnek olarak bu devirde insanların kurban edilmesi usulüne son verilip, mezarlar itibar görmüş ve yükselmiştir¹²³. Bu sistemin içinde farklı tabakadaki insanların kimliği belirlendikten sonra her tabaka kendi için belirlenen ölçüde törene sahiplenmiştir. Örneğin her tabaka insanları için çalınacak müziğin derecesinde farklı

¹²³ BABAN C. (1983), *İsa Öncesinden Günümüze Kadar Çin Tarihi*, s. 11, İstanbul.

ölçü kullanılıyordu. Bu ölçü Kral'dan aşağıdaki tabakalara giderek derecesi düşüyordu. Bir başkası cenaza derecesi, mezarları, kurban etme, kullanabilecek eşyalar yada bu eşyaların kalite derecesi, elbiseleri ve yaşadığı kale duvarlarının yüksekliği gibi bir çok alanda kimliklerine göre farklı ölçüler uygulanmaktaydı. Bir aşağıdaki tabakanın üstündeki, tabakanın kullanması gereken ölçüyle eşya kullanması ve törene sahip olması yasaktı ve böyle davranışlar cezalandırılacak davranış olarak kabul ediliyordu. Bu sistem, sonraki dönemlerde Konfüçüzim'in ortaya çıkması ve Çin kültürünün daha da gelişmesi için esas oluşturmuştur.

Batı Zhou Hanedanlığının son dönemlerinde Zhou Kralının ferah içinde kalması halkın üstündeki zulümlerin artmasına neden olmuş ve sonunda bunu fırsat bilen batıdaki proto Tibet kavimleri (犬戎) Kralın kalesini saldırarak Zhou hanedanlığını yok etmiştir¹²⁴. Bu olaydan sonra M.Ö 771'de Zhou Kralı soyundan gelen Zhou Pingwang¹²⁵ (周平王) başkenti Haojing'dan Luoyang'a¹²⁶ (洛阳) taşıyarak Zhou hanedanlığının yeniden kurulduğunu ilan etmiştir¹²⁷. Bu kurulan krallık tarihte Doğu Zhou (东周) olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde “beşik” bölgedeki devlet, saldırı sonucunda çok zayıflamış ve başka prens devletleri önceki gibi yönetemiyordu. Bununla beraber prens devletler güçlenmeye başladılar ve toprak alanını büyüterek daha da güçlenmek, hatta Gök oğlu (天子) unvanını almak için

¹²⁴ ZHANG Yanfeng - SUN Yafei vb. (2006), *Resimli Çin Tarihi- Batı Zhou* (Birinci Basımı), Jilin Yayın Lmt. Grup Şirketi, s. 39-41, Changchun.

张岩峰, 孙亚飞等 (2006), *图说中国历史-西周* (第一版), 吉林出版集团有限责任公司, 第 39-41 页, 长春

¹²⁵ Zhou Pingwang (周平王) : Aslı Adı YiJiu (宜臼) olan Zhou Pingwang (周平王) Batı Zhou (西周) Krallığının son Kralı olan Zhou Youwang'ın (周幽王) oğlu, Doğu Zhou (东周) Krallığının kurucusu ve ilk kralıdır.

SİMA Qian. (1959), *Büyük Tarihçenin Kayıtları*, Zhou'ların Temel Vakayinamesi dördüncü bölüm, Zhonghua Kitapçılığı, s. 149. Pekin.

司马迁 (1959), *史记*, 周本纪第四, 中华书局, 第 149 页, 北京

¹²⁶ Çin'in Henan eyaletinde (河南省) bulunan şehir adıdır. Luo ırmağının kuzeyinde bulunduğu için Luoyang adı verilmiştir. Çin tarihinde Dong Zhou, Dong Han gibi 9 hanedanlık veya kırallığın başkenti olmuştur.

NİU Ruchen. (1999), *Çin'in Yer Adı Sözlüğü*, Merkezi Milliyetler Üniversitesi Yayınevi, s. 198, Pekin. 牛汝辰 (1999), *中国地名由来词典*, 中央民族出版社, 第 198 页, 北京

¹²⁷ GE Jianxiong - AN Jiasheng. (2014), *Haritadaki Çin Tarihi: Milletlerin Büyük Göçü*, Zhonghua Kitapçılığı (Hongkong) Ltd, s. 27, Hongkong.

葛剑雄、安介生 (2014), *地图上的中国历史：民族大迁徙*, 中华书局 (香港) 有限公司, 第 27 页, 香港

birbiriyle savaşmaya başladılar. Bu genişlemeyle birlikte Krallık içindeki küçük devletleri yok etmeye çalışırken etraftaki “barbar” ların toprağını kazanmak ve onları “aydınlatmak” için savaş açmaya başlamışlardı. Örnek olarak bugünkü Gansu eyaleti (甘肃省) o dönemlerde Çin kültürünün etkisinin fazla olmadığı topraklardı¹²⁸. Sonraki dönemlerde Zhou Kralı at yetiştirmek için ustalarıyla burada bir soy devleti kurmuş ve Qin Devleti (秦国) adını vermiştir¹²⁹. Qin devleti (秦国) kurulduktan sonra yaklaşık 400 sene içerisinde bu toprakların doğu kısmını Çinlileştirmiştir. Savaşan devletler döneminde ise Qin devleti (秦国) Çin’in güney batısındaki Sichuan¹³⁰ (四川) bölgesini işgal etmiştir ve bu bölgeyi üs yaparak doğudan batıya ilerleyip tüm Çin topraklarını kazanarak imparatorluk kurmuştur. Aynı şekilde güneydeki Chu devleti¹³¹ (楚国) ordusu da güneydeki Yue¹³² (越) topraklarını işgal ederek Yangzi (长江) Deltası’nın güneyine kadar uzanmıştır¹³³. Buna benzeyen birçok genişleme bölgede Çin kültürünün yayılmasını arttırmıştır. Kuzeyde

¹²⁸ YAN Wenming. (1989), *Yangshao Uygarlığı Araştırmaları*, Kültürel Kalıntı Yayınevi, s. 326, Pekin.

严文明 (1989), 仰韶文化研究, 文物出版社, 第 326 页, 北京

¹²⁹ KEAY J. (2011), *Çin Tarihi*, İnkılap Kitapevi Baskı Tesisleri, s. 58, İstanbul.

¹³⁰ Çin’in güney batısında yer alan bir eyalettir. Batıda Tibet yaylası, kuzeyde Shanxi ve Gansu eyaleti, Doğuda Chongqing şehri, güneyde Yunnan ve Guangxi eyaletleriyle sınırlanmaktadır.

¹³¹ Zhou döneminde Prens devlet olarak tanılan bir devletin adıdır, Devletin kurulma tarihi Zhou hanedanlığının kuruluş dönemiyle ek zamanda olduğu tahmin edilmektedir. Doğu Zhou döneminde Yangzi nehrinin güneyinde egemenliği sürmüştür. MÖ 223 yılında Prens devletlerden biri olan Qin devleti tarafından yok edilmiştir.

XU Zhongyi (Baş Editör). (1996), *Çin Tarihi Sözlüğü- Qin Öncesi Dönemi*, Shanghai Sözlük Yayınevi, s. 517, Shanghai.

许仲毅 (主编) (1996), 中古历史大辞典- 先秦史, 上海辞书出版社, 第 517 页, 上海

¹³² Çin tarihi kayıtlarında yer alan, günümüzdeki Çin’in güneyinde yaşamış kadim bir millet adıdır, Savaşan Devletler döneminin ilk yıllarında bir zaman güçlenmiş ve Çin’in kuzey bölgelerine kadar saldırıp gelmiştir. Sonraki dönemlerde ise Chu devleti tarafından mağlup edilmiş ve sonraki tarihlerde bazen Çin’in istilasında yaşarken bazen kendi hakimiyetlerini kurmuştur.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 10- Çin’in Milletler ve Dış İlişkileri*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 51-55, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), 中国历史百科全书 10- 民族与对外关系卷, 吉林大学出版社, 第 51-55 页, 长春

¹³³ KEAY J. (2011), *Çin Tarihi*, İnkılap Kitapevi Baskı Tesisleri, s. 87, İstanbul.

ise Yan devleti¹³⁴ (燕国), Zhao devleti¹³⁵ (赵国) gibi prens devletler Çin seddini inşa ederek Hunlarla savaşıyordu. Örnek olarak aşağıda verilen prens devletlerin genişleme haritası ve Doğu Zhou (东周) krallığının haritası ve önce verdiğimiz Batı Zhou'un (西周) haritası arasındaki değişikliklerden bunları kolayca görebiliriz.

Bu dönemdeki durum günümüzdeki Avrupa'nın durumuna benziyordu. Soy devletleri arasında siyasi, askeri, ekonomi, para birimi, vergi sistemi, yazılar gibi birçok alanda kendine göre özerkliği vardı. Her devletin kullandığı kendi dili ve yazıları vardı¹³⁶. Bu devletlerin yasaları birbirinden farklıydı ve farklı ölçüyle vergi topluyorlardı. Ama daha büyük açıdan baktığımızda bu farklılıklar bir yerden kaynaklanıyordu, Çin kültürünün buradaki uyum gücü bu devletleri etkilemekte ve dışarı karşı onları bir gövde olarak göstermekteydi. Sanki günümüzdeki Avrupa ülkelerin arasında ne kadar fark olsa da kültürünün kökü eski yunan uygarlığından kaynaklandığı ve Hristiyan kültürünü benimsediği gibi, o zamanlardaki Çin de böyle bir temel gelişim içindeydi.

¹³⁴ Prens devlet adıdır, aynı zamanda Kuzey Yan olarak da geçmektedir. Zhou Wenwang (周文王) döneminde Zhao Gongshuang'ın (召公奭) savaşta gösterdiği kahramanlığı için kurmuş ve kral olarak atanmıştır. MÖ 222 yılında Qin devleti tarafından yok edilmiştir.

XU Zhongyi (Baş Editör). (1996), *Çin Tarihi Sözlüğü- Qin Öncesi Dönemi*, Shanghai Sözlük Yayınevi, s. 563, Shanghai.

许仲毅 (主编) (1996), 中古历史大辞典- 先秦史, 上海辞书出版社, 第 563 页, 上海

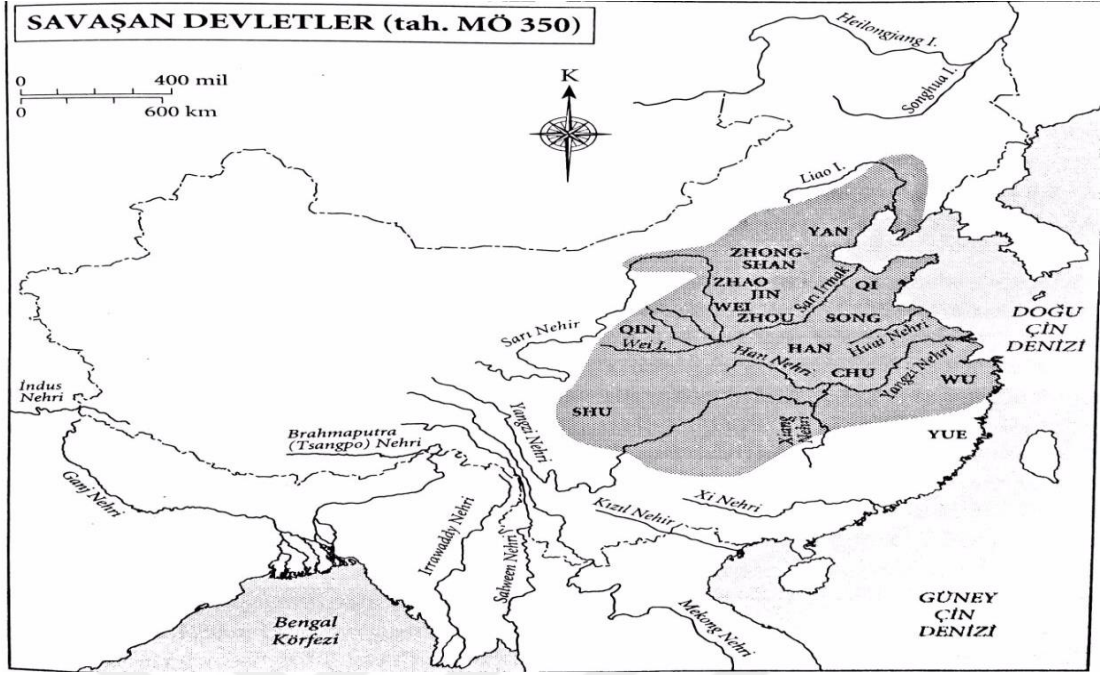
¹³⁵ Savaşan devletler dönemindeki bir Prens devlet adıdır, Jin devleti içinden ayrılarak MÖ 403. Yılında resmen kurulmuştur. MÖ 222 yılında Qin devleti tarafından yok edilmiştir.

XU Zhongyi (Baş Editör). (1996), *Çin Tarihi Sözlüğü- Qin Öncesi Dönemi*, Shanghai Sözlük Yayınevi, s. 361, Shanghai.

许仲毅 (主编) (1996), 中古历史大辞典- 先秦史, 上海辞书出版社, 第 361 页, 上海

¹³⁶ BABAN C. (1983), *İsa Öncesinden Günümüze Kadar Çin Tarihi*, s. 16, İstanbul

Şekil 6: Savaşan Devletler Dönemi Haritası

Bu dönemde savaşların çoğalması, soy devletlerinin kendilerini güçlendirmesi ve önceki sistemin birçok alanda bozulması bölgedeki aydınların bu durumu düzeltmek için tavsiyelerde bulunmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler malum ölçüde sonraki dönemlere çok etkileri olan birçok Çin filozofunun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu insanların içinde Konfüçyüs¹³⁷ (孔夫子) Laozi¹³⁸ (老子)

¹³⁷ Konfüçyüs: Çince okuluşu Kong Fuzi (孔夫子), anlamı “Üstad Kong” demektir. Aslı adı-soyadı Kong Qiu (孔丘), Tahminen M.Ö 551– M.Ö 479 tarihleri arasında, Doğu Zhou Krallığın Lu Devletinde (鲁国) yaşamış olan filozof, eğitimci ve yazardır. Konfüçyüscülüğün (儒家) kurucusudur. Konfüçyüs ve onun düşünceleri aynı zamanda Çin’in felsefe, eğitim, siyasi ve başka birçok alanlarında günümüze kadar etkisini göstermektedir. XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 9- Eğitim*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 488-500, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), 中国历史百科全书 9- 教育卷, 吉林大学出版社, 第 488-500 页, 长春

¹³⁸ Çincesi Laozi (老子), anlamı “Yaşlı Üstad” demektir. Aslı adı- soyadı Li Er (李耳), Doğu Zhou döneminde Chu Devletinde (楚国) doğmuştur. Çin tarihindeki en önemli filozoflarından biri ve Taoculuğun (道家) kurucusudur. Laozi’nın düşünceleri Çin tarihinde Çin’in felsefe, din, tıp, edebiyat, sanat gibi bir çok alanlarda önemli rollerde bulunmuştur ve günümüze kadar bazen alanlarda kendi etkilerini sağlamaktadır.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 9- Eğitim*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 500-504, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), 中国历史百科全书 9- 教育卷, 吉林大学出版社, 第 500- 504 页, 长春

Han Feizi¹³⁹ (韩非子) gibi büyük filozoflar vardır ve büyük ölçüde Çin felsefesinin temelini atan insanlardandır. Doğu Zhou (东周) döneminde ortaya çıkmış olan bu felsefeler sonraki devirlerde sürekli gelişerek Çin kültürünün günümüze kadar kendine has bir şekilde gelişerek büyümesine sebep olmuştur.

Bu dönemde Çinliler bir tören kültürü altında millet olarak şekillendiği süreçte kuzeydeki Hunlar da resmen millet olarak şekillenmiş ve Çin kültürüne sahip soy devletleriyle sürekli savaş içinde olmuştur. Hunlara direnmek için Çin seddi bu dönemde inşa edilmeye başlamıştır. Güneyde ise bu dönemde Çin kültürünün nüfuzu ta Yangzi Nehrine kadar uzanmıştır ve bazı kavimler Çin kültürü içinde asimile olmaya başlamış hatta tarihten silinmiştir. Bu dönemde şiddetli savaşlarla birlikte kültürel ilişkilerin de artmasıyla beraber bazı millet ve kültürler büyüyüp güçlenip yine bazı milletler ise tarih sayfalarından silinmiştir. Örnek olarak Batı Zhou döneminde “barbar” sayılan Chu Devleti (楚国) Doğu Zhou döneminin sonlarında Çin kültürünün bir parçası olarak tanımlanmaktadır. Mesela Taoizm (道教) ilk dönemlerde Barbar dini olarak kabul edilirken sonraki dönemlerde ise Çin kültürü içinde eriyip Çin kültürünü zenginleştirdiği söylenen bir felsefe ve inanç sistemi olarak kabul edilmiştir¹⁴⁰.

4.2. Çin'in Birinci İmparatorluk Dönemi- Qin ve Batı, Doğu Han dönemleri: M.Ö. 221- 220

Bu dönemi aynı zamanda Çin'in millet olarak bir siyasi güç altında uluslaşma dönemi olarak da tanıyabiliriz. Savaşan Devletler Döneminin (战国时期) sonlarında prens devletleri gittikçe güçlenmiş, Zhou Kralının (周王) ne idare gücü

¹³⁹ Han Feizi: Çincesi Han Feizi (韩非子), Adı- soyadı Han Fei (韩非), M.Ö 280– M.Ö 233 tarihleri arasında Han devletinde (韩国) yaşamış olan önemli filozofların biridir. Çin tarihinde önemli yer alan, politik sistem felsefesi olan Çin Legalizm (法家) felsefesinin önemli kurucularından biridir.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 7- Düşünce ve Kültür*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 104-105, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), *中国历史百科全书 7- 思想文化卷*, 吉林大学出版社, 第 488-500 页, 长春

¹⁴⁰ Fairbank J. (2001), *China: Tradition and Transformation* (Çincesi), Global Bilge Yayınevi, s. 54, Pekin.

ne de nüfuzu kalmıştır. Bu dönemlerdeki şiddetli savaşların sonunda kalan yedi prens devleti birbirini yok ederek Çin topraklarını yeniden bir sistem içine almak için çalışmıştır. Bu sırada onlar bir taraftan karmaşık mücadeleler içinde birbirlerini fetih etmeye çalışırken diğer taraftan devlet gücünü daha arttırmak için reformlar yapıyordu. Onların içinde Batıdaki Qin Devleti (秦国) en başarılı olan bir devlettir.

Qin Devleti (秦国) Legalizm felsefesiyle devlet gücünü oldukça yükseltmiş ve etrafındaki birçok toprakları kendi sınırı içine almıştır. Özellikle Qin devletinin günümüzdeki Sichuan (四川) bölgesini kazanması devlet gücünün artmasında önemli etkilere sahip olmuştur¹⁴¹. M.Ö 256 yılında Qin Devleti Zhou Kralını (周王) tahttan indirdi¹⁴² ve diğer altı soy devletini fethetmeye başlamıştır. M.Ö 221 de Qin Kralı (秦王) Ying Zheng¹⁴³ (嬴政) diğer altı prens devletini fethederek Çin tarihindeki ilk imparatorluk olan Qin Hanedanlığını (秦朝) kurmuş ve Çin tarihinde yeni bir sayfayı açmıştır.¹⁴⁴

Zhou dönemindeki durum M.Ö 221 de Qin Hanedanlığının (秦朝) kurulmasıyla beraber ciddi bir şekilde değişmeye başlamıştır. Legalizm felsefesiyle devletini güçlendiren Qin devleti (秦国) yıllarca fetih savaşlarından sonra diğer prens devletleri yok ederek tüm Çin topraklarını birleştirmiş ve bu topraklarda otoriter

¹⁴¹ Bu dönemden önce Sichuan bölgesi Çin kültürünün içinde değildi.

¹⁴² WANG Shouan vb. (2002), *Çin'in Genel Tarihi*, Wunan Kitap Yayın Şirketi, s. 89, Taipei.

王寿南等 (2002), *中国通史*, 五南图书出版公司, 第 89 页, 台北

¹⁴³ Prens Devlet olan Qin devletinin son kralı ve Çin tarihindeki ilk İmparatorluk olan Qin henedanlığının kurucusudur. MÖ 259- MÖ 210 yılına kadar yaşamış, 13 yaşında tahta geçerken ölene kadar 37 sene devleti yönetmiştir. Ying zheng aynı zamanda İlk imparator unvanı anlamındaki Qin ShiHuangdi adıyla tanımlanmaktadır. Yingzheng Qin hanedanlığını kurduktan sonra siyasi, iktisat, kültür ve askeri gibi pek çok alanlarda yeni reform yapmış ve sistemi inşa etmiştir. Yingzheng'in kurduğu İmparator Merkezçi Diktatör siyasi sistemi Çin'de ta 1912'de cumhuriyet ilan edilene kadar sürekli devam etmiş, ancak cumhuriyetten sonra gerçi imparator olmasa da Merkezçi piramit şeklindeki siyasi yönetim sistemi ta günümüze kadar devam etmektedir.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 2- Siyasi Şahıslar*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 10-12, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), *中国历史百科全书 2- 政治人物卷*, 吉林大学出版社, 第 10-12 页, 长春

¹⁴⁴ ZHANG Yanfeng - SUN Yafei vb. (2006), *Resimli Çin Tarihi- Batı Zhou* (Birinci Basımı), Jilin Yayın Lmt. Grup Şirketi, s. 16-18, Changchun.

张岩峰, 孙亚飞等 (2006), *图说中国历史-西周 (第一版)*, 吉林出版集团有限责任公司, 第 16-18 页, 长春

merkezi devlet sistemini (中央集权制度) oluşturmuştur. Otoriter ve merkezi devlet sisteminin kuruluşu Zhou dönemindeki Soy devlet sistemine son vermiştir. Bu sistemde merkezi hakimiyetin gücü ve nüfuzu oldukça arttırılmış ve yerli hakimiyetlerin siyasi, askeri, iktisadi ve kültürel bağımsızlığına izin verilmemiştir. Zhou dönemindeki Ataerki Tabaka sistemi ve yerine eyalet (yada valilik) sistemi (郡县制) getirilmiştir. Bu eyaletin valileri direk merkezi hakimiyet tarafından vazifeye getiriliyor ve imparatorun emriyle vazifelendirilenler eyaletleri yönetiyordu. İmparator istediği zaman onları göreve getirip ve istediği zaman görevden alabiliyordu. Onların elinde Zhou zamanındaki gibi askeri güç yoktu ve yerini oğullarına miras olarak bırakamıyordu. Böyle bir sisteminin kurulması önceki dönemlerdeki soy devlet döneminde törensel bir kültür altında gevşek gelişmekte olan yerel kültürün daha gelişmesini engellemiş ve Çin kültürünün homojen yapısının artmasına faydalı bir zemin hazırlamıştır.

Bu sistemin kurulmasıyla beraber Qin Hanedanlığı (秦朝) tüm devlet topraklarını etkili bir şekilde kontrol altına almak için önceki soy devletlerinin kullandığı yazıları ortadan kaldırmış ve yerine Qin devleti yazısını tek yazı şekli olarak kullanmıştır¹⁴⁵. Aynı şekilde önceki ağırlık ve uzunluk ölçülerini ortadan kaldırıp ülkenin her yerinde aynı ağırlık, aynı uzunluk ölçüleri kullanmaya başlamıştır. Vergi ölçülerini merkezden belirlemiş ve tüm ülke sınırları içinde aynı ölçüde vergi toplanmıştır. Arabaların ve kağınların bütün yollarda gidebilmesi için araba genişliği ve yolları standartlaştırılmıştır. Yeni yollar yapılmış ve nehrilere köprüler kurmuştur. Aynı zamanda önceki para birimlerini ortadan kaldırıp ülkenin para birimini tek bir ölçüde standartlaştırmıştır. Tüm bu yapılanlar kültürel açıdan önceki farklı bölgelerin kendine özel şekilde gelişmesini engellemiş ve tek yönden gelişmesini sağlamıştır.

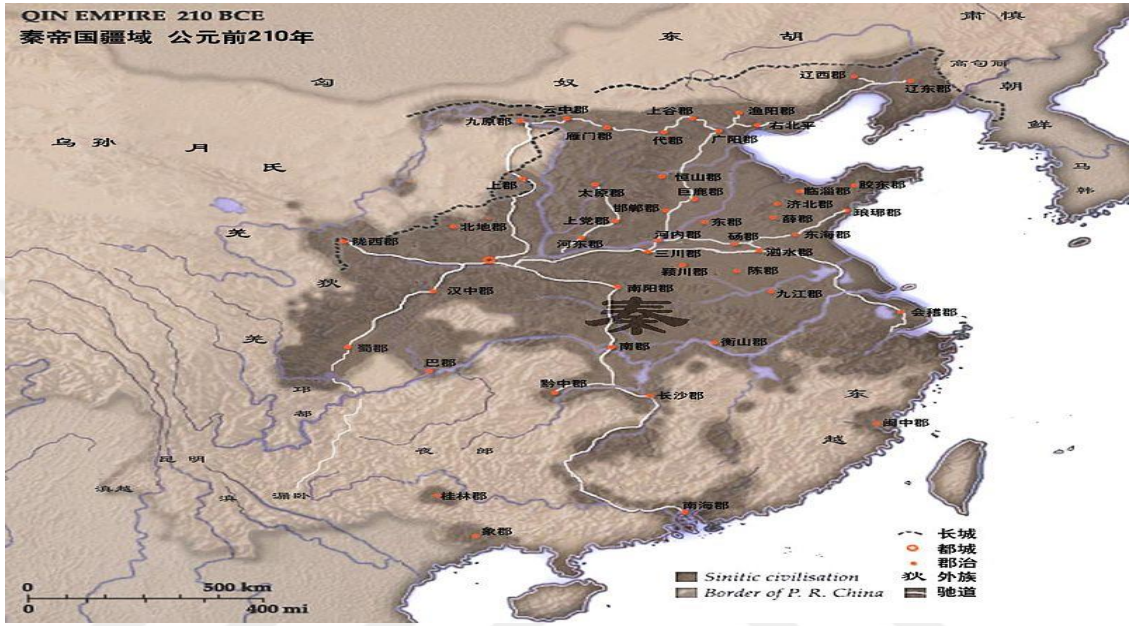
Milletler açısından baktığımızda Qin hanedanlığı Hunlara karşı dayanmak için parça parça yapılan Çin seddini birbirine bağlamış ve yeni duvarlar inşa etmiştir. ancak Qin imparatorluğunun zaferi bununla bitmemiştir. Güçlü bir ordunun sahibi olan bu imparatorluk kuzey doğuda Kore'ye, güneyde Vietnama kadar uzanan bir savaş düzenledi ve Yangzi nehrinin (长江) güneyindeki topraklarda sürgün ve

¹⁴⁵ YAN Wushan. (2002), *Çin'in Tarihi Medeniyet Kuramları*, Qinghua Üniversitesi Yayınevi- Pekin Jiaotong Üniversitesi Yayınevi, s. 95, Pekin.

颜吾莢 (2002), *中国历史文化概论*, 清华大学出版社-北京交通大学出版社, 第 95 页, 北京

mahkumları çalıştırarak verimli hale getirmiştir¹⁴⁶. Edeoloji açısından ise tek Legalizm felsefesini ülkenin egemen düşüncesi olarak ilan ettikten sonra başka farklı edeoloji veya felsefe düşüncelere ait kitapları yakarak halkın başka düşüncelerde bulunmasını engellemiştir. Bu durum Qin imparatorluğu sınırları çok kültürlü bir ortamın ortaya çıkması ve gelişmesini engellemiştir.

Şekil 7: Qin İmparatorluğunun Ulaştığı En Geniş Toprak Haritası

Qin Hanedanlığından sonra gelen Han İmparatorluğu, siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan Qin Hanedanlığının sağladığı gelişmeleri devam ettirmekle birlikte bu sistemi daha da mükemmelleştirmiştir. Han Hanedanlığı (汉朝) da Zhou (周) gibi Batı Han¹⁴⁷ (西汉) hanedanlığı ve Doğu Han¹⁴⁸ (东汉) hanedanlığı olarak ikiye ayrılmıştır¹⁴⁹.

¹⁴⁶ BABAN C. (1983), *İsa Öncesinden Günümüze Kadar Çin Tarihi*, s. 16, İstanbul

¹⁴⁷ Aynı zamanda Önceki Han Hanedanlığı olarak ta tanımlanmaktadır. Batı Han Hanedanlığı Qin İmparatorluğundan sonra kurulan imparatorluktur. MÖ 202 yılında Liu Bang (刘邦) tarafından kurulmuştur, Başkenti Chang'andır (长安). Hanedanlık adının Batı Han olarak tanımlanması başkent Chang'an şehrinin sonra kurulan Doğu Han hanedanlığının Başkenti Luoyang şehrinin Batı tarafından yer almasıdır. Han Devletinin adı Liu Bang'ın unvanı olan Han Kralı'ndan gelmektedir. Han hanedanlığı Çin tarihinde imparator şeklinde en uzun süren hanedanlıklardan biridir, aynı zamanda günümüzde Çin'deki egemen topluluk olan Çinlilerin millet adı Hanzu/ Han Milleti adı da bu hanedanlığın adından gelmektedir. İşbu hanedanlık M. 8. Yılında vezir Wang Mang'ın (王莽) darbesi üzerinde yıkılmış ve yerini Wang Mang'ın kurduğu Xin (新) hanedanlığı almıştır. XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 1- Siyasi Mücadeleler*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 158-187, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), *中国历史百科全书 1- 政治斗争卷*, 吉林大学出版社, 第 158-187 页, 长春

Siyasi açıdan Han hanedanlığı Qin hanedanlığının belirlediği merkez ve yerli hakimiyet sistemini daha mükemmelleştirmekle beraber memurluk sistemini de geliştirmiştir. Ekonomik açıdan tarımcılığı geliştirmekle beraber ticaretin gelişmesini engellemiştir. Böyle bir siyasi ve ekonomik sistemin kurulması kültürü önemli şekilde etkilemiştir. Öncelikle bu dönemde Çin tarihindeki ilk hükümet tarafından desteklenen tarih kitabı *Büyük Tarihçenin Kayıtları*¹⁵⁰ (史记) yazılmış ve bundan sonraki dönemlerde her yeni bir hanedanlık kurulunca bir önceki dönem tarihi hükümet tarafından belirlenen kişiler tarafından yazılması sağlanmıştır.

Han Hanedanlığı (汉朝) döneminde Konfüçyüs felsefesi hükümetin desteğiyle gelişme fırsatı buldu ve Çin Liganizim felsefesinin etkilerini artırdı. Bu şekilde Liganizmin eğitim alanında rolü güçlenmeye başladı¹⁵¹. Bu dönemde teori haline gelen Konfüçyüs ideolojisinin esas görüşleri Ritüel yönetim (礼治), Ahlaki yönetim (德治) ve İnsan yönetimi (人治) olarak üç kısımdan oluşmaktadır. Buradaki Ritüel yönetim, sıkı bir sosyal hiyerarşi oluşturmak olup¹⁵², bu anlayışta insanlar toplumdaki oynadığı sosyal rolüne göre tabakalara bölünüyordu ve bir alt tabakadaki insanların bir üst tabakadakilere göre sadakat ve saygı gösterme borcu vardı. Ritüel sistem toplumun ve devletin normal sürdürülmesini sağlayan en önemli

¹⁴⁸ Aynı zamanda Sonraki Han Hanedanlığı olarak ta tanımlanmaktadır. Wang Mang Xin hanedanlığını kurduktan sonra hâkimiyeti pek uzun sürmemiş, M 25 yılında Han İmparatorluğu sülalesinden olan Liu Xiu (刘秀) isyan etmiş ve Xin hanedanlığını yok edip, Han hanedanlığını yeniden kurmuştur. Hanedanlığın Başkenti Luoyang'da olduğu için tarihte Doğu Han hanedanlığı olarak tanımlanmıştır. Hanedanlık M 220. Yılında Wei Krallığının Kralı Caopi (曹丕) tarafından yok edilmiştir. XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 1- Siyasi Mücadeleler*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 188-223, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), 中国历史百科全书 1- 政治斗争卷, 吉林大学出版社, 第 188-223 页, 长春

¹⁴⁹ Çin tarihinde Batı Han ve Doğu Han arasında Xin Hanedanlığının (新朝) kurulmasıyla bir arıza dönemi yaşamıştır. Bu hanedanlık 9 yılında Batı Han Hanedanlığı veziri Wang Mang (王莽) tarafından kurulmuş ve 23 yıl tarihinde Wang Mang'ın öldürülmesiyle beraber ortadan kalmıştır. ZOU Jiwan. (1990), *Çin'in Genel Tarihi-Qin Han Tarihi*, Zhongwen Kitapçılığı, s. 85-93, Taipei 鄒紀萬 (1990), 中國通史- 秦漢史, 眾文圖書, 第 85-93 页, 台北

¹⁵⁰ Han Wudi (汉武帝) döneminde yaşamış ünlü tarihçi Sima Qian (司马迁) tarafından yazılmıştır. Kitapta Çin'in efsanelerdeki Huangdi'dan (黄帝) kendisi yaşadığı döneme kadar olan 3000 senelik tarihi kayıt altına alan kitaptır. Aynı zamanda Çin tarihindeki ilk yazılan büyük hacimdeki tarih kitabıdır. Çin'in resmi tarihi kayıtları olarak bilinen "Yirmi Dört Tarih'in" birincisidir.

¹⁵¹ FAİRBANK J. (2001), *China: Tradition and Transformation* (Çincesi), Global Bilge Yayınevi, s. 79, Pekin.

¹⁵² ZENG Xianyi. (2000), *Çin'in Hukuk Tarihi*, Pekin Üniversitesi Yayınevi, s. 38, Pekin.

曾宪义 (2000), 中国法制史, 北京大学出版社, 第 38 页, 北京

unsurdu. Konfüçyüsizm'e göre toplum ve devlet içinde yaşanan problemler insanların bu sisteme uyumadığından kaynaklanıyordu ve sistemi bozanlar cezalandırılıyordu. Örnek olarak bu sistemde çocuğun babasının emrine uyması, karının kocasının emrine uyması, vezirin imparatorun emrine şartsız uyması lazımdı ve öyle olmadığında toplum ve devlette sorunlar yaşanacaktı. Başka bir yönden kakıldığında bu sistemin korunması için en önemli olan şey Ahlaki yönetim şekliydi. Bu anlayışta insanları Ahlak gücüyle etkilemek ve eğitim vermek kanuni yasalara göre daha önemliydi. İnsan yönetimine gelince Konfüçyüsçülük ideolojisinde toplum ve devletin yönetilmesi kanun ve hukuk üstünlüğüyle değil aksine ahlaki üstün kişiler tarafından yönetilmesi gerekiyordu. Bu dönemden sonra Çin tarihinde Konfüçyüs felsefesi sürekli gelişmiş ve Çinlilerin inanç ve ahlak sisteminde önemli bir yer tutmuştur. Yani şunu diyebiliriz, Konfüçyüs Felsefesi Çin kültürü içinde birçok ölçüde dinin rolünü oynamış ve Çin kültürünün esas ekolü olmuştur. Bu dönemden sonra Çin kültürünü Konfüçyüsçülük'ten ayrı tanımak mümkün olamayacak hale gelmiştir.

Milletler arası ilişkilere gelince Çin- Hun savaşı ise bu dönemde en yüksek noktaya çıkmıştır. Han Hanedanlığının ilk imparatoru Liu Bang¹⁵³ (刘邦) devlet kurulduktan sonra kuzeydeki Hun tehdidini yok etmek için Hunlara karşı 320 bin kişilik orduyla savaş açmıştır. Buna karşı Hun kağanı Metehan da Çin'e karşı savaşa atlanmış sonuçta Liu Bang Hun hükümdarı Metehan¹⁵⁴ tarafından Baideng¹⁵⁵ (白登) dağında kuşatılarak mağlup olmuştur¹⁵⁶. Daha sonraki 100 yıldan fazla dönem

¹⁵³ Han Hanedanlığının (Batı Han) kurucusu, Yaşam tarihi MÖ 256- MÖ 195 yıl arasındadır. Liu Bang aslı Qin İmparatorluğunda yerel bir memur olarak tanımlanmaktadır. Qin İmparatorluğunun ikinci imparatoru Huhai (胡亥) döneminde zulümden dolayı halk ayaklanmasına katılmış ve bir bölük isyancı ordunun komutanı olmuştur. MÖ 202. Yılında diğer isyancı ordu komutanı Xiang Yu'yi (项羽) mağlup ederek Han Hanedanlığını kurmuştur.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 2- Siyasi Şahıslar*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 13, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), *中国历史百科全书 2- 政治人物卷*, 吉林大学出版社, 第 13 页, 长春

¹⁵⁴ Çince kayıtlarda 冒顿单于 (Pinyin : Mòdúchānyú) olarak geçmektedir. Yaşam tarihi MÖ 234- MÖ 174 yıl arasındadır. Bu dönemde yaşanan Hun imparatorluğunun imparatoru olarak tanılan Metehan, Çince kayıtlar ve Oğuz kağan destanındaki beyanların benzerliğinden dolayı Oğuz Kağan'ın kendisi olduğu düşünülmektedir.

¹⁵⁵ Shanxi (山西) eyaletin'in Datong (大同) şehri yanında yer alan bu dağın Bugünkü adı Mapu Dağı (马铺山) olarak adlandırılmaktadır.

¹⁵⁶ SİMA Qian (1959), *Büyük Tarihçenin Kayıtları- Zhou'ların Temel Vakayinamesi dördüncü bölüm*, Zhonghua Kitapçılığı, s. 2894-2895, Pekin.

司马迁 (1959), *史记, 周本纪第四*, 中华书局, 第 2894-2895 页, 北京

içerisinde Han İmparatorluğu Hunların Çin'i istila etmesini buğday ve ihtiyaç duydukları diğer gıda maddeleri ile ipek vererek önlemiştir. Hatta daha ileri giderek dostluğu kuvvetlendirmek adıyla Hun hükümdarını Çin prensesleri ile evlendirmiştir¹⁵⁷. Böyle 'evlenme politikası' (和亲政策) ilerleyen zamanlarda gelişerek Çin'in zayıf dönemlerinde kendilerini korumak ve güçlendiği an etraftaki devletleri kendi nüfuzu altına bağlamak için sürekli kullanan taktidi olmuştur. Bu süreç Batı Han döneminde 50 yıldan fazla sürmüş ve Han Wudi¹⁵⁸ (汉武帝) döneminde değişmeye başlamıştır. Han Wudi döneminde devletin zenginleşmesi ve gücünün artmasıyla beraber Han ordusu Hunları mağlubiyete uğratmıştır. Han Wudi öldükten sonra M.Ö 52 yılında Hunlar, Han Hanedanlığına teslim olmak zorunda kalmış ve ilerleyen zamanlarda Güney Hun'lar Çinliler arasında eriyip yok olmuştur.

Aynı zamanda Han Hanedanlığı, Qin Hanedanlığı dönemine göre ilerleyip daha fazla kavimlerin topraklarını işgal etmiştir. Bu süre zarfında Kanton bölgesini¹⁵⁹ egemenliği altına almıştır. Bu işgal altına alınan ülkelerdeki halkın kendi dilini serbestçe kullanılmasına izin verilmiş olsa da, nizam ve adetler Çin usullerine dönüştürülmüştür. Ayrıca Çince bu bölgelerde zorla resmi dil olarak kullanılmıştır¹⁶⁰. Bu süreçte Han Hanedanlığı işgal ettiği toprakları elde tutabilmek için o bölgelere Çin'in birçok insanı göç ettirmiştir. Ancak tüm bu kuzey güney başarıların bedeli Han Hanedanlığı için çok ağır olmuş, yüz binlerce asker hayatını kaybetmiş, sayısız asker ve komutan esir düşmüş ve büyük miktarda mal ve para kaybetmişlerdir¹⁶¹. Tüm bunlar halkın üzerindeki yükün oldukça ağır olmasına neden olmuş ve sonunda Batı Han hanedanlığını halakete uğratmıştır.

¹⁵⁷ BABAN C. (1983), *İsa Öncesinden Günümüze Kadar Çin Tarihi*, s21, İstanbul.

¹⁵⁸ kişisel adı Liu Che (刘彻) , Batı Han hanedanlığının beşinci imparatoru, yaşam tarihi MÖ 156- MÖ 87 Yıl arasındadır. 16 yaşında tahta geçen Han Wudi ölene kadar Çin'i 54 yıl yönetmiştir. Onun döneminde içerden yerel yönetimin gücünü zayıflatarak merkezi hâkimiyeti güçlendirirken, dışardan Hun ve güney kavimlerine karşı uzuna sozulan bir savaş açmıştır. Onun yaptığı siyasi, ekonomi, kültürel ve askeri reformlar Çin tarihine önemli etkiler göstermiştir.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 2- Siyasi Şahıslar*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 16-18, Changqun.

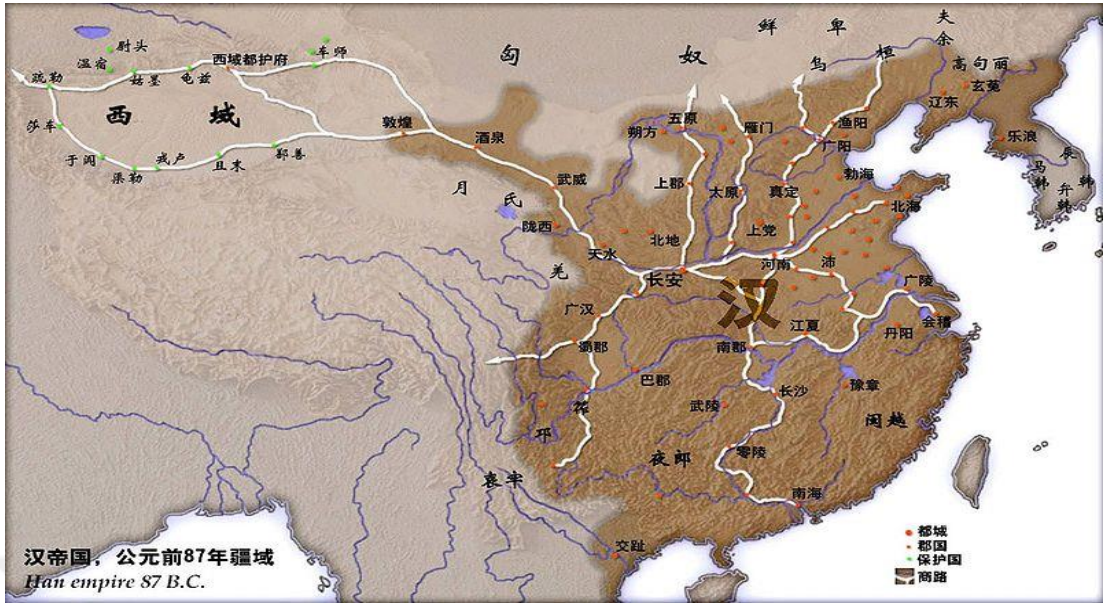
徐寒 (主编). (2004), *中国历史百科全书 2- 政治人物卷*, 吉林大学出版社, 第 16-18 页, 长春

¹⁵⁹ Günümüzdeki Guangxi, Guangdong eyaletlerinin bulunduğu topraklar.

¹⁶⁰ BABAN C. (1983), *İsa Öncesinden Günümüze Kadar Çin Tarihi*, s. 21, İstanbul.

¹⁶¹ KEAY J. (2011), *Çin Tarihi*, İnkılap Kitapevi Baskı Tesisleri, s. 58, İstanbul.

Şekil 8: Batı Han İmparatorluğunun Ulaştığı En Geniş Toprak Haritası

Şekil 9: Doğu Han İmparatorluğunun Ulaştığı En Geniş Toprak Haritası

Han döneminin en önemli özelliklerinden biri ise Çin kültürü bu devirde ilk defa Asya'nın doğusundan dışarıya açılmasıdır. Önce bahsettiğimiz gibi Hunlar ve Çin arasında uzun süren bir savaş yaşamıştır. Ancak Han Wudi döneminde Hunları kuşatmak için Batı Bölge'ye ¹⁶² (西域) iki kere elçi göndermiştir¹⁶³. Sonuçta bu elçilerin Siyasi hedefleri olumsuz sonuçlanmışsa da, gönderilen elçi ZhangQian¹⁶⁴

¹⁶² Çince'deki Batı Bölge kelimesi, Çin tarih kayıtlarında M.Ö. 3. yüzyıldan MS 8. yüzyıla kadar Yumen Geçidi'nin (玉门关) batısında, çoğunlukla Orta Asya ve bazen daha genel olarak Çin'in batısında kalan diğer bölgeler için kullanılan tarihsel bir addir. Coğrafik konum olarak günümüzdeki Doğu Türkistan bölgesini kapsamaktadır.

¹⁶³ ZHAO Changqing - SUN Zhuangzhi. (1999), *Çin ve Orta Asya*, Sosyal Bilimler Literatür Yayınevi, s. 20, Pekin.

赵常庆, 孙壮志 (1999), *中国与中亚*, 社会科学文献出版社, 第 20 页, 北京

¹⁶⁴ Han Wudi döneminde Hunları saldırmak için Orta Asya'ya gönderilen elçi, diplomat ve casustur. Yaşam tarihi M.Ö 139- M.Ö 115 yılı arasındadır.

(张骞) bu bölgeler hakkında çok ince bilgi veren hatıralar yazmıştır. Sonuç onun topladığı istihbaratlar ilerleyen dönemlerde Çinlilerin bu topraklar hakkındaki bilgileri ve arzularını arttırmıştır. Sonraki dönemlerde ise Han Hanedanlığı her sene bu bölgeye elçi göndermiş ve buradaki devletlerle diplomatik ve ticari ilişkiler kurmak istemiştir¹⁶⁵. Bu olayların yaşanmasıyla İpek Yolu (丝绸之路) dediğimiz, batıyla doğuyu bağlayan ticaret yolu resmen açılmıştır. Ancak Bu elçiler batıya gitme ve Çin'e dönme sürecinde birçok defa Hunlar ve Hun tesiri altındaki devletlerin saldırısına uğrayınca Han hanedanlığı elçileri korumak bahanesiyle buraya bir ordu göndermiş ve Batı Bölge Askeri Kampını¹⁶⁶ (西域都护府) kurmuştur¹⁶⁷.

Doğu Han döneminde de Hunlar ile yapılan savaşı kazanmak için bu bölgede yaklaşık 50 sene askeri güç bulundurmıştır ve bölgedeki şehir devletlerinin arasındaki anlaşmazlık ve kavgalardan yararlanarak kendi etkisini sağlamaya çalışmıştır. İpek Yolunun açılması ve Çin'in Orta Asya'nın doğu kısmını etkisi altına alması, Çin için Avrupa'ya kadar uzanan bölgelerin kültürel alışverişini sağlamış ve birbirinden etkilenecek gelişmelerine neden olmuştur. Örnek olarak batıdaki ülkeler Çin'in ipek, porselen gibi ürünleriyle tanışırken, aynı zamanda Çin'in astronomi, kâğıt yapma teknolojisi, tarımcılık ve su tasarrufu gibi teknolojileri o ülkelere yayılmıştır. Çin de aynı süreçte batıdan üzüm, nar, karpuz, ceviz ve başka sebzeleri getirip üreterek yemek kültürünü zenginleştirmiştir¹⁶⁸. Çince karpuzun adının 'batı meyvesi' (西瓜) olarak kullanılması bu dönemlerdeki kültürel alışverişin canlı ispatıdır. Başka bir örnek olarak, İpek Yolunun açılmasıyla batı müzikleri, el sanatları, günlük ihtiyaçlar gibi birçok kültürel unsurlar Çin kültürünü daha da

¹⁶⁵ ZHANG Yanfeng - Sun Yafei vb. (2006), *Resimli Çin Tarihi- Batı Zhou* (Birinci Basımı), Jilin Yayın Lmt. Grup Şirketi, s. 33, Changchun.

张岩峰, 孙亚飞等 (2006), 图说中国历史-西周 (第一版), 吉林出版集团有限责任公司, 第 33 页, 长春

¹⁶⁶ Han döneminde Hunlara karşı savaşmak için günümüzdeki Doğu Türkistan sınırları içinde kurulan Çin'in askeri birim ve kurumudur.

¹⁶⁷ FENG Rui. (2004), *Kazakların Milletleşme Süreci Üzerinde Araştırma*, Milliyetler Yayınevi, s. 27, Pekin.

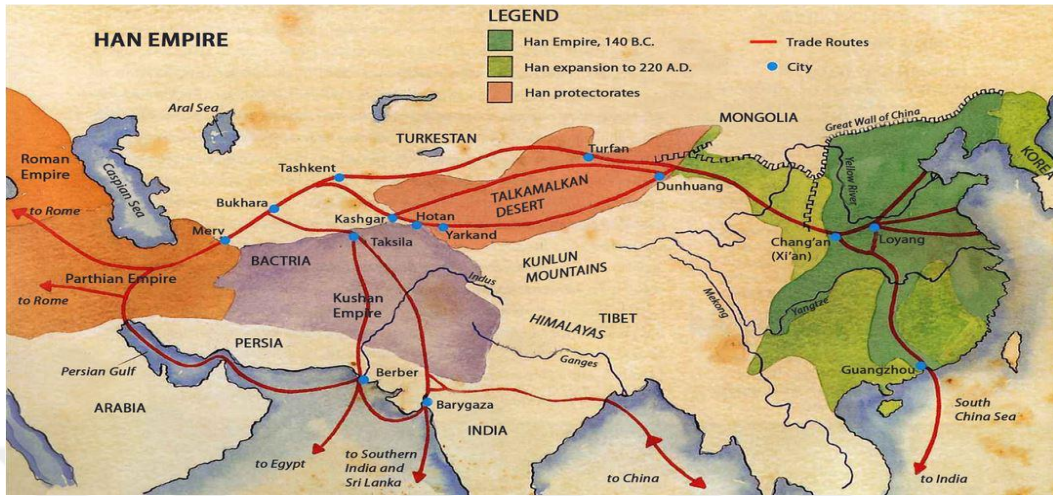
冯瑞 (2004), 哈萨克族民族过程研究, 民族出版社, 2004 年, 第 27 页, 北京

¹⁶⁸ ZHANG Yanfeng - SUN Yafei vb. (2006), *Resimli Çin Tarihi- Batı Zhou* (Birinci Basımı), Jilin Yayın Lmt. Grup Şirketi, s. 33, Changchun.

张岩峰, 孙亚飞等 (2006), 图说中国历史-西周 (第一版), 吉林出版集团有限责任公司, 第 33 页, 长春

zenginleştirmiştir ve Doğu Han döneminde Hindistan'da ortaya çıkan Buda dini Orta Asya'nın doğu kısmından Çin'e yayılmaya başlamıştır.

Şekil 10: Kadim İpek Yolu Haritası

Map of the Silk Road During the Han Dynasty. (Map and text by Leo Timm. Public Domain from the Epoch Times)

Birinci imparatorluk dönemi Çinlilerin güçlü siyasi ve ekonomik güç altında bir araya geldiği dönemdir. Bu dönemde merkezi otorite sisteminin kurulmasıyla birlikte Çin kültürünün serbest şekilde gelişmesi engellenmiş ve homojenliği (同质性) artırmıştır. Örneğin savaştan devletler döneminde yayılmaya başlayan Konfüçyüs doktrini bu dönemde hükümetin desteğiyle formüle edilmiş ve hatta teori haline getirilmiştir. Konfüçyüs ideolojisi imparatorların halkı idare etmesinde önemli bir yer tutmuştur. Aynı zamanda bunlar eşsiz Çin kültürünü göçebe komşularından ayıran en önemli özelliklerinden biridir¹⁶⁹. Aynı kültürün etkisi ve devletin desteğiyle bu dönemde Çinliler resmen ulus devlet şekline gelmiştir. Günümüzde bu ülkenin Türkçedeki adının “Çin” olması, millet adının Han Çinlileri yada Han milleti (汉族) olarak adlandırılması da bu dönemin etkisiyle olmuştur. Bu dönemde imparatorlar işgal ettiği toprakları sıkı bir şekilde elde tutmak için istila ettiği bölgelere Çin'in iç bölgesindeki insanları göç ettirerek o toprakların etnik ve kültürel yapısını değiştirmeye çalışmıştır. Örnek olarak aslında Çin topraklarının büyük çoğu Yangzi nehrinin kuzeyindeki bölgelerdeyken Qin ve Han imparatorluklarının güçlendiği

¹⁶⁹ KEAY J. (2011), *Çin Tarihi*, İnkılap Kitapevi Baskı Tesisleri, s. 257, İstanbul.

dönemlerde güneydeki Yue (越) topraklarını işgal etmiş ve bu bölgelere sürekli Çin nüfusu yerleştirmiştir. Qin Hanedanlığı döneminde güneydeki bölgelere 500 bin mahkum göç ettirilerek oradaki toprakları elde tutmak ve Yue'leri asimile etmek amaçlanmıştır. Ayrıca Han Hanedanlığı sarı ırmağın batı kısmındaki Güney Hun bölgelerine maddi olarak durumu olmayan 700 bin aile Çinliyi yerleştirmiştir¹⁷⁰. Bu dönemde Çin kültürü ilk defa dışarıya açılmıştır ve kendini geliştirmiştir. Ancak Çin kültürünün genişlemesi aynı süreçte zayıf milliyetlerin Çin kültürü içinde asimile olup tarih sayfalarından silinmesine neden olmuştur¹⁷¹.

4.3. Çin Kültürünün İlk Risk Dönemi - Üç Krallık, 16 Krallık Ve Kuzey

Güney Hanedanlık Dönemi: (221- 589)

Bu dönem aynı zamanda milletlerin karmaşık harp, asimilasyon ve göç dönemi olarak da tanımlanmaktadır. Han imparatorluğunun son dönemlerinde iktidar sınıfı arasındaki iç çekişmeler büyümüştür. Bununla beraber sürekli meydana gelen savaşlar sonucunda halka yönelik zulüm gittikçe artmıştır. Sonuçta Çin topraklarında birçok beylik ortaya çıkmış ve yeniden bir imparatorluk kurma amacıyla birbirleri ile savaşmaya başlamıştır. Öncelikle 220 yılında Doğu Han İmparatorluğunun İmparatoru Han Xiandi'nin¹⁷² (汉献帝) imparatorluk tahtından inmesiyle Çin topraklarında üç yerel hanedanlıklar kurulmuş ve bir birini yok edip Çin topraklarını yeniden birleştirmeye çalışmıştır. Bu olaydan sonra Wei¹⁷³ (魏) Hanedanlığının

¹⁷⁰ LIU Xianzhao (1992), *Çin Milletler Tarihinin Dönemlere Ayırılışı*, Milliyet Araştırma Dergisi, S. 6, s. 55-72, Pekin.

刘先照 (1992), 中国民族史分期, 民族研究, 第 6 期, 第 55-72, 北京

¹⁷¹ HuaiYi (淮夷), MinYue (闽越), ShanYue (山越) gibi.

LIU Xianzhao (1992), *Çin Milletler Tarihinin Dönemlere Ayırılışı*, Milliyet Araştırma Dergisi, S. 6, s. 55-72, Pekin.

刘先照 (1992), 中国民族史分期, 民族研究, 第 6 期, 第 55-72, 北京

¹⁷² Kişisel adı Liu Xie (刘协), Doğu Han hanedanlığının son imparatoru, yaşam tarihi 181-234 yıl arasındadır.

¹⁷³ Hanedanlık Doğu Han dönemini son zamanlarındaki diktatör veriz Cao Cao'nun (曹操) oğlu Cao Pi (曹丕) tarafından 220. Yılında kurulmuştur, başkenti Luoyang'dır. Aynı zamanda bu hanedanlık Cao Wei (曹魏) yada Önceki Wei (前魏 , 先魏) olarak da adlandırılmaktadır. Bu hanedanlığın kuruluşu Üç Krallık döneminin açılmasına neden olmuştur. Hanedanlık 266. Yılında aynı şekilde Wei Devleti'nin bürokrat veziri Sima Yan tarafından darbe yoluyla yok edilmiştir ve yerine Jin hanedanlığını kurmuştur.

veziri Sima Yan¹⁷⁴ (司马炎) Wei Hanedanlığını ortadan kaldırarak yerine Jin Hanedanlığını (晋朝) kurduğunu¹⁷⁵ ilan etmiştir. Bu hanedanlık tarihte Batı Jin¹⁷⁶ (西晋) olarak adlandırılmıştır. Batı Jin Hanedanlığı kurulduktan sonra tahminen 15 senelik süreç içerisinde Wu Hanedanlığı ve Shu-Han Hanedanlığına son vererek Çin topraklarını yeniden birleştirmeye başarılı olmuştur. Tüm bu olayların yaşandığı dönem Çin tarihinde Üç Krallık Dönemi (三国时期) olarak adlandırılmaktadır.

Batı Jin'in kuruluşu ve Çin topraklarını yeniden egemenliği altına alması çok uzun sürmemiştir. Hanedanlık içinde yaşanan taht kavgaları ve bu nedenle yapılan savaşlar bu topraklara hiç huzur vermemiştir. Çin topraklarındaki karmaşık vaziyet kuzeydeki Hun gibi milletlerin isyanına fırsat hazırlamış ve Çin seddinin kuzey boylarında yer alan diğer kavimlerden Xianbei, Qiang, Di, Jie gibi milletler de Çin'in iç bölgelerine göç ederek Çin'in kuzeyinde hanedanlıklar kurmuştur. Kuzey topraklarda Bozkır halklarının kendi hakimiyetlerini kurması Çinlilerin çok sayıda güneye kaçmasına neden olmuştur. Sonuçta ise güneyde Çinliler tarafından kurulan Doğu Jin¹⁷⁷ (东晋) ile kuzeyde Beş Hu¹⁷⁸ (五胡) denilen göçebe milletler tarafından kurulan 16 yerel hanedanlık hüküm süren bir dönem açılmıştır. Tarihi

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 1- Siyasi Mücadeleler*, Jilin Üniversitesi Yayinevi, s. 223-229, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), 中国历史百科全书 1- 政治斗争卷, 吉林大学出版社, 第 223-229 页, 长春

¹⁷⁴ Wei hanedanlığının veziri ve Batı Jin hanedanlığının kurucusu, unvanı Jin Wudi, yaşam tarihi 236-290. Yıl arasındadır.

¹⁷⁵ LUO Guanzhong, *Üç Krallığın Hikâyesi*, Pekin Yanshan Yayinevi, 2008, s. 1, Pekin

罗贯中, 三国演义, 北京燕山出版社, 2008 年, 第 1 页, 北京

¹⁷⁶ Aynı zamanda Önceki Jin olarak da tanımlanmaktadır, 266. Yıl Sima Yan tarafından kurulmuştur, başkenti Luoyang'dır. Hanedanlık 316. Yıl siyasi kavga, doğal afetler ve kuzeyden gelen Hun gibi milletlerin saldırısı nedeniyle 316. Yıl yıkılmıştır.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 1- Siyasi Mücadeleler*, Jilin Üniversitesi Yayinevi, s. 233-236, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), 中国历史百科全书 1- 政治斗争卷, 吉林大学出版社, 第 233-236 页, 长春

¹⁷⁷ Aynı zamanda sonraki Jin olarak da tanımlanmaktadır. 317. Yıl Jin İmparator sülalesinden gelen Sima Rui (司马睿) tarafından kurulmuştur, başkenti Jiankang (建康) şehrindeydi. Hanedanlık 420. Yıl Jin hanedanlığının veziri Liu Yu (刘裕) tarafından imparatoru tahtan indirerek yok edilmiş ve yerine Song (宋) hanedanlığı kurulmuştur.

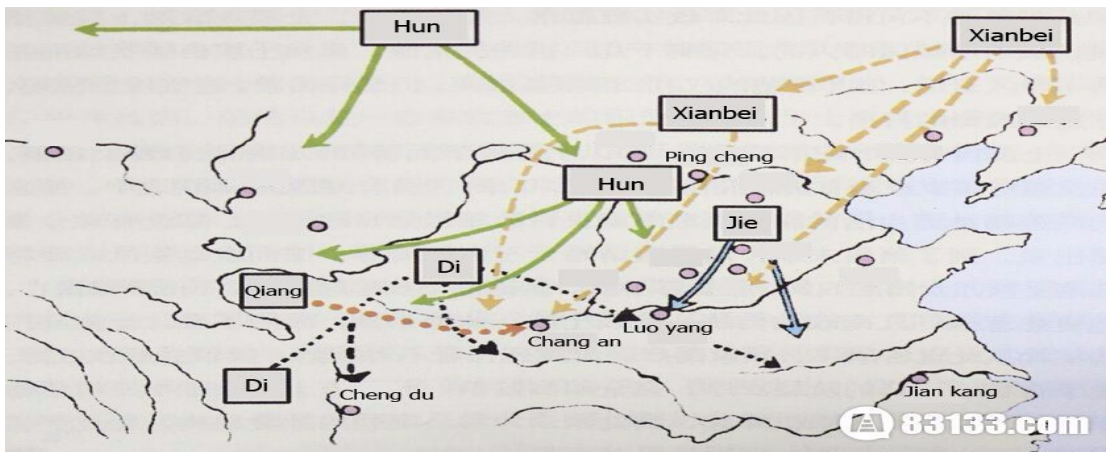
XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 1- Siyasi Mücadeleler*, Jilin Üniversitesi Yayinevi, s. 229-241, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), 中国历史百科全书 1- 政治斗争卷, 吉林大学出版社, 第 229-241 页, 长春

¹⁷⁸ Beş Hu : Hun (匈奴), Jie (羯), Qiang (羌), Di (氐), Xianbei (鲜卑) din ibaret Türk, Tibet ve Tongus'ların soyundan gelen 5 kavimi göstermektedir.

kaynaklara göre bu dönemde Hunlardan 200 bin çadır, Tibetlerden 150 bin çadır Çin'in kuzey bölgesine göç etmiştir. İlerleyen zamanlarda ise Çin'in kuzey bölgesinde yerleşen bozkız Kuzey Çin nüfusunun yarısını¹⁷⁹, daha ilerleyen dönemlerde ise hatta nüfusun çoğunu kuzeydeki göçebe milletler oluşturmuştur. Bu dönemde Çin'in çekirdek bölgesi olarak tanınan kuzeydeki uçsuz bucaksız topraklar bu savaşçı milletlerin at sürdürmesi için geniş bir sahne olmuştur. Bu Göçebe milletler Çin sınırı içine göç etmesiyle beraber kendi hakimiyetlerini kurmuş, bu kurulan devletlerin bazıları on yıl kadar kısa bir süre ayakta kalırken, en uzun süren devlet de sadece 62 yıl ayakta kalabilmiştir. Böyle bir bölünme ve karışık durum bölgede birçok istila savaşları ve çatışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Birbiriyle savaşan bu devletler sonuçta halk üzerindeki zulmü gittikçe arttırmıştır. Diğer açıdan kuzeyde kurulan hanedanlıkların çoğu göçebe milletler tarafından kurulduğu için milletler arasındaki çekişme de gittikçe artmıştır. Çinliler bu kuzeyli kabilelere yağmacı barbarlar gözüyle bakıyordu¹⁸⁰ ve kendilerinin istila edildiğini hissediyordu. Dolayısıyla Çinliler güneyde kurulan Doğu Jin hanedanlığına göç etmeye başlamıştır. Bu göç Çin tarihindeki ilk büyük göçüş hareketi olarak tanımlanmaktadır. Tarihçilerin tahminine göre bu dönemde en az bir milyon, belki de birkaç milyon insan¹⁸¹ kuzeyden güneye göç etmiştir. Çinlilere göre kuzeydeki topraklar "Barbarlar"ın istilasına altında kalmıştır ve güneydeki Doğu Jin Hanedanlığı ise onları kabul eden vatani olmuştur.

Şekil 11: Beş Hu Dönemi Milletlerin Göç Etme Yön Haritası

¹⁷⁹ FANG Xuanling vb. (Tang Dönemi), *Jin Kitabı, Liulong Hatırası*, Zhonghua Kitapçılığı, 1974, s. 1533-2745, Pekin.

房宣龄等撰 (唐), 晋书.刘聪载记, 中华书局, 1974年, 第1533页, 北京

¹⁸⁰ LOVELL J. (2008), *Çin Seddi*, Doğu Grubu İletişim Yayıncılık ve Ticaret A.Ş., s. 104, İstanbul.

¹⁸¹ KEAY J. (2011), *Çin Tarihi*, İnkılap Kitapevi Baskı Tesisleri, s. 204, İstanbul.

Bu dönemde Güneydeki Doğu Jin hanedanlığı ile kuzeydeki göçebe milletler tarafından kurulan devletler arasında sürekli bir savaş vardı. Güneye göç eden Çinlilerin kuzeye dönüş umutları asla kırılmamıştı. Onlar bir gün kuzeydeki topraklarına yeniden kavuşacaklarına inanıyorlardı. Bu arada kuzeyde Xianbei'ler¹⁸² (鲜卑) tarafından kurulan Kuzey Wei¹⁸³ (北魏) hanedanlığı 439 yılında Pingcheng'i¹⁸⁴ (平成) başkent yaparak kuzey Çin'i fethetmeyi başarmıştır¹⁸⁵ ve güneydeki Çinliler tarafından kurulan hanedanlıklarla savaş halindeydi. Bu arada kuzey ve güneyde hanedanlıklar birinin yerine biri geçerek sürekli değişim içinde olsa da, ama kimse birbirinden üstünlük sağlayamamıştır. Tarihte bu dönem Kuzey-Güney Hanedanlıklar Dönemi (南北朝时期) olarak adlandırılmıştır. Bu uzun tarihi dönem 589 Sui hanedanlığının¹⁸⁶ (隋朝) tüm Çin topraklarını yeniden birleştirmesine kadar sürmüştür.

¹⁸² Siyenpi olarak da tanımlanmaktadır. Yaşam şekli ise konar göçer hayvancılıkla uğraşmıştır. Doğu Han döneminin Sonlarından Tang dönemine kadar Çin'in kuzey bölgelerinde güçlenen ve hanedanlıklar kuran kadim millettir. Xianbei'lerin dilinin Moğol dil grubuna ait olduğunu iddia eden, Türk dil grubuna ait olduğunu iddia eden ve Tongus dil grubuna ait olduğunu iddia eden farklı görüşler mevcuttur.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 10- Çin'in Milletler ve Dış İlişkileri*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 8-10, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), *中国历史百科全书 10- 民族与对外关系卷*, 吉林大学出版社, 第 8-10 页, 长春

¹⁸³ Türkçe kaynaklarda Tabgaç devleti veya Toba Wei olarak da tanımlanmaktadır, Çince ise önce Cao Pi tarafından kurulan Wei hanedanlığıyla fark etmek için Sonraki Wei (后魏) yada Yuan Wei (元魏) olarak ta adlandırılmaktadır. Xianbei'lerin Toba sülalesi tarafında kuzey Çin'de kurulan, ilerleyen dönemlerde Çin kültürünü benimseyen ve Çinleşen bir hanedanlıktır. Hanedanlık 386. Yılında Xianbei'lerin lideri Toba Gui (拓跋珪) tarafından Dai devleti (代国) olarak kurulmuş, 398. Yılında ise resmen Wei adını hanedanlığın resmen ismi olarak belirlemiştir. Hanedanlığın ilk başkenti Pingcheng (平成), sonradan Xiao wendi (孝文帝) döneminde ise Çinleşmeyi hızlandırmak için başkenti Luoyang'a taşımıştır. 534. yıl taht kavgaları nedeniyle hanedanlık Doğu Wei (东魏) ve Batı Wei (西魏) olarak ikiye parçalanmıştır.

LİU Dali (Baş Editör). (1996), *Çin Tarihi Sözlüğü- Wei-Jin-Kuzey Güney Hanedanlıklar Dönemi*, Shanghai Sözlük Yayınevi, s. 181, Shanghai.

刘大立 (主编)(1996), *中古历史大辞典- 魏晋南北朝史*, 上海辞书出版社, 第 181 页, 上海

¹⁸⁴ Konumu günümüzdeki Shanxi (山西) eyaletinin Datong (大同) şehridir.

¹⁸⁵ KEAY J. (2011), *Çin Tarihi*, İnkılap Kitapevi Baskı Tesisleri, s. 211, İstanbul.

¹⁸⁶ Kuzey Zhou hanedanlığının imparator kayınpederi Yangjian (杨坚) tarafından 581. Yılında kurulmuştur, başkenti Luoyang'dır. Sui hanedanlığı kurulduktan sonra başka hâkimiyetleri yok ederek Çin'i yeniden birleştirmiştir ve sonunda Çin'in ikinci imparatorluk dönemini açmıştır. Hanedanlık kurulduktan içerde siyasi, ekonomi, kültür ve askeri gibi birçok alanlarda reformlar yapmış, büyük inşaatlar düzenlenmişse, dışarda Türk, Kore ve güneydeki milletlerle sürekli savaş içinde olmuştur. Tüm bu olaylar halkın üstündeki zulmü oldukça arttırmış ve Sui hanedanlığının dağılmasına neden

Bu dönemde kuzey milletlerinin Çin topraklarına göç etmesiyle beraber milyonlarca Çin ahalisi doğal afet, savaş ve göçebe milletlerin hâkimiyetinden kaçarak güneye göç etmişlerdi. Hatta kuzeydeki bazı bölgelerde Çinlilerin %80-%90 civarı ülkelerini terk ederek göç etmiştir¹⁸⁷. Milyonlarca Çin nüfusunun güneye göç etmesi Yangzi ırmağının güneyindeki toprakların Çinlileşme sürecini daha da hızlandırmıştır. Kuzeyden gelen Çinliler güneyde aynı adlarla aynı bölgelere yerleşmişti. Örnek olarak Üç Krallık Döneminde doğudaki Wu hanedanlığı güney doğudaki Shan Yue'leri¹⁸⁸ (山越) ile 38 yıl savaşarak onları fethettiğini, halkını ise askeri göreve aldığını ve tarlalarda çalıştırdığını kaydederken, kuzey güney Hanedanlık dönemine gelince Shanyue'ler tamamen asimile olarak tarihi kayıtlardan silinmiştir¹⁸⁹. Bu dönemde göç edenlerin arasında çok sayıda aydınlar ve soylular vardı ve onlar güneyde Çin kültürünün gelişmesini sağlayan etkenler olarak bilinmektedir.

Kuzeyde ise kurulan birçok devlet, Çinli olmayanlar tarafından yönetilmesine ve egemenliğin kabilelerin elinde olmasına rağmen, devlet sistemin'de yine Çinlilerin desteğini almak zorundaydı. Çinliler bu hanedanlıkları nüfusunun kalabalıklığı ve gelişmiş kültürel gücüyle etkiliyorlardı. Bu durum Xianbei'lerin Toba sülalesi¹⁹⁰

olmuştur. 618. Yıl Sui hanedanlığının ikinci imparatoru Sui Yangdi (隋炀帝) darbe yoluyla öldürülmüş ve Sui hanedanlığı çok geçmeden yok olmuştur.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 1- Siyasi Mücadeleler*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 242-256, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), 中国历史百科全书 1- 政治斗争卷, 吉林大学出版社, 第 242-256 页, 长春

¹⁸⁷ WANG Zhongqian (1994), *Wei-Jin-Kuzey Güney Hanlıklar Tarihi* (Yedinci Baskı), Shanghai Halk Yayınevi, s. 223, Shanghai.

王仲牵 (1994), 魏晋南北朝史 (第七版), 上海人民出版社, 第 223 页, 上海

¹⁸⁸ Çince anlamı Dağ Yue'leri, yada Dağda yaşayan Yue'ler anlamına gelmektedir. Çin kaynaklarında Üç Krallık döneminde Çin'in güney doğu bölgelerindeki dağlarda yaşayan Çeşitli Yue'lerin (百越) arasındaki mafya, soyguncu kavim olarak tanımlanmaktadır. Üç Krallık dönemindeki Wu (吴) krallığı tarafından mecburi Çinlileştirerek yok edilmiştir.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 10- Çin'in Milletler ve Dış İlişkileri*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 62, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), 中国历史百科全书 10- 民族与对外关系卷, 吉林大学出版社, 第 62 页, 长春

¹⁸⁹ WANG Zhongqian. (1994), *Wei-Jin-Kuzey Güney Hanlıklar Tarihi* (Yedinci Baskı), Shanghai Halk Yayınevi, s. 469, Shanghai.

王仲牵 (1994), 魏晋南北朝史 (第七版), 上海人民出版社, 第 469 页, 上海

¹⁹⁰ Aynı zamanda Türkçede Tabgaç olarak da tanımlanmaktadır. Toba Xianbei'lerin en önemli bir boyudur. Kuzey Wei hanedanlığının kurucuları ve Xianbei'lerin han soyudur. Xiao Wendi (孝文帝) döneminde Çinlileşme politikasıyla beraber Tuoba soyadını Çince Yuan (元) olarak değiştirmiştir.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 10- Çin'in Milletler ve Dış İlişkileri*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 8-10, Changqun.

tarafından kurulan Kuzey Wei hanedanlığı döneminde en üst seviyeye çıkmıştır. Kuzey Wei hanedanlığının ilk dönemlerinde Xianbei liderleri yönetimi ikiye bölmüştü, yani tarım bölgelerinde Çin tarzı bürokrasi; ordu içinde kabile lideriydi, bu sistemde Xianbei kabile liderleriyle Çinli aristokratlar arasında İmparator denklik sağlıyordu¹⁹¹. Ama bu dengeli durum İmparatoriçe Feng¹⁹² (冯太后) döneminde değişmeye başladı. Çinli aristokrat olan Feng babasının ölümünden dolayı Xianbei geleneklerine karşı büyük bir kin beslemişti. Kocasının ölümünden sonra iktidarı kendi eline alan Feng önce Xianbei başbakanının yerine Çinli başbakanı getirdikten sonra, kabile geleneklerinin bütün izlerini silmek için tasarlanan emirlerin dozunu arttırmaya başlamıştır¹⁹³. Onun döneminde kuzey kavimlerinin Şaman inançları yasaklanmış ve yerine konfüçyüsçülüğün egemen olması sağlanmıştır. Bu dönemde Kuzey Wei topraklarında yaşayan halkın, Konfüçyusun ahlak öğreten derslerine katılmaları zorunlu hale gelmiştir. Bu başlanan Çinleşme politikası, Feng'in sadık üvey-torunu olan Xiao Wendi¹⁹⁴ (孝文帝) iktidara geldikten sonra daha yoğun bir şekilde uygulanmıştır. Xiao Wendi politikasının istediği şekilde yürütülmesi için başkenti Çin kültürünün beşiği olan Luoyang'a taşıdı ve bu süreçte güneye taşınmaya karşı çıkan bütün memurları yönetimden uzaklaştırdı¹⁹⁵. Luoyang'a geldikten sonra siyasi açıdan devlet sisteminde Xianbei'lerin geleneklerini bırakmış ve Çin'in devlet sistemini uygulamıştır. Ayrıca yeni yasak ve kanunları ilan etmiştir¹⁹⁶. Devlet

徐寒 (主编). (2004), 中国历史百科全书 10- 民族与对外关系卷, 吉林大学出版社, 第 8-10 页, 长春
¹⁹¹ BARFIELD T. (2011), *Tehlikeli Sınır: Göçebelerin İmparatorluğu ve Çin* (Çince), Jiangsu Halk Yayınevi, s. 158, Nanjing.

巴菲尔德 (2011), *危险的边疆: 游牧帝国与中国*, 江苏人民出版社, 第 158 页, 南京

¹⁹² Kuzey Wei imparatoru Wen Chengdi'nin eşi, yaşam tarihi 441-490 arasındadır. Çin soyundan gelen bu kadın imparator Xiao Wendi'yi (孝文帝) destekleyerek Xianbei'lerin Çinleşmesinde çok önemli rol oynamıştır.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 2- Siyasi Şahıslar*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 181, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), 中国历史百科全书 2- 政治人物卷, 吉林大学出版社, 第 181 页, 长春

¹⁹³ LOVELL J. (2008), *Çin Seddi*, Doğu Grubu İletişim Yayıncılık ve Ticaret A.Ş., s. 111, İstanbul.

¹⁹⁴ Şahıs adı Tuoba Hong (拓跋宏) yada Yuan Hong (元宏), Kuzey Wei hanedanlığının imparatoru, yaşam tarihi 467-499 arasındadır. Xianbei'lerin Çinleşmesinde en önemli etki gösteren imparatorudur.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 2- Siyasi Şahıslar*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 44, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), 中国历史百科全书 2- 政治人物卷, 吉林大学出版社, 第 44 页, 长春

¹⁹⁵ LOVELL J. (2008), *Çin Seddi*, Doğu Grubu İletişim Yayıncılık ve Ticaret A.Ş., s. 119, İstanbul.

¹⁹⁶ BAİ Cuiqin. (1996), *Wei-Jin-Kuzey-Güney Hanedanlıklar Dönemindeki Milletler Tarihi*, Sichuan Milliyetler Yayınevi, s. 84-86, Chengdu.

yönetiminde genel olarak Çinlileri göreve getirmiştir¹⁹⁷. Ekonomik açıdan Xianbei ve başka kuzey kavimlerine ekin yerleri vermiş ve yasalarla bu insanların tarımcılığı bırakmasını engellemiştir. Kültürel açıdan sarayda Xianbei'lerin dilini kullanmayı yasaklamış ve Xianbei memurların Çince öğrenmesini şart koşturmuştur. Aynı zamanda Xianbei'lerin geleneksel elbiselerini terk etmiş ve Çin elbiselerinin giyilmesini buyurmuştur. Xianbei'leri Çinlilerle evlenmelerini teşvik etmiştir. İlerleyen zamanlarda ise Xianbei'lerin soyadını Çince soy adlarla değiştirmeyi emir etmiş ve Xiao Wendi önce kendi sülalesinin soyadını Tangaç'tan Çince Yuan'e (元) çevirtmiştir¹⁹⁸. Xiao Wendi öldükten sonra kuzeydeki Xianbei komutanlar askeri darbe yaptı¹⁹⁹ ve bu politikayı malum ölçüde engellediyse de sonuçta milletlerin entegrasyonuna mani olamamıştır. Sonraki dönemlerde ise kuzey Çin topraklarında at koşturan bu milletler Çinliler arasında eriyerek²⁰⁰ milli kimliklerini kaybetmiş ve tarihi kayıtlarda izleri bir daha bulunamamıştır.

Bu dönemin özelliği, Çin'in siyasi gücünün zayıflamasıyla birlikte Çin'deki milliyetlerin sürekli savaş halinde olmasıdır. Kuzey milliyetlerinin Çin topraklarında at koşturmasıyla birlikte Çin kültürü ilk defa yok olma tehlikesi geçirmiştir. Milliyetler arasında yapılan ciddi savaşlar kuzeyin ekonomi ve kültürel açıdan çok zayıflamasına neden olmuştur. Kuzeyin durumu aynı zamanda güneydeki toprakların Çinleşmesini beraberinde getirmiştir. Diğer açıdan büyük savaş, göç hareketleri ve evlilikler milliyetler arasındaki asimileyi hızlandırmıştır. Bazı milliyetler bu süreçte büyüyüp gelişirken bazı milliyetler ise asimile olup izleri silinmiştir. Kültürel açıdan bu dönemde Çin kültürü kısa süre yok olma tehlikesinde geçirse de, daha sonra kendini korumayı başarmış ve diğer milliyet ve kavimlerin kültüründen etkilenip kendini geliştirmiştir. Bu dönemde göçebe kavimlerin etkisi ile Çinliler hayvancılıkta gelişmiş, Çin'de olmayan ziraatlar göç eden kavimler ile birlikte Çine yayılmış ve

白翠琴 (1996), 魏晋南北朝民族史, 四川民族出版社, 第 84-86 页, 成都

¹⁹⁷ BARFIELD T. (2011), *Tehlikeli Sınır: Göçebelerin İmparatorluğu ve Çin* (Çince), Jiangsu Halk Yayınevi, s. 158, Nanjing.

巴菲尔德 (2011), 危险的边疆: 游牧帝国与中国, 江苏人民出版社, 第 158 页, 南京

¹⁹⁸ BAÍ Cuiqin. (1996), *Wei-Jin-Kuzey-Güney Hanedanlıklar Dönemindeki Milletler Tarihi*, Sichuan Milliyetler Yayınevi, s. 80, Chengdu.

白翠琴 (1996), 魏晋南北朝民族史, 四川民族出版社, 第 80 页, 成都

¹⁹⁹ Fairbank J. (2001), *Çin: Gelenek ve Değişim* (Çince), Global Bilge Yayınevi, s. 111, Pekin.

费正清 (2001), 中国: 传统与变迁, 世界知识出版社, 第 111 页, 北京

²⁰⁰ YUN Zhongtian. (2007), *Çin Tarihindeki Entegrasyon*, Çin Sanxia Yayınevi, s. 187, Pekin.

云中天 (2007), 中国历史上的大融合, 中国三峡出版社, 第 187 页, 北京

Çin'in yemek kültürünü zenginleştirmiştir. O dönemlerde kuzey milletlerinin müzik, şarkı ve dansları Çinliler arasında moda olmuştur²⁰¹.

Diğer taraftan bu dönemdeki en önemli kültürel olay ise Budizm'in Çin'de yayılmasıdır. Bildiğimiz gibi Budizm Çin'e ipek yolunun açılmasıyla girmiştir. O dönemlerde Orta Asya'da çok yaygın olan Budizm Çin'e göç eden kavimler arasında hızlıca yayılmaya başladı. Ayrıca bu yayılma üst tabakalardan başlamıştır²⁰². Budizm inancında insan vücudu ölse bile ruhu ölmüyordu, ruh yeniden doğan vücuda gidiyordu²⁰³. Yani fakir bir insanı öldükten sonra daha iyi şartlarla dünyaya gelebileceğine inanıyordu, ümit veriyordu. Askerler ve subaylar zulüm yaparken Budizm iyiliği ve şefkati ileri sürüyordu²⁰⁴. Bu düşünce, çatışmalarla dolu, zulmün gittikçe arttığı dönemde halkın hoşuna gitmiş ve hızlıca yayılmaya başlamıştır. Diğer taraftan Budizm Kuzey Kabilelerinin yöneticileri tarafından desteklenmiş ve hatta Orta Asya'dan rahipleri getirip Budizm kitapları çevirterek Çinli rahipleri yetiştirmiştir. Örnek olarak Doğu Türkistan'ın Küsen şehrindeki üstat rahip Kumarajiva²⁰⁵ Sonraki Qin²⁰⁶ (后秦) döneminde Changan'e davetle getirildikten sonra çok sayıda Budizm kitabını tercüme etmiş ve 3000 den fazla rahip yetiştirmiştir²⁰⁷. Sonuçta Budizm tüm Çin topraklarında hızla yayıldı. O dönemde Kuzey Çin'de Wei hanedanlığı döneminde 30 bin manastır ve 2 milyona yakın Bonz

²⁰¹ BAİ Cuiqin. (1996), *Wei-Jin-Kuzey-Güney Hanedanlıklar Dönemindeki Milletler Tarihi*, Sichuan Milliyetler Yayınevi, s. 80 ,Chengdu.

白翠琴 (1996), *魏晋南北朝民族史*, 四川民族出版社, 第 80 页, 成都

²⁰² FAİRBANK J. (2001), *Çin: Gelenek ve Değişim* (Çince), Global Bilge Yayınevi, s. 107, Pekin.

费正清 (2001), *中国: 传统与变迁*, 世界知识出版社, 第 107 页, 北京

²⁰³ XU Zhuoyun. (2006), *Yüce Toprak- Çin Tarihindeki Kültürel Değişim ve Gelişim*, Shanghai Edebiyat- Sanat Yayınevi, s. 126, Shanghai.

许倬云 (2006), *万古江河-中国历史文化的转折与开展*, 上海文艺出版社, 第 126 页, 上海

²⁰⁴ BABAN C. (1983), *İsa Öncesinden Günümüze Kadar Çin Tarihi*, s21, İstanbul

²⁰⁵ Küsen Krallığının prensi, Budizm üstadı, bilgin, tercüman ve misyoner. Yaşam tarihi 344- 413. Yıl arasıdır.

²⁰⁶ Qiang'lar (羌) tarafından kurulan krallık, Qin İmparatorluğu ile fark etmek için kurulmuş dönemine göre tarihte Sonraki Qin olarak adlandırılmıştır, aynı zamanda Yao Qin olarak da tanımlanmaktadır. Kurucusu Yao Chang (姚苌) 384. Yılında başkent Chang'an (长安) şehrinde tahta geçerek krallığın kurulduğunu ilan etmiştir. Hanedanlık 417. Yıl Doğu Jin tarafından yok edilmiştir.

LİU Dali (Baş Editör). (1996), *Çin Tarihi Sözlüğü- Wei-Jin-Kuzey Güney Hanedanlıklar Dönemi*, Shanghai Sözlük Yayınevi, s. 262, Shanghai.

刘大立 (主编). (1996), *中古历史大辞典- 魏晋南北朝史*, 上海辞书出版社, 第 262 页, 上海

²⁰⁷ CHENG Yuzhen. (1998), *Çin Kültürünün Kısa Özeti*, Yabancı Dil Eğitim ve Araştırma Yayınevi, s. 98, Pekin.

程裕祯 (1998), *中国文化要略*, 外语教学与研究出版社, 第 98 页, 北京

mevcutken, güneydeki Güney Liang hanedanlığı²⁰⁸ (南梁) zamanında 500 manastır ve yüz bin rahip vardı²⁰⁹. Bu dönemden itibaren Çin malum bir ölçüde Budist bir ülke haline gelmiştir ve sonraki dönemlerde böyle gelişmiştir. Günümüze kadar Budizm hala Çinlilerin inanç sisteminde önemli bir yer tutmaktadır. Hatta Budizm'in Çin'e yayılmasına Çin'in dışardan aldığı en büyük kültürel beslenme diyebiliriz.

4.4. Çin'in İkinci İmparatorluk Dönemi – Sui ve Tang İmparatorluğu

Dönemi : 589- 907

Bu dönem ayrıca Çin tarihinde kültürel zirve dönemi olarak ta adlandırılmaktadır. Çin tarihindeki birinci bölünme döneminde yaklaşık 30 hakimiyet kurulmuş ve bu hakimiyetlerin çoğu devletler arasındaki savaş yoluyla değil saray darbesi ve gasp yoluyla kurulmuştur. Aynı olay 581 yılında tekrar ortaya çıkmıştır. 580 yılında Kuzey Zhou²¹⁰ (北周) hanedanlığının İmparatoru Yu Wenyun²¹¹ (宇文贇) öldükten sonra İmparatorun kayın pederi olan Yang Jian²¹² (杨坚) 8 yaşındaki torununu İmparator ilan ederek kendisini Baş vezir yaptı ve devletin tüm yönetimini eline geçirdi. Vezir bir yıl sonra kendisini imparator ilan ederek Sui Hanedanlığını (隋朝) kurdu²¹³. Kuzey güney hanedanlıklar döneminin sonraları

²⁰⁸ Kuzey- Güney hanedanlık döneminde Çin'in güneyinde kurulan üçüncü hanedanlık, 502-557 yılına kadar mevcut olmuştur, Başkenti Jiankang'dır.

²⁰⁹ BABAN C. (1983), *İsa Öncesinden Günümüze Kadar Çin Tarihi*, s. 43, İstanbul.

²¹⁰ Batı Wei hanedanlığının veziri Yuwen Tai (宇文泰) tarafından 227. Yılında kurulmuştur. 581. Yıl Sui hanedanlığının kurucusu Yang Jian (杨坚) tarafından yok edilmiş ve yerine Sui Hanedanlığı kurulmuştur.

LİU Dali (Baş Editör). (1996), *Çin Tarihi Sözlüğü- Wei-Jin-Kuzey Güney Hanedanlıklar Dönemi*, Shanghai Sözlük Yayınevi, s. 180, Shanghai.

刘大立 (主编). (1996), *中古历史大辞典- 魏晋南北朝史*, 上海辞书出版社, 第 180 页, 上海

²¹¹ Kuzey Zhou hanedanlığının dördüncü kralı, unvanı Zhou Xuandi (周宣帝), yaşam tarihi 559-580. Yılına kadardır.

LİU Dali (Baş Editör). (1996), *Çin Tarihi Sözlüğü- Wei-Jin-Kuzey Güney Hanedanlıklar Dönemi*, Shanghai Sözlük Yayınevi, s. 283, Shanghai.

刘大立 (主编). (1996), *中古历史大辞典- 魏晋南北朝史*, 上海辞书出版社, 第 283 页, 上海

²¹² Sui Hanedanlığının kurucusu, yaşam tarihi 541-604 yıl arası, unvanı Sui Wendi (隋文帝).

LİU Dali (Baş Editör). (1996), *Çin Tarihi Sözlüğü- Wei-Jin-Kuzey Güney Hanedanlıklar Dönemi*, Shanghai Sözlük Yayınevi, s. 334-335, Shanghai.

刘大立 (主编) (1996), *中古历史大辞典- 魏晋南北朝史*, 上海辞书出版社, 第 334-335 页, 上海

²¹³ WANG Zhongluo (2003), *Sui-Tang-Beş Devir Tarihi-Üst Cilt*, Shanghai Halk Yayınevi, s. 1-2, Shanghai.

kuzeydeki kavimlerin asimile olması ve Budizm'in güneyde de hızlıca yayılması gibi kültürel hadiseler sonucunda kuzey ile güneyin kültürel açıdan farkı kalmamıştı. Yani kuzeyle güney siyasi açıdan birleşmeden önce kültürel açıdan birleşmiştir. Kuzey-Güney hanedanlıklar döneminin sonlarına doğru askeri açıdan Kuzey'deki hanedanlıklar daha güçlü hale geldi. Bunu fırsat olarak gören Yang Jian 8 yıllık savaştan sonra 589 da Çin topraklarını yeniden birleştirdi²¹⁴. Sui hanedanlığının Çin topraklarını yeniden birleştirmesi Çin tarihindeki ikinci imparatorluk döneminin perdesini aralamıştır.

Çin tarihindeki ikinci imparatorluk dönemi birçok açıdan birinci imparatorluğa çok benziyordu, hatta birinci imparatorluğun tekrarlanması diyebiliriz. Siyasi açıdan birinci imparatorluk gibi Sui Hanedanlığı ikinci imparatorun elinde dağılmış olan zalim ve kısa ömürlü bir hanedanlıktır. Sui dağıldıktan sonra kurulan Tang Hanedanlığı²¹⁵ (唐朝) sanki Han Hanedanlığı gibi Çin tarihindeki yeni bir refah dönemi açmıştır. Tang İmparatorluğu da aynı şekilde hanedanlığın tam ortasında kısa bir yükseliş dönemi yaşamıştır. Birinci imparatorluk döneminde kuzeyde güçlenen Hunlar varken İkinci imparatorluk döneminde kuzeydeki Moğollar, Gök Türk ve Uygurlar güçlü devletleri kurmuştur. Han imparatorluğunun saltanatı Han Milliyeti (汉族) adının Çinliler tarafından millet adı olarak kullanılmasına neden olurken, Tang imparatorluğu dönemindeki yükseliş sonraki dönemlerde Tang adının bu milletin diğer bir etnik adı olarak kullanılmasına yol açmıştır. Örnek olarak bugünkü Avrupa, Amerika kıtalarında Çinlilerin toplanıp yaşadığı Çin mahalleleri Çince de Tanglılar sokağı (唐人街 / China Town) olarak adlandırılmaktadır ve yabancı ülkelerde yaşayan Çinliler Tanglılar adını etnik bir ad olarak ta kullanmaktadır.

王仲荦, 隋唐五代史-上册, 上海人民出版社, 2003 年, 第 1-2 页, 上海

²¹⁴ YU Lunian. (1996), *Çin Siyasi Sistem Genel Tarihi- Beşinci Cilt- Sui-Tang-Beş Devir Dönemi*, Halk Yayınevi, s. 6, Pekin.

俞鹿年 (1996), *中国政治制度通史-第五卷.隋唐五代*, 人民出版社, 第 6 页, 北京

²¹⁵ Sui Hanedanlığı ardından Çine hüküm sürmüş hanedanlık adıdır. 618. Yılında Li Shimin (李世民) tarafından kurulmuş, başkenti Chang'an (长安) şehridir. Tang hanedanlığı aynı zamanda Çin'in en ünlü hanedanlıklarından biri olarak bilinmektedir. 907. Yılında isyan ve darbelerden dolayı yıkılmıştır. Xu Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 1- Siyasi Mücadeleler*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 256-260, Changqun.

徐寒 (主编) (2004), *中国历史百科全书 1- 政治斗争卷*, 吉林大学出版社, 第 256-260 页, 长春

Bu dönemin önemli özelliklerinden biri ise memurluk sisteminin mükemmelleştirilmesidir. Qin imparatorluğu kurulmadan önce Çin’de memurların seçilmesinde Ataerkil tabaka sistemi kullanılıyordu. Birinci imparatorluk döneminde ise savaştaki kahramanlığı, yeteneği ve konfüçyüsizm’in onur ölçüsüyle seçilmişti. Bölünme devrinde ise Zhou dönemi gibi memurluk sistemi aristokratlar tarafından kontrol edilmiştir.

Bu döneme gelince devlet memurları Aliyyülâlâ sistemi (科举考试制度) adıyla adlandırılan sistemle seçilmeye başlandı. Bu sistemde devlet memurları aile veya soyuna göre yada tavsiye yoluyla değil, devlet tarafından yapılan sınava katılarak başarılı olduktan sonra devlet sisteminde göreve getiriliyordu. Aliyyülâlâ sisteminin kurulması alt tabakadaki insanlara ümit veriyordu ve eğitimin gelişmesini sağlıyordu. Bu sistemin kurulması, Çin’i siyasi, iktisadi, kültürel ve toplumsal açıdan etkileyen önemli bir olaydır.²¹⁶. Bu sistem Çin’de sürekli gelişmiş ve Çin’in 20 yüzyılın başlarına kadar sürmüştür. Aynı zamanda Kore, Japonya, Vietnam gibi Konfüçyüs kültüründeki ülkelerin sistemlerini etkilemekle ²¹⁷ birlikte dünyaya yayılmıştır. Örnek olarak aşağıda farklı dönemlerdeki Aliyyülâlâ sistemi vasıtasıyla vezir olanların oranı verilmiştir.

Tablo 1: Tang Hanedanlığından Mançu İmparatorluğuna Kadar Aliyyülâlâ Sistemiyle Vezir Olanların oranı (Moğul İmparatorluğu Dahil Değildir)²¹⁸

Zaman	Vezir sayısı	Aliyyülâlâ sisteminden gelen vezir oranı (%)
Tang Taizong zamanı		3.4
Tang Gaozong zamanı		25
Wu Zetian zamanı		50
Tang Xianzong zamanı	29	58.6
Tang Muzong zamanı	14	57.1
Tang Jingzong zamanı	7	85.7

²¹⁶ ELMAN A, *Çin İmparatorluğunun Son Dönemlerindeki Aliyyülâlâ Sistemi*, Xiamen Üniversitesi Akademik Dergisi (Felsefe ve Sosyal Bilimler Versiyonu), 2005, S. 6. s. 5-14. Xiamen.

艾尔曼, 中华帝国后期的科举制度, 厦门大学学报 (哲学社会科学版), 2005 年第 6 期, 厦门

²¹⁷ WU Enpei (2006), *Wu Kültürü Kuramları*, Güney Doğu Üniversitesi Yayınevi, s. 93, Nanjing.

吴培恩 (2006), 吴文化概论, 东南大学出版社, 2006 年, 第 93 页, 南京

²¹⁸ MA Hemin, *Aliyyülâlâ Sınavının Sosyalleşme Etkileri Üzerinde Analiz*, Zhejiang Üniversitesi Akademik Dergisi (İnsan ve Toplum Bilimler Versiyonu), 2005, 35.Cilt, 6.Sayı, s. 76-84, Hangzhou.

马和民, 论科举制度的社会化效应, 浙江大学学报 (人文社会科学版), 2005 年, 第 35 卷, 第 5 期, 第 76-84, 杭州

Tang Wenzong zamanı	24	75
Tang Wuzong zamanı	15	80
Tang Xuanzong zamanı	23	87
Tang Yizong zamanı	21	81
Kuzey Song hanedanlığı	71	90.1
Ming hanedanlığı	170 ten fazla	Hanedanlık Akademisinin 9/10'u
Mançu İmparatorluğu	119 (sadece Çinli aliyülâla sayısı, Mançular dahil değil)	Hepsi

*Ming Hanedanlığı ve Mançu İmparatorluğu dönemlerinde vezir ortadan kaldırılmıştır, yerine Hanedanlık Akademisi gibi organlardaki akademisyenler imparatora yardımcı olarak çalışmıştır.

İkinci İmparatorluk döneminde siyasi güç altın yaşayan Çinliler yeni bir genişleme sürecine girmiştir. Aynı zamanda Çin'in güçlenmesiyle beraber kuzeyde Göktürk ve Uygurlar, batıda ise Tibetler de güçlenmiştir. Sui döneminde Sui Wendi casusların tavsiyesi boyunca Gök Türk devletinin iç mücadelesinden faydalanarak onları bölmeye çalışmış ve sonuçta Gök Türkleri Doğu ve Batı Gök Türkleri diye ikiye bölünmüştür²¹⁹. Türklerin iç çatışma yüzünden oldukça zayıflaması²²⁰ sonunda İşbara Kağan (沙钵略可汗)²²¹ Sui imparatorluğundan yardım istemiş ve Çinlilerin siyasi tesiri altına girmek zorunda kalmıştır²²². Hatta ilerleyen dönemlerde kağan da diz çöküp Çin imparatorun şerefine kadeh kaldırmıştır²²³. Sui hanedanlığından sonra Tang hanedanlığı da aynı şekilde kuzeydeki Türklere karşı mücadelesini devam etmiştir.

Dünya tarihine baktığımızda 6. yüzyıl Asya kıtasındaki imparatorlukların hızlı bir şekilde büyüme dönemi olsa da, 7. yüzyıl bu imparatorlukların birbiriyle savaşma dönemi olmuştur. Bu dönemde Moğol yaylasında ve Orta Asya'da Gök Türk Devleti gittikçe zayıflarken Çin seddinin güneyinde Tang imparatorluğu oldukça güçlenmişti. Tibet yaylasında ise Srong-brtsan-sgam-po²²⁴ (松赞干布) Tibet kavimlerini

²¹⁹ TAŞAĞIL A. (2014), *Gök-Türkler I-II-III* (İkinci Baskı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 56-57, Ankara.

²²⁰ LOVELL J. (2008), *Çin Seddi*, Doğu Grubu İletişim Yayıncılık ve Ticaret A.Ş., s. 131, İstanbul.

²²¹ Aslı adı Aşina Şetu'dur, Çincesi : 阿史那摄图 , saltanat tarihi : 581-587, Bazen Türkçe kitaplarda "Shetu" olarak da kullanılmaktadır.

²²² TAŞAĞIL A. (2014), *Gök-Türkler I-II-III* (İkinci Baskı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 56-57, Ankara.

²²³ LOVELL J. (2008), *Çin Seddi*, Doğu Grubu İletişim Yayıncılık ve Ticaret A.Ş., s. 240, İstanbul.

²²⁴ Tibet Krallığının kurucusu, doğum tarihi bilinmemektedir, ölüm tarihi ise 649-650 arası olarak tahmin edilmektedir.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 10- Çin'in Milletler ve Dış İlişkileri*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 278-279, Changqun.

birleştirek güçlü bir imparatorluk kurmuştur. Böyle bir dönemde Tang hanedanlığı Tang Taizong'un iç ve dış siyasetleri neticesinde yükselmeye başlamıştır. İpek yolunun yeniden açılması ile beraber ticaret de gelişmeye başlamıştır. Bu dönemde şehirler ferahlamaya, büyümeye başladı ve ticaret için özel pazarlar açılmıştır²²⁵. Kara yoluyla Türk, Tibet ve batıdaki ülkelerle ticaret yaparken, deniz yoluyla Doğu Asya'daki Japonya, Kore ve Güney Asya ile ticaret ilişkilerinde bulunmuştur²²⁶. Bu şekilde ekonomi yeniden canlandıkça, Çin'in genişleme süreci de aynı anda devam ediyordu.

Tang Taizong iktidara geçtiği dönem, Gök Türk Devletinin de iç çatışmalarının gittikçe bir dönemdir. Bu iç çatışmalar sonucunda bazı Türk beylikleri Çin'e sığınmaya başlamıştır²²⁷. Aynı zamanda Gök Türk Ülkesi büyük kıtlık içindeydi. Dolayısıyla Doğu Gök Türk devletinin kağanı İl Kağan (颉利可汗)²²⁸ Çin topraklarına yakınlaşarak milletine yiyecek temin etmeye çalışıyordu ve Çin ordusu ile çatışmalar yaşıyordu. Bu durumu fırsat olarak tanıyan Tang Taizong 6 generalden oluşan güçlü bir orduyu Türklere karşı savaşmaya gönderdi ve sonuçta İl Kağan esir düştü²²⁹. Kağanını kaybeden diğer Gök Türk Beylikleri de Tang Hanedanlığına teslim olmak zorunda kalmıştır. İl Kağan Başkent'e getirildikten sonra Tang Taizong onu idam etmekten vazgeçmiş ve "misafir etmeyi" ("hapsetmek" sözcüğünün diplomatik karşılığı) seçmiştir²³⁰. İl Kağan Chang'an de kaldığı zamanlarda Çin İmparatorun "İlahi Kağan" ünvanını almasını rica etmiştir²³¹. Hatta İl

徐寒 (主编). (2004), 中国历史百科全书 10- 民族与对外关系卷, 吉林大学出版社, 第 278-279 页, 长春

²²⁵ Önceki dönemlerde şehrin ana fonksiyonu korunma ihtiyaçlarını karşılamak ise, bu dönemden itibaren şehrin ticaretteki rolü artmaya başlamıştır.(yazardan)

²²⁶ Qi Tao. (2001), *Kadim Çin'in İktisat Tarihi* (İkinci Baskı), Shandong Üniversitesi Yayınevi, s. 316-317, Jinan.

齐涛 (2001), 中国古代经济史 (第二版), 山东大学出版社, 第 316- 317 页, 济南

²²⁷ TAŞAĞIL A. (2014), *Gök-Türkler I-II-III* (İkinci Baskı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 231, Ankara.

²²⁸ Çince kayıtlara göre adı Aşina Duobi olarak yazılmaktadır, Çincesi : 阿史那咄苾 , saltanat tarihi : 621-6030, Bazen Türkçe kitaplarda İl Kağanın Çince telaffuzu boyunca " Xie-li " olarak da kullanılmaktadır. (yazardan)

²²⁹ LOVELL J. (2008), *Çin Seddi*, Doğu Grubu İletişim Yayıncılık ve Ticaret A.Ş., s. 147, İstanbul.

²³⁰ LOVELL J. (2008), *Çin Seddi*, Doğu Grubu İletişim Yayıncılık ve Ticaret A.Ş., s. 147, İstanbul.

²³¹ LOVELL J. (2008), *Çin Seddi*, Doğu Grubu İletişim Yayıncılık ve Ticaret A.Ş., s. 147, İstanbul.

Kağan Tang İmparatorun emriyle Çin vezirlerinin önünde dans etmeye zorlanmıştır²³². Kötü bir esir dönemi geçiren İl Kağan 634’de vefat etmiştir.²³³.

Doğu Gök Türk devleti yıkıldıktan sonra Tang Taizong Çin seddinin kuzeyindeki Moğolistan’da 6 Özerk Eyalet²³⁴ (都督府) kurdu²³⁵ ve Batı Gök Türk devletini yıkmaya çalıştı. Bu dönemlerde Batı Gök Türk devletinin içinde de Doğu Gök Türk devleti gibi taht kavgaları yaşanıyordu. Tang Taizong bu süreçte önce bir gurubu ardından da diğerini destekledi ve sürekli anlaşmazlık olan bir ortam yarattı. Daha sonra Kağan adaylarından birinin Çinli prensesiyle evlendirilmesi teklif edildi. Tang Taizong ise küçük bir nişan hediyesi olarak Tanrı Dağların güneyindeki Tarım havzasını istedi ve sonuçta 640 ile 648 arasında Tarım havzasının büyük kısmını ele geçirdi²³⁶. 658’de Batı Türk Devleti’nin iç kavga ve Çin saldırısı sonucunda yıkılmasıyla beraber Tang imparatorluğu bu toprakları Batıyı Yatıştırmak anlamındaki “Anxi Garnizonu”²³⁷ (安西都护府) ile direk yönetmeye başladı²³⁸. Araştırmalara göre Anxi’de otuz bin kişilik sürekli bir ordu vardı²³⁹ ve bu orduyla bölgeyi kontrol ediyordu. Ancak bu genişleme sadece kuzey ve batıyla sınırlanmamıştı. Aynı zamanda Tang etkisi Vietnam, Kore ve Japonya’ya da yayılmıştır. Bu yayılma bazen savaşla gerçekleşirken bazen de siyasi ve kültürel

²³² SİMA Guang, HUANG Jinhong (Baş Editör), yirmi yedi profesör birlikte tercümesi (2008), Devleti İdare Etme Örnekleri : Klasik-Çağdaş Çince Karşılaştırma Nüshası, Yeni Dünya Yayınevi, s. 4816, Taipei.

司马光著，黄锦铨主编，二十七位教授合译，资治通鉴-文白对照全译，新世界出版社，第 4816 页，台北

²³³ TAŞAĞIL A. (2014), *Gök-Türkler I-II-III* (İkinci Baskı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 233, Ankara.

²³⁴ Tang döneminde Türk, Kore gibi kuzeydeki milletlere yönetim yapmak için kurulan askeri ve siyasi kurumdur.

²³⁵ Bu altı Özerk Eyaletler Shun (顺) , Gu (诘) , Hua (化) , Chang (长) , Dingnang (定囊) , Yunzhong (云中) den ibarettir.

MA Dazheng (2000), *Çin’in Sınır Strateji Tarihi*, Zhongzhou Tarihi Kaynaklar Yayınevi, s. 106, Zhengzhou.

马大正 (2000), *中国边疆经略史*, 中州古籍出版社, 第 106 页, 郑州

²³⁶ LOVELL J. (2008), *Çin Seddi*, Doğu Grubu İletişim Yayıncılık ve Ticaret A.Ş., s. 149, İstanbul.

²³⁷ Tang döneminde Türklere karşı savaşmak için günümüzdeki Doğu Türkistan sınırları içinde kurulan Çin’in askeri birim ve kurumdur.

²³⁸ Lİ Peihao vb. (1982), *Çin Genel Tarihi Notları- İkinci Cilt*, Pekin Üniversitesi Yayınevi, s. 86, Pekin

李培浩 (1982), *中国通史讲稿-第二卷*, 北京大学出版社, 第 86 页, 北京

²³⁹ LOVELL J. (2008), *Çin Seddi*, Doğu Grubu İletişim Yayıncılık ve Ticaret A.Ş., s. 261, İstanbul.

kuramlarla (etkileri) gerçekleşmiştir. Çin nüfuzunun bu ülkelerde artmasıyla beraber Çin kültürü de buralara yayılmaya başlamıştır.

Ancak burada dikkat etmemiz gereken şey işgal edilen toprakların yönetilmesi için kurulan garnizonların hanedanlık ekonomisini zor duruma sokacağıdır. Sonuçta çoğu toprak Tang hanedanlığının elinde çok durmamıştır. Şekil 12'deki haritaya baktığımızda gözüken çizgiler, aslında sadece kağıt üzerinde kalıyordu. Örneğin Pamir Dağlarının ya da Tanrı Dağlarının ötesine kadar uzanan bölgeye erişebilmek için aylar süren yolculuklar gerektiği gibi, yılın uzun bir döneminde de hiç ulaşılmayan bu uçsuz bucaksız topraklar üzerindeki hâkimiyet sadece teorikti. Genel vali, bu toprakların eylemsizleştirilmesinden sorumluydu ama gerçekte rolü cezalandırıcı, diplomatik ve bürokratik olmanın ötesine geçemiyordu²⁴⁰.

Şekil 12: Tang İmparatorluğunun Ulaştığı En Geniş Toprak Haritası

Tang hanedanlığının bu refahı ve genişleme süreci o kadar uzun sürmemiştir. Tang Taizong'dan sonra gelen taht kavgaları ve halka yönelik zulümlerin artmasıyla Tang imparatorluğu da gittikçe zayıflamaya başlamış ve ele geçirilen toprakları yavaş yavaş kaybetmeye başlamıştır. Örnek olarak Wu Zetian döneminde devlet zulüm ile idare ediyordu, insanlara suçlularını itiraf ettirmek için işkence metotları oldukça yaygın kullanılıyordu. Günümüzde Türkçe 'deki "Çin işkencesi" kavramı onun dönemindeki zulüm siyasetinden kalmıştır²⁴¹. Bu arada Çin'in içindeki isyan ve ayaklanmalar artmaya başlarken dışardan da yenilgilere uğratılmıştır. Çin'in içindeki iç ayaklanma ve iç savaşlar imparatorluğu oldukça zayıflatmıştır. Örnek olarak 754

²⁴⁰ LOVELL J. (2008), *Çin Seddi*, Doğu Grubu İletişim Yayıncılık ve Ticaret A.Ş., s. 261, İstanbul.

²⁴¹ BABAN C. (1983), *İsa Öncesinden Günümüze Kadar Çin Tarihi*, s. 55, İstanbul.

yılında hükümetin kaydındaki nüfus sayısı 52 milyon 880 bin ise, 764 yılında bu sayı 16 milyon 900 bine düşmüştür²⁴². 751 yılında Çin ve Arap-Türk orduları arasındaki Talas savaşını²⁴³ kaybeden Tang İmparatorluğu batıya genişleme sürecinde kazanılan topraklarını yavaş yavaş kaybetmeye başlamıştır.

Tang imparatorluğu Çin tarihinde kurulan en önemli hanedanlıklardan biridir. Bu dönemde önceden Çin topraklarında at koşuran kavimler siyasi güç altında toparlanan ve kalabalık olan Çin nüfusu içinde eriyip kaybolmuştur. Ayrıca Çin'e yayılan Budizm'de yavaş yavaş Çin kültüründeki anlayışları sömürerek asıl Budizm'le tamamen farklı olan anlayış ve sistemi şekillendirmiştir²⁴⁴. Yani Budizm'in Çine yayılması Hristiyan dininin Avrupa'yı tadilat ettiği gibi bir rol oynayamamıştı, aksine Çin kültürü Budizm'i etkileyerek kendini geliştirmiş zenginleştirmiştir. Toprak açısından güneye doğru genişlemiş Çin'in ekonomik merkezi Yangzi nehrinin güneyine taşınmıştır.

4.5. Çin Kültürünün İkinci Risk Dönemi – Beş Devlet On Krallık, Liao, Jin, Song, Moğol İmparatorluğu dönemi: 907- 1368

Tang imparatorluğu çöktükten sonra Çin toprakları yine bir bölünme, parçalanma dönemine girmiştir. Tang imparatorluğunun son dönemlerinde yerel diktatörler, askeri, ekonomik ve siyasi yönden gittikçe güçlenmiş ve imparatora karşı sorumluluğu sadece kağıt üzerinde kalmıştır. Yani Tang imparatorluğu teorik bir anlamda kalmıştır. Sonuçta zulüm altında kalan köylüler isyan sürecinde 907 yılında Tang veziri Zhu Quanzhong²⁴⁵ (朱全忠) imparatora karşı darbe gerçekleştirmiş ve

²⁴² FAİRBANK J. (2001), *Çin: Gelenek ve Değişim* (Çince), Global Bilge Yayınevi, s. 107, Pekin.

费正清 (2001), *中国：传统与变迁*，世界知识出版社，第 107 页，北京

²⁴³ Çincesi 怛罗斯之战 (Pinyin: dá luó sī zhī zhàn) 751 yılında günümüzdeki Kırgızistan sınırı içindeki Talas nehri civarında Abbasiler ve Karluk olmak üzere Türk-Arap birleşme ordusu ile Çinlilerin Tang ordusu arasında yapılan savaştır. Savaşın sonucunda Çin ordusu yenilmiş ve sonraki dönemlerde Doğu Türkistan'ı da bırakıp kaçmak zorunda kalmıştır. Bu savaş sonraki tarihlerde ister Türk- İslam alemi için, ister Çinliler için oldukça önemli etkileri göstermiştir.

YUAN Wei (Baş Editör). (1994), *Çin Savaş Tarihi Sözlüğü- Üst Cilt*, Çin Kurtuluş Ordusu Yayınevi, s. 521, Pekin.

袁伟 (主编) (1994), *中国战典-上册*, 解放军出版社, 第 521 页, 北京

²⁴⁴ FAİRBANK J. (2001), *Çin: Gelenek ve Değişim* (Çince), Global Bilge Yayınevi, s. 122, Pekin.

费正清 (2001), *中国：传统与变迁*，世界知识出版社，第 122 页，北京

²⁴⁵ Kişisel adı Zhu Wen (朱温) , Tang imparatorluğunun veziri ve Geç Liang Hanedanlığının kurucusudur, unvanı Liang Taizu (梁太祖) , yaşam tarihi 852-912 yılına kadardır.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 2- Siyasi Şahıslar*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 62, Changqun.

Tang Aidi'yi²⁴⁶ (唐哀帝) tahttan indirdikten sonra Geç Liang hanedanlığını²⁴⁷ (梁朝) kurmasıyla²⁴⁸ teori üzerinde kalan Tang imparatorluğu resmen ortadan kalmıştır.

Geç Liang hanedanlığının kurulmasıyla beraber yerel diktatörler hemen kendilerini imparator ilan edip Çin topraklarında beş hanedanlık ve on yerel krallıklar kurmuştur. Böylece Çin yeniden bölünme ve iç savaş sürecine girmiştir. Bu dönem tarihte Beş Hanedan On Krallık (五代十国) dönemi²⁴⁹ olarak adlandırılmıştır. Bu dönemlerde kuzeyde Kitan'lar²⁵⁰ (契丹) gittikçe güçlenmiş ve Liao²⁵¹ (辽) hanedanlığını kurmuştur. 960 yılında Geç Zhou²⁵² (后周) hanedanlığının generali Zhao Kuangyin²⁵³ (赵匡胤) darbe yoluyla tahtı ele geçirdi ve Song hanedanlığını

徐寒 (主编). (2004), 中国历史百科全书 2- 政治人物卷, 吉林大学出版社, 第 62 页, 长春

²⁴⁶ Tang imparatorluğunun son imparatoru, Şahs adı Li Zhu (李祝), yaşam tarihi 892-908 yılına kadar.

²⁴⁷ Güney Liang hanedanlığıyla fark etmek için, kuruluş dönemine göre Geç Liang olarak adlandırılmıştır. Kurucusu Zhu Wen (朱温), Hanedanlık 908 yılında kurulmuş, doğu başkenti Kaifeng (开封) şehri, batı başkenti ise Luoyang (洛阳) şehri olmuştur. 923 yılında Li Sunxu (李存勖) tarafından yok edilerek yerine Geç Tang hanedanlığı kurulmuştur.

²⁴⁸ DAÍ Yi, GONG Shuduo. (2005), *Çin'in Genel Tarihi*, Çin Ekonomi Haber Ajansı Yayınevi, s. 242, Pekin.

戴逸, 龚书铎 (2005), 中国通史, 中经社, 第 242 页, 北京

²⁴⁹ Çin tarihinde 907'de Zhu Quanzhong Tang Hanedanlığını yıkıp Geç Ling hanedanlığını kurmasıyla başlayarak Zhao Kuangyin'in (赵匡胤) Song (宋) Hanedanlığını kurup 979 yılında Çin'i yeniden birleştirmesiyle bittiren dönemdir.

²⁵⁰ Çin'in kuzey doğusunda yer alan Mançurya'dan Orta Asya'ya kadar olan bölgede yaşamış Moğol kökenli bir kavimdir.

²⁵¹ Kitanlar tarafından kurulan hanedanlık, aynı zamanda kitan devleti olarak da adlandırılmaktadır. Mançurya'daki Liao nehrinin etrafında yaşadığı için hanedanlık adının Liao olarak belirlendiği söylenmektedir. Hanedanlık 916 yılında Kitanların lideri Yelü Abaoji (耶律阿保机) tarafından kurulmuştur. Hanedanlık 1125 yılında Curçenler tarafından yok edildikten sonra, bir kısım Kitanlar Orta Asya'ya göç ederek orada yeniden Liao devleti kurmuştur, 1211 yılı hanedanlık Moğolların saldırı sırasında Orta Asya'ya göç eden Nayman'ların eline geçmiş ve en son Cengizhan'ın Moğul ordusu tarafından tamamen yok edilmiştir.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 1- Siyasi Mücadeleler*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 304, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), 中国历史百科全书 1- 政治斗争卷, 吉林大学出版社, 第 304 页, 长春

²⁵² Çin'in kuzey bölgesinde kurulan, 951 yılından 960 yılına kadar kısa bir süre hükmeden hanedanlıktır. Kurucusu Guo Wei (郭威), başkenti Kaifeng (开封) şehridir.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 2- Siyasi Şahıslar*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 63-64, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), 中国历史百科全书 2- 政治人物卷, 吉林大学出版社, 第 63-64 页, 长春

²⁵³ Song Hanedanlığının kurucusu ve ilk imparatorudur, unvanı Songtaizu (宋太祖) olarak tanımlanmaktadır. Yaşam tarihi 927 yılından 976 yılına kadardır. Onun döneminde Çin'in siyasi ve askeri sistemi üzerinden çok reformlar yapılmış ve sonraki dönemlere etkisi büyük olmuştur.

(宋朝) kurduğunu ilan etti²⁵⁴. Song Hanedanlığı kurulduktan sonra Zhao Kuangyin güneye karşı savaş açtı ve sonuçta Çin topraklarını yeniden birleştirmeye çalıştı. Ayrıca Song hanedanlığı ile kuzeydeki Kitanların kurduğu Liao ve Tankut'ların²⁵⁵ (党项族) kurduğu Batı Xia (西夏)²⁵⁶ Hanedanlıkları arasında sürekli mücadele devam etti.

Song hanedanlığı kurulduktan sonra önceki dönemlerdeki askeri darbelerin ortaya çıkmasını engellemek için birçok reformlar uygulamıştır. Askeri açıdan komutan ve asker arasında engel oluştururken, devlet sistemi içinde de ekonomi ve siyasi reformlar yapıyordu. Bu arada kuzeydeki Liao hanedanlığının kurucusu olan Kitanlar bir taraftan Çin topraklarında kalabalık Çin nüfusu içinde Çinlileşirken, diğer taraftan taht maceraları gittikçe artıyordu. Bu durumu fırsat bilen Curçen'ler²⁵⁷ (女真) Jin hanedanlığını²⁵⁸ (金朝) kurmuş ve Kitan'lara karşı savaş açmıştı. Çok

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 2- Siyasi Şahıslar*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 71-72, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), 中国历史百科全书 2- 政治人物卷, 吉林大学出版社, 第 71-72 页, 长春

²⁵⁴ ZHANG Xiuping. (2004), *Çin'e Etki Sağlayan 100 Şahıs*, Guangxi Halk Yayınevi, s. 57, Nanning.

张秀平 (2004), 影响中国的 100 个人物, 广西人民出版社, 第 57 页, 南宁

²⁵⁵ Tankutlar, 6. Yüzyıldan 14. Yüzyıla kadar varlığını sürdüren, 10. Yüzyılda Kuzeybatı Çin'e göç eden Tibet-Birman dillerini konuşan bir halktır. Tankutlar tarihlerinde kurdukları tek devlet Batı Xia Hanedanı olarak da adlandırılan Tangut devletidir.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 10- Çin'in Milletler ve Dış İlişkileri*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 69-70, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), 中国历史百科全书 10- 民族与对外关系卷, 吉林大学出版社, 第 69-70 页, 长春

²⁵⁶ Tankutlar tarafından kurulan, Günümüzdeki Çin'in Gansu, Ningxia, Shanxi eyaletlerinin bulunduğu bölgelerde varlığını sürdüren hanedanlıktır. Hanedanlık 1038 yılında Li yuanhao (李元昊) tarafından kurulmuş, 1227 yılında Moğollar tarafından yok edilmiştir.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 2- Siyasi Şahıslar*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 77-79, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), 中国历史百科全书 2- 政治人物卷, 吉林大学出版社, 第 77-79 页, 长春

²⁵⁷ Mançurya bölgesinde yaşayan Tuzgus kökenli halktır. 11. Yüzyılda hanedanlık kurmuş ve 12. Yüzyılda Moğollar tarafından yok edilmiştir. Curçen'ler aynı zamanda sonradan Qing (清) hanedanlığını kuran Mançuların ataları olarak da tanımlanmaktadır.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 10- Çin'in Milletler ve Dış İlişkileri*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 170-171, Changqun.

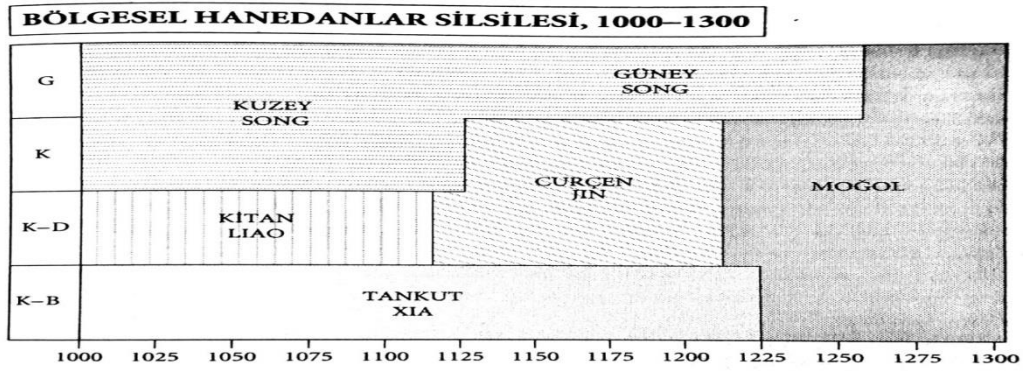
徐寒 (主编). (2004), 中国历史百科全书 10- 民族与对外关系卷, 吉林大学出版社, 第 170-171 页, 长春

²⁵⁸ Curçenlerin Wanyan (完颜) kabilesi tarafından kurulan hanedanlıktır. Kuruluş tarihi 1115 yıl, kurucusu Curçenlerin lideri Wanyan Aguda'dır (完颜阿骨打). Jin kurulduktan sonra 1125 yıl Kitanların kurduğu Liao hanedanlığını yok etmiş ve sürekli Güneydeki Çinlilerin kurduğu Song hanedanlığı ile savaş içinde bulunmuştur. 1234 yılında güneye ilerleyen Moğollar tarafından yok edilmiştir.

geçmeden Jin hanedanlığı önce Kitanları yok etti ve daha sonra güneye ilerleyerek Song hanedanlığının başkentini işgal etti. Bu işgalde Song imparatoru esir alınmıştır²⁵⁹. Song hanedanlığının imparator sülalesinden olanlar güneye çekildikten sonra güneyde Song hanedanlığını yeniden kurduklarını ilan ettiler ve bu hanedanlık tarihte Güney Song (南宋) olarak adlandırılmıştır. Böylece Çin toprakları yeniden kuzey-güney ayrımına gelmiştir.

Aradan çok geçmeden Moğollar Cengizhan'ın liderliğinde güçlenmeye başladılar ve güneydeki Jin hanedanlığıyla sürekli savaştılar. Sonuçta Moğollar batı istilasından sonra Cengizhan'ın torunu Kubilay devrinde Çin topraklarını işgal etti ve Moğol Yuan²⁶⁰ (蒙元) imparatorluğunu kurarak Çin topraklarında hakimiyet sürmeye başladı.

Şekil 13: 1000-1300 Yılına Kadar Çin'deki Hanedanlıkların Hükmeden Yıl Dönemi

Makro açıdan baktığımızda bu dönem milliyetler arası ilişkilerin çok ciddi bir şekilde yürütüldüğü bir dönemdir. Ard arda güçlenen Kitan, Tankut, Curçen ve Moğollar ve güney 'deki Çinliler arasında yaşanan çatışmalar, ekonomik ve kültürel etkiler neticesinde bazı milliyetler büyümüş ve gelişmişse bazı milliyetler tarih

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 1- Siyasi Mücadeleler*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 316, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), *中国历史百科全书 1- 政治斗争卷*, 吉林大学出版社, 第 316 页, 长春

²⁵⁹ CHENG Yuzhen. (1998), *Çin Kültürünün Kısa Özeti*, Yabancı Dil Eğitim ve Araştırma Yayınevi, s. 50, Pekin.

程裕祯 (1998), *中国文化要略*, 外语教学与研究出版社, 第 50 页, 北京

²⁶⁰ Moğol İmparatorluğunun Çin'deki kurulan hanedanlığıdır. 1280 yılında Cengiz hanın torunu, Tuluy'un oğlu Kublay han tarafından kurulduğu ilan edilmiştir. Başkendi Yuan Dadu (Günümüzdeki Pekin şehri), 1368'de Çinlilerin isyanı nedeniyle Çin'den çekilip Moğol yaylasında varlığını devam eden hanedanlıktır.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 1- Siyasi Mücadeleler*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 393-433, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), *中国历史百科全书 1- 政治斗争卷*, 吉林大学出版社, 第 393-433 页, 长春

sahnesinden silinmiştir. Bu savaşlarda askeri açıdan zayıf durumda olan Song hanedanlığı güneye çekilerek kendini korumaya çalışırken kültürel açıdan ise daha içe dönük, cahil ve koruyucu bir şekilde gelişmeye başlamıştır.

Tang hanedanlığı devlet otoritesinin çökmesinden sonra Kuzey Çin’de saltanat kuran bozkır kabilelerinin Kuzey Çin’i ele geçirdikten sonra yüzleştiği iki temel sorun vardı. Birincisi Çinli çiftçileri yönetmek için bozkır geleneklerini uyarlama sorunu. İkincisi ise, zamanla kendilerini daha dayanıklı, gerçekten göçebe kabilelerinin saldırılarına maruz bırakacak daha yerleşik bir hayat tarzına geçmek uğruna Çinlilere karşı başarılarının temelini oluşturan göçebe askeri disiplini değiştirmekten nasıl kaçınacağı sorunu idi. Kuzeydeki bu hanedanlıklar ise zorlukları iki katmanlı yönetim sistemi kurmayla aşmayı planladı. Birincisi egemenliği altına giren çiftçiler için, ikincisi ise göçebeler için bozkırda gözdağı veren bir askeri kuvvet bulundurarak aşmaya çalıştı. Her şeye rağmen Çin topraklarında saltanat süren bu kavimlerin kurduğu bu sistem tarzı onların istediği sonuca ulaşamamıştı. Çok kalabalık Çin nüfusunun arasında kalan yöneticiler yine Çin kültürüne ait sistemleri uygulamak ve Çinli devlet adamlarıyla yönetimini korumak zorundaydı. Sonuçta kültürel açıdan milli kimliklerini yavaş yavaş kaybetmeye başladı ve askeri açıdan sanki Çin hükümdarları gibi set inşasına girişti.

Güneyde ise Song hanedanlığı etnik Çinlilerden oluşan bir devlet haline gelmiş ve toplumsal, ekonomik ve kültürel alanlarda hızlı gelişmeler ortaya koymuştu. Kuzey-Güney döneminde başlanan güneye göç hareketi sürecinde güneydeki toprakların birçok kısmı Çinlileşmiş ve Çin’in ekonomi merkezi bu dönemlerde Çin’in kuzeyindeki Sarı ırmak kenarlarından Yangzi nehrinin güneye taşınmıştır. Bununla birlikte kuzeydeki kavimlerin askeri açıdan güçlü olması neticesinde Song hanedanlığı güney bölgelerde hüküm sürmekle yetindi ve kuzeye karşı harp düzenlemek, ülkeyi birleştirmekten daha fazla güneydeki toprakların inşasına önem vermeye başladı. Tüm bu olaylar kültürel açıdan yeni gelişmelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu dönemin önemli özelliğinden biri ise Yeni Konfüçyüsüzim’in (新儒学) ortaya çıkmasıdır. Yeni Konfüçyüsüzim’in ortaya çıkması öncelikle kuzeydeki milliyetlerle uzun süre devam eden mücadele sürecinde askeri açıdan zayıf durumdaki Çin’in kültürel taraftan korunma ihtiyaçlarını karşılamasının ve Çin’in siyasi sisteminin bin yıllık gelişiminin sonucudur²⁶¹.

²⁶¹ FAİRBANK J. (2001), *Çin: Gelenek ve Değişim* (Çince), Global Bilge Yayınevi, s. 167-168, Pekin.

Yeni Konfüçyüsüzim, Budizm ve Taoizm'in felsefik düşüncelerini sömürerek Zhou devrinden buyana serbest şekilde gelişen Konfüçyüs ideolojisini sistem haletine getirmiş ve devlet sisteminde önemli yer tutmasına fırsat hazırlamıştır. Yeni Konfüçyüsüzim'in görüşlerine göre insanlar arasındaki ilişki aileyi merkez eden imparator-vezir, baba-çocuk, koca-eş, kardeşlik ve arkadaşlıktan oluşan sistem içinde yürütülüyordu²⁶². Bu sistemde devlet bir büyük aile olarak kabul ediliyor ve imparator bu büyük ailedeki en yetkili ve yüce güce sahip "baba" olarak tanınıyordu. Ailede bayan ve çocukların Babası yada eşine karşı gelmesi günah olarak sayılırken devlette vezir ve memurların imparatora karşı çıkması inanılmaz büyük günah ve ihanet olarak tüm toplum tarafından muhalefet edilecek olay olarak sayılıyordu. Yani bu sistemde sadece arkadaşlık ilişkisinden başka münasebetler yetki ve itaat üzerinde yürütülüyordu. Bu sistemin kurulmasıyla Çin topluluğu kendine özel bir ultra kararlı yapı sistemi oluşturmuştur. Bu olaydan sonraki Çin tarihine baktığımızda önceki devirlerdeki gibi siyasi darbe veya gasp yoluyla tahtı eline geçiren olayların önceki devirlere göre çok az ortaya çıktığını görebiliriz. Aynı zamanda böyle bir kapalı kültürel gelişim Çinlilerin dış ilişkilerinin kısıtlanmasına neden olmuştur. Çin'in kapalı olarak gelişmesi sonraki yaklaşık 800 yıl sürekli gelişerek Çin'in cehalet içinde kalması ve Çinlilerin kapalı ve içe dönük karakterinin şekillenmesinde önemli bir yer tutmuştur.

Moğollar Çin topraklarını istila ettikten sonra Çin'de Milliyetleri dereceye ayırmışlar ve derecesine göre hakları belirlemişlerdir. Bu dönemde Moğollar ve Türkler üst katmanlara, Çinliler ise alt katmanlara ayrılmışlardır. Risk altında kalan ve alt katmanda olan Çinliler bu duruma tepki göstermiş ve kapalı gelişmeye yüz tutmuştur. Bu dönemde Çinli Konfüçyüs bilim adamları Moğol imparatorluğunda çalışmayı reddetmiş ve hükümler gruba düşmanlık gözüyle bakmıştır. Çinlilerin bu durumundan endişe eden Moğollar, devlet organları ve önemli yerlerde sadece Moğol, Türk veya Müslümanları çalıştırarak Çinlilerin isyanını ve siyasi etkilerini ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Moğol imparatorluğunun son dönemlerinde Çinlilerin bu tepkisi kıtlıkla beraber patlamış ve köylüler isyanı sonrasında Moğolları Çin topraklarından kovmuştur.

费正清 (2001), 中国：传统与变迁，世界知识出版社, 第 167-168 页, 北京

²⁶² FAİRBANK J. (2001), *Çin: Gelenek ve Değişim* (Çince), Global Bilge Yayınevi, s. 170, Pekin.

费正清 (2001), 中国：传统与变迁，世界知识出版社, 第 170 页, 北京

Kültürel açıdan baktığımızda Moğolların Avrasya kıtasındaki büyük istilasıyla beraber ticaret hızlı gelişmiş ve Çin Avrupa ile tarihindeki ilk bağlantıyı kurmuştur. Bu dönemde Çin'in ipekleri, porselen, barut, tıp ve sanatları Araplar ve Avrupalılar arasında yayılırken aynı zamanda İslam dünyası ve batının astronomisi, matematiği, gemicilik gibi ilimleri, İslam dini, Hristiyan dini gibi dinler Çin'de yayılmaya başlamıştır. İtalyan gezici Marco Polo'nun "Marco Polo Geziler Kitabı" Avrupa'ya Çin'i anlatan ilk önemli eser olarak yayılmıştır.

4.6. Çin Kültürünün Kapalı Gelişim Dönemi – Ming ve Mançu İmparatorluğu Dönemi : 1368- 1840)

Moğollara karşı köylüler isyanından sonra Çinliler kendi aralarında taht kavgasına girmiştir. 1368 yılında Zhu Yuanzhang²⁶³ (朱元璋) başka isyancı orduyu mağlup ederek Ming hanedanlığını (明朝)²⁶⁴ kurmuştur. Dünya tarihi açısından baktığımızda Ming hanedanlığının taht sürdüğü dönem batının aydınlanma hareketi ve yeni deniz yolunun açılış dönemine denk gelmektedir. Ming hanedanlığı kurulduktan sonra siyasi, ekonomi, kültürel ve ulusal açıdan daha önceki döneme göre daha kapalı ve cahilliğe yol açan siyasetleri uygulamıştır. Hanedanlık yaklaşık 280 yıl ülkeyi yönettikten sonra aynı önceki hanedanlıklar gibi halka karşı aşırı zulümlerinden dolayı halkın tepkisine maruz kalmış ve köylülerin ayaklanmasıyla dağılma sürecine girmiştir. Bu dönemde Kuzeye çekilen Moğollar düşüş dönemine

²⁶³ Ming Hanedanlığının kurucusu, Kişisel adı Zhu Chongba (朱重八), yaşam tarihi 1328- 1398 yıl arasındadır. Unvanı Ming Taizu (明太祖) olan Zhu Yuanzhang 17 yaşındayken fakirlikten Budizm rahibi olarak yaşamını sürdürmüştür, 1352 yılında isyancılara katılarak yavaş yavaş isyancı ordunun komutanı olmuştur. 1367 yılında Ming hanedanlığını kurmuş, 1371 yılında başka isyancı güçleri yok ederek Çin'i yeniden birleştirmiştir. Ming hanedanlığı kurulduktan sonra siyasi sistemle ilgili önemli reformlarda bulunmuş ve Merkezi güçlendirerek yerel yönetimin gücünü zayıflatmıştır. Çince kaynaklarda Zhu Yuanzhang'ın kurduğu siyasi sistemin çok acımasız ve sert yönetim sistemi olduğu söylenmektedir.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 2- Siyasi Şahıslar*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 89-92, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), *中国历史百科全书 2- 政治人物卷*, 吉林大学出版社, 第 89-92 页, 长春

²⁶⁴ Yuan hanedanlığından sonra Çin'de hükmeden hanedanlık adıdır. 1367 yılında Zhu Yuanzhang tarafından kurulmuş, Başkenti Önce Nanjing (南京) Sonra ise Pekin olmuştur. 1644 yıl Ming Hanedanlığının son imparatoru Chpngzhen'in (崇祯) isyancılar tarafından öldürülmesiyle çökmüştür.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 1- Siyasi Mücadeleler*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 431-432, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), *中国历史百科全书 1- 政治斗争卷*, 吉林大学出版社, 第 431-432 页, 长春

girerken Çin'in kuzey doğusunda yer alan Mançurya'daki Mançular yükselme sürecine girmiştir. Ming hanedanlığının son döneminde siyasi ve askeri açıdan yeni reformlar yaparak güçlenen Mançu hanedanlığı ilerleyen zamanlarda Çin seddinin civarlarındaki tüm toprakları kendi kontrolü altına almıştır. 1644 yılında isyancı köylüler ordusu Pekin'i fethettikten sonra Ming hanedanlığının son imparatoru Chongzhen (崇禎)²⁶⁵ intihar etmiştir. Çin'in iç savaş ve kavgalarını fırsat bilen Mançu ordusu Çin seddin'den geçerek Çin'i işgal etme sürecini başlatmıştır. Bu dönemden itibaren Çin tarihi Mançu Qing imparatorluğunun (清朝)²⁶⁶ yönetim sürecine girmiştir.

Ming hanedanlığı ve Mançu imparatorluğu dönemi Çin tarihindeki karanlık ve zulüm bir devirdir. Siyasi açıdan baktığımızda Ming hanedanlığı yıkılmış ama yok edilememiş Moğol imparatorluğunun üzerine kurulduğu için Ming hanedanlığı Çinliler tarafından kurulan hanedanlık olmasına rağmen kuzeyden gelen tehlikelerden dolayı sürekli baskı altında olmuştur. Sonraki dönemlerde ise Japonların, Kore ve Çin'in güney-doğu denizine yakın bölgelerine saldırıya geçmesi, Hollanda istilasının Tayvan'a kadar uzanan kolu ve güçlenmeye başlayan Mançular Ming hanedanlığının güvenliğine sürekli tehlike arz ediyordu. Dolayısıyla Ming hanedanlığı döneminde siyasi, iktisadi, kültürel ve teknoloji açısından aşırı derecede sert ve dış kapalı siyaset uygulamış, dış dünya ile ilişkilerini sınırlandırmıştır. Mançular tahta geçtikten sonra kuzeydeki Moğol tehlikesini bir dönem yok etse de Çinlilerin isyanı ve güney-doğudan gelen tehditler sonrasında kapalı siyasetini devam ettirmiştir. Bu dönemde

²⁶⁵ Ming hanedanlığının son imparatoru, şahıs adı Zhu Youjian (朱由检), unvanı Ming Sizong (明思宗), yaşam tarihi 1611-1644 yıl arasındır.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 2- Siyasi Şahıslar*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 89-92, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), *中国历史百科全书 2- 政治人物卷*, 吉林大学出版社, 第 89-92 页, 长春

²⁶⁶ Ming hanedanlığından sonra Çin'de hükmeden, Mançular tarafından kurulan Çin tarihindeki son feodal imparatorluk. İmparatorluğun kurucusu Mançuların Aisin Gioro (爱新觉罗) klanı lideri Nurhaçtır (努尔哈赤). Nurhaç döneminde Curçenlerin 1115 te kurduğu hanedanlık olan Jin hanedanlığının devamı anlamında devlet adını Jin olarak belirlemiş ve bu hanedanlığın Nurhaç dönemi tarihte Geç Jin (后金) olarak adlandırılmaktadır. Hanedanlığın adı Hurhaçın olgü Hantaç döneminde (1636 yıl) Qing (清) olarak değiştirilmiştir. 1644 yılında Ming imparatorluğunun dağılmasıyla beraber Çin'i işgal etmiş ve 1912 yılına kadar Çin'i yönetmiştir. Çine girmeden önceki başkenti Shengjing (盛京), Çin'i istila ettikten sonraki başkenti ise Pekin olmuştur.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 1- Siyasi Mücadeleler*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 465, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), *中国历史百科全书 1- 政治斗争卷*, 吉林大学出版社, 第 465 页, 长春

Avrupa'da ulusal devlet, kapitalizm ve sanayi inkılabı ile beraber modern dünyanın sistemi kurulmaya başlanırken, Çin'de ise imparatorun merkezîyetçi diktatörlüğü tarihteki en yüksek seviyeye ulaşmıştır.

Milliyetçilik açısından baktığımızda bu dönem Çin'in milliyetçilik anlayışı gittikçe güçlenen ve başka kültürleri reddeden cahil bir dönemdir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi jeopolitik taraftan tehlike hisseden Ming hanedanlığı halkın milliyetçilik anlayışını uyandırarak direnmek zorunda kalmıştır ve hatta ırkçılık siyasetlerini uygulamıştır. Bir taraftan Ming hanedanlığı döneminde Moğol gibi milliyetlere karşı soykırım siyaseti uygularken kültürel açıdan başka milliyetleri Çinlileştirmeye çaba göstermiştir. Onların dillerini kullanmasını yasaklamakla beraber adı ve soyadını mecburi Çinlileştirmiş, milli özelliğini taşıyan kıyafetlerini yasaklamıştır²⁶⁷. Mançu imparatorluğu döneminde ise Mançular askeri açıdan Çin'i işgal etse de Çin'deki isyan ve karışıklıklar Çin kültüründeki Çinli-Barbar anlayışından dolayı sürekli hakimiyete izin vermiyordu. Sonuçta Mançu İmparatoru Yongzheng (雍正)²⁶⁸ Çin-Barbar anlayışını yeniden açıklamakla beraber kendinin Çin kültüründeki ahlak ölçülerine uyum sağladığını söyleyerek Çinlilerin milliyetçilik üzerinden kaynaklanan karışıklıklarını çözümlenmiştir. Yani Moğolların Çin'deki hakimiyetini kaybetmesinin sebebi Çin kültürüne karşı olması ise, Mançuların Çin'de 270 yıldan fazla hakimiyet sürebilmesi Çin kültürünü benimsemiş olmasıdır. Bu dönemde Çin'in güney kısmı komple Çinleşmiştir. Güneydeki toprakların asıl sahipleri olan milliyetler bu dönemlerde dağlarda ve şehirden uzak yerlerde kendi kültürel varlığını sağlayabilmiştir. Mançu imparatorluğunun son dönemlerinde ise Mançuların ata toprakları olan Mançurya bölgesi Çinlilerin göç hareketiyle beraber Çinleşmiştir. Mançu döneminde Moğolistan, Tibet ve Doğu Türkistan gibi bölgeler Mançu işgali altında kalmış ve Çinliler bu bölgelere göç etmeye başlamasıyla birlikte yukarıda bahsedilen bölgelerin kültürel etnik yapısı değişmeye başlamıştır.

²⁶⁷ FEİ Xiaotong. (1999), *Çin Milliyetinin Çok Köklü Tek Gövdeli Düzeni*, Merkezi Milliyetler Üniversitesi Yayinevi, s. 181, Pekin.

费孝通 (1999), 中华民族多元一体格局, 中央民族大学出版社, 第 181 页, 北京

²⁶⁸ Mançu İmparatorluğunun Çin'i işgal ettikten sonraki üçüncü imparatoru, şahıs adı Yin Zhen (胤禛), unvanı Qing Shizong (清世宗), yaşam tarihi 1678-1735 yıl arasındadır. Yongzheng aynı zamanda Çin tarihindeki en gayretli imparator olarak bilinmektedir.

Xu Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 2- Siyasi Şahıslar*, Jilin Üniversitesi Yayinevi, s. 104, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), 中国历史百科全书 2- 政治人物卷, 吉林大学出版社, 第 104 页, 长春

Şekil 14: Mançu İmparatorluğu Döneminde Çinlilerin Mançurya, İç Moğolistan ve Doğu Türkistan'a Göç Etme Haritası

Bu dönemde Çin kültürü dış'a kapalı durumda olmasına karşın içte ise tarihinde bu zamana kadar hiç ilerlemeyi başaramadığı topraklara ilerleme fırsat bulmuştur. Önceki tarihi dönemlerde Çin kültürü her ne kadar Doğu ve Güneye genişleyebilse de Batı ve Kuzey'e gelince başarılı olamamıştır. Soğuk savaş döneminde askeri, trafik, ekonomi gibi bir sürü unsurlar nedeniyle Çin seddini sınır ederek kendini koruyan Çin kültürü bu dönemde insanlık tarihinin sıcak silah dönemi ve sanayi dönemine girmesiyle beraber 2000 yıllık tarihten beri devam eden denge bozulmaya başlamıştır. Avrasya kıtasının iç kısmında kalan, Deniz'den uzak milliyetler bu dönemde Emperyalizmin sömürgesi altında kaldığı gibi, Teknoloji'deki inkılap ve gelişmeler aynı zamanda Çin kültürünün tarihten beri geçilemeyen sınırlarından geçmesine ve yeni gelişim sürecine girmesine fırsat yaratmıştır.

4.7. Çin'in Dışa Açılma ve Modern Millet İnşa Etme Dönemi – Mançu İmparatorluğunun Son Dönemi : 1840-1912

Afyon Savaşı Çin'in dışa kapalı olan kapılarının açması için bir başlangıç noktası olmuştur. Batı sömürgeciliğinin genişlemesiyle birlikte, aslında dünyanın merkezi olduklarını düşünen Çin, yavaş yavaş Batı uygarlığıyla ilişki kurmaya başlamıştır ve bu temas milliyetçilik ve kültür düzeyinde bu eski imparatorlukta yıkıcı değişiklikler meydana getirmiştir. 1840'ta Mançu İmparatorluğu hala kendini dünyanın en güçlü, en gelişen en evrensel ülkesi olarak tanıyordu, ancak Afyon Savaşı'ndaki mağlubiyeti ile birlikte, ticaret limanının kademeli olarak açılması,

Çinlilerin kafasındaki Batı'ya karşı tefekkür ve alay etmesinden başlanarak ilerleyen zamanlarda daha fazla Batı'nın kültürüne temas etmesine neden olmuştur. Çinlilerin batıdan öğrenmelerinin adımları ilk olarak teknoloji ile başladıysa da ilerleyen zamanlarda siyasi sistem inşası ve kültürel değişimlere kadar gelişme sürecini geçirmiştir. Bu süreç aynı zamanda Doğu'nun geleneksel kültürel değer sistemi ile Batının modern kültürel değer sistemi arasındaki çarpışmayı da yansıtır.

Bu 100 yıllık dönemin ilk 50 yılı Çin'in Batı uygarlığı sistemini anlama olarak giriş süreci olduğunu düşünürsek sonraki 50 yıl için ise Çin'deki bu kültürel değişimi keşfetme ve uygulama süreci olduğu söylenebilir. İlk 50 yıldan bahsetmek gerekirse, Afyon Savaşı'nın patlak vermesinden önce Çin'in uluslararası sistemi Çin-Barbar ayrımcılığı ve Çin Merkezilik değer sisteminde idi. O zaman, Çin dünyanın en medeni, en zengin ve en güçlü ülkesi olduğuna inanıyordu. Dünyanın diğer bölgelerindeki ülkelerin Çinlilere itaat etmek zorunluğunda olduklarını düşünüyordu. Çinlilerin bakış açısı ile uluslararası sistemde Çin devleti en yüksek yerde, Çin'e itaat eden ülkeler ikinci sırada, Çin'e itaat etmeyen ülkeler ise üçüncü sırada barbar olarak kabul edilmekteydi ve bu ülkeler arasında eşit haklara sahip olmadıklarını düşünüyordu. Bu düşüncenin bir örneği, 1793 yılında, İngiliz özel elçisi George Macartney'in binlerce kilometre yol yürerek Çin'den İngilizlerle eşit bir alanda iş yapmalarını istemek için Çin'e gelmiş ve Çinli yöneticiler tarafından olmasıdır. Çünkü Mançu İmparatorlarının düşüncesinde Çin merkezilik sisteminde olmayan bir "Barbar ülkenin" Çin ile eşitlik talep etmesi çok saygısız ve komik davranış olarak kabul ediliyordu. 1840 yılına kadar İngiltere ticaret yasaklarını ortadan kaldırmak için Çin ile Afyon Savaşı düzenledi.

Savaşın sonra, Mançu İmparatorluğu ve İngiltere, ticaret yapmak için bir "Nanjing Antlaşması" imzaladı. Onların düşüncesinde İngilizlerin bu savaşta kazanması tıpkı eski dönemlerde Hunlar ve Türkler tarafından defalarca mağlup edilen Çin hanedanlıklarının tarihi gibi "Barbarların" Çin'i geçici olarak askeri açıdan hakimiyet altına alması olarak algılıyordu. Bu yüzden Çinli bürokratlar, İngiliz elçisi Çin İmparatoruna secde etmeyi reddederken bu olayı tarih kitaplarına: "Yabancıların dizleri yok, bacaklarını bükemezler" diye yazmışlardır. Bu söz imparatora bu şekilde aktarılarak secde olayı çözülmüştür. Afyon Savaşının mağlubiyetini "Yabancılar Çin çayına ihtiyaç duyarlar, Çin'in çayı olmadığı süreçte, bağırsak hareketi yapamaz ve ölürlük" olarak katit etmiştir. O zamanlarda, Çinli yöneticiler Avrupalıların yalnızca

Çin'in servetini düşündüklerini inanıyorlardı ve Avrupa'daki gelişmelerden hiç haberi yoktu. Fakat Avrupalılar ise her şeyi Çin'den daha iyi görüyorlardı.

Çinlilerin düşüncesinde yer alan bu cahil ve komik fikirle beraber sonraki yıllarda Çin'de gelişen birkaç olay Çinlilerin bu güzel hayalini bozmuştur. 1853'deki Taiping Tianguo İsyanı²⁶⁹ (太平天国起义), Mançu İmparatorluğu'nun hakimiyetini on yıldan fazla bir süre boyunca sarstı. Ardından gelen İkinci Afyon Savaşı, özellikle İmparator sarayının yakılması, Çin-Fransız Savaşı ve diğer olaylar Çinlileri Batı hakkında daha fazla bilinçlendirdi ve geri kalmışlıklarını öğretti. Fakat şunu söyleyebiliriz ki bu zamana kadar Çinlilerin batıyı tanıması hala çok yetersizdi. 1851-1864 yılları arasında gerçekleşen Taiping Tianguo isyanı, kendilerinin ne kadar Hristiyan olduklarını ifade etse de aslında yalnızca Hristiyanlığın adını kullanan ve gerçekte ise Mançu imparatorluğunu devirmek isteyen bir köylüler isyanı idi. Onların tarihteki diğer köylü isyanlarından hiçbir farkları yoktu. Özellikle milliyet ve kültür açısından doğrudan bir anlamı yoktur. Fakat Taiping Tianguo isyanının bir büyük etkisi ise Mançu İmparatorluğu bürokrat sisteminden dışlanan, Taiping Tianguo isyanını bastırma sürecinde yükselen ve giderek artan gerçek güçleri yakalayan Han bürokratik grubunun tarih sahnesinde yer almasıdır. Mançu İmparatorluğu içindeki bu Han yetkilileri grubu Batı'dan öğrenmeye ve sanayileşmenin başlangıcını kurmaya başlamıştır. İlk önce, ulusal savunma ve askeri sanayi sisteminin kurulması, ardından sivil Sanayi'nin gelişimi Çin'in modernleşmesi için atılan ilk adımlar olarak tanımlanabilir.

Ancak bu dönemde Çin sadece batının bilim ve teknolojisinin alınmasına önem veriyordu. Batı'nın değer sistemi, din ve siyasal sistemlerini hala aşırı bir şekilde reddediyor ve hor görüyordu. Düşünce bakış açısı ise Avrupa'nın Çin'i yalnızca askeri ve diğer bilimsel teknolojik başarılarda aştığına inanıyorlar, ancak politika ve kültürel açıdan Avrupa hala barbar olarak görülmekteydi. Batılı dinler ve kültürler sivilleri zehirliyor diye düşünüyorlar ve kültür açısından kendilerini hala

²⁶⁹ Mançu İmparatorluğu döneminde patlayan en büyük ayaklanmadır, 1851 yıl Guangxi eyaletinde (广西省) dini lider Hong Xiuquan (洪秀全) liderliğinde ayaklanmış ve çok geçmeden Taiping Tianguo devletini kurmuştur. 1853 yıl Nanjing şehri (南京市) fethettikten sonra şehrin adını Tianjing'e (天京) değiştirerek devletin başkenti yapmıştır. 1864 yılında Mançu İmparatorluğu tarafından bastırılmıştır. Araştırmalara göre Çin'in komple güneyini kapsayan bu isyanın tahminen 100 milyon insanın canına zarar verdiği söylenmektedir. XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 1- Siyasi Mücadeleler*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 547-554, Changqun.

徐寒 (主编). (2004), 中国历史百科全书 1- 政治斗争卷, 吉林大学出版社, 第 547-554 页, 长春

dünyanın en yüksek medeniyetine sahip olan gelişmiş ülkesi olarak kabul görmekteydiler.

Ancak, bu cahil anlayış bir sonraki olayda Çin halkının görüşlerini bir kez daha değiştirdi. Konfüçyüs kültür çemberinin içindeki bir ülke olarak tanınan Japonya, dışa açılması ile uluslararası sisteme dahil olma sürecini Batı'nın öncülüğünde yaşadı. Çin'le karşılaştırıldığında, Japonya'nın batılılaşması daha ayrıntılı ve pürüzsüz hale gelmişti. Meiji Restorasyonundan ²⁷⁰ (明治维新) beri, Japonya Batının sanayileşmesini yavaş yavaş öğrendi ve siyasi sistem ve kültür süreci daha hızlı, daha başarılı ve daha kusursuz halde tamamlandı. 19. yüzyılın sonunda ise, ikinci sanayi devriminin tamamlandığı zamanda Birleşik Krallık, Fransa, ABD, Almanya, Rusya ve Japonya gibi yeni güçlenen devletler ortaya çıkmaya başlamıştı. Bu dönem Emperyalizmin hızlı bir yükseliş dönemi olmuştu. 1894'te meydana gelen Jiawu Çin-Japon Savaşı²⁷¹, Çin ile diğer Avrupa ülkeleri arasındaki savaşlardan esasen farklıydı. Çin ile Avrupa ülkeleri arasındaki savaşın iki farklı medeniyet arasında bir çatışma olduğunu söyleyebiliriz. Bu noktayı Çin'deki aydınlar bu dönemde anlamıştı ve kendilerini islah etmeye çaba göstermişti.

Ancak, Çin ile Japonya arasındaki savaş ise tamamen farklıydı, diğer bir açıdan baktığımızda Konfüçyüs medeniyeti içindeki iki ülkenin Doğu Asya'nın egemenlik girişimi üzerindeki savaşı olduğu söylenebilir. Japonya Konfüçyüs kültür çemberi içindeki bir ülke olarak uzun süredir Çin yöneticileri tarafından marjinal kültür çemberindeki bir püsküllü alan olarak kabul ediliyordu. Statüsü Çin İmparatorluğunun önünde “barbar milliyetler” e göre biraz daha yüksek olmasına rağmen, eşit haklara sahip değillerdi. Bununla birlikte, bu savaşın başarısızlığı Çin kültürel üstünlüğünün görüşünü tamamen bozdu, aynı zamanda sadece resmi devlet sisteminde değil, halk arasında bile Çin'in sorunlarını sadece teknoloji öğrenmek ve sanayileşmekle çözülmeyeceğini, devlet sistemi ve kültür perspektifinden

²⁷⁰ Meiji Ishin, Islah, Devrim, Reform ya da Meiji Yenilenmesi olarak da bilinen, 1868 yılında İmparator Meiji idaresi altındaki Japonya'nın imparatorluk yönetimini yenileyen bir olaylar zinciridir.

²⁷¹ Aynı zamanda Birinci Çin- Japon Savaşı, Japon- Mançu Savaşı olarak da tanımlanmaktadır. Savaş Kore'de patlayan ayaklanma sırasında Mançu imparatorluğu ve Japonya'nın katılması sürecinde Japon Deniz ordusunun Mançu imparatorluğunun asker taşıyan gemisini saldırmasıyla başlamıştır. 1894 yıl Ağustosta başlanıp 1895 Nisan ayında son veren savaş sırasında Çin'in Kuzey Deniz Filosu komple yok edilmiştir. Savaşın sonucu ise Çin yenilerek Tayvan adasını Japonya'ya vermekle beraber, Japonya'ya 230 milyon gümüş para ödeme yapmıştır.

YUAN Wei (Baş Editör). (1994), *Çin Savaş Tarihi Sözlüğü- Üst Cilt*, Çin Kurtuluş Ordusu Yayınevi, s. 1125-1126, Pekin.

袁伟 (主编) (1994), *中国战典-上册*, 解放军出版社, 第 1125-1126 页, 北京

düşünülmesi gerektiğini savunan sesler çıkmaya başlamıştı. Bu dönemde Muhafazakârların liderliğindeki Boksör ayaklanması²⁷² radikal bir şekilde ortaya çıktı. Bu olayların sonucunda Çin'de iki ekol, yani reformcular ve devrimciler daha hızlı yükselmeye başladı.

Adından da anlaşıldığı gibi, reformistler, İngiliz siyasal sistemini öğrenmek, anayasal monarşiyi uygulamak, siyasi demokratikleşmeyi savunmak ve tüm imparatorluk içinde modern anlamdaki “Çin milletini inşa etmek için Liang Qichao gibi aydınlar yasa ve sistem değişim önerisinde bulunmuştur. Onun düşüncesinde, Mançu İmparatorluğu sınırları içinde yaşayan Han, Mançu, Moğul, Tibet ve Türkler beraber büyük bir ulus, yani "Çin milliyeti" oluşturulması gerekmekteydi. Mançu İmparatorluğu'nu Birleşik Krallık gibi modern anlamdaki ülke olarak kurmaya çalışmıştı. Reformistlerin aksine, Sun Yat-sen başkanlığındaki devrimciler, “Barbarların kovulması ve Çin'in restore edilmesi” düşüncesini savundu ve bir Fransız cumhuriyetçi sistemi kurup monarşiyi devirerek Fransız devrimci yoluna gitmeyi önermiştir. " Barbarların kovulması ve Çin'in restore edilme" fikri, Ming Hanedanlığının kurucu imparatoru Zhu Yuanzhang'ın sloganından geliyordu. Han, Çinli halkının Mançular tarafından sömürgeleştirildiğine inanıyor ve sloganlarında açıkça, Han Çinlilerden oluşan bir Han uyruğu devleti kurmak istediğini ifade ediyordu.

Eski Çin böylelikle yeni modern milletleşme sürecine resmen girmiş bulunmaktaydı. Ancak bu süreç farklı dönemlerde farklı sloganlarla ortaya çıksa da sorunların çözümünü bugüne kadar bulamamışlar ve bu sorunlar hala devam etmektedir. Bu durum Çin'de yaşanan bir sürü etnik çatışma, soykırım ve benzeri olaylara neden olmaktadır.

²⁷² Aynı zamanda boksör hareketi olarak da tanımlanmaktadır. 1898 yıl Çin'in Shandong eyaletinde ortaya çıkmış halk hareket, sonradan Pekin, Tianjin gibi şehirlere ve Hebei bibi eyaletlere yayılmış ve “Qing hanedanlığını destekleyip, Ecnebileri yok etmek” sloganı altında Çin'de yaşayan yabancılara ve Hıristiyan Çinlilere karşı soykırımı yapmıştır, baş elçilik ve konsolusluğu saldırmıştır. Hareketin sonucunda Amerika, İngiltere, Almanya, Fransa, Rusya, İtalya, Avusturya ve Japonya olmak üzere sekiz ülke birleşik ordusu Çin'e saldırarak başkent Pekin'i işgal etmiştir. Sonuçta Mançu İmparatorluğuyla savaşa katılan ülkeler arasından Xinchou Anlaşması imzalanmış ve Mançu imparatorluğu Boksör hareketini bastırmasıyla hareket son vermiştir.

XU Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 1- Siyasi Mücadeleler*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, s. 558-566, Changqun.

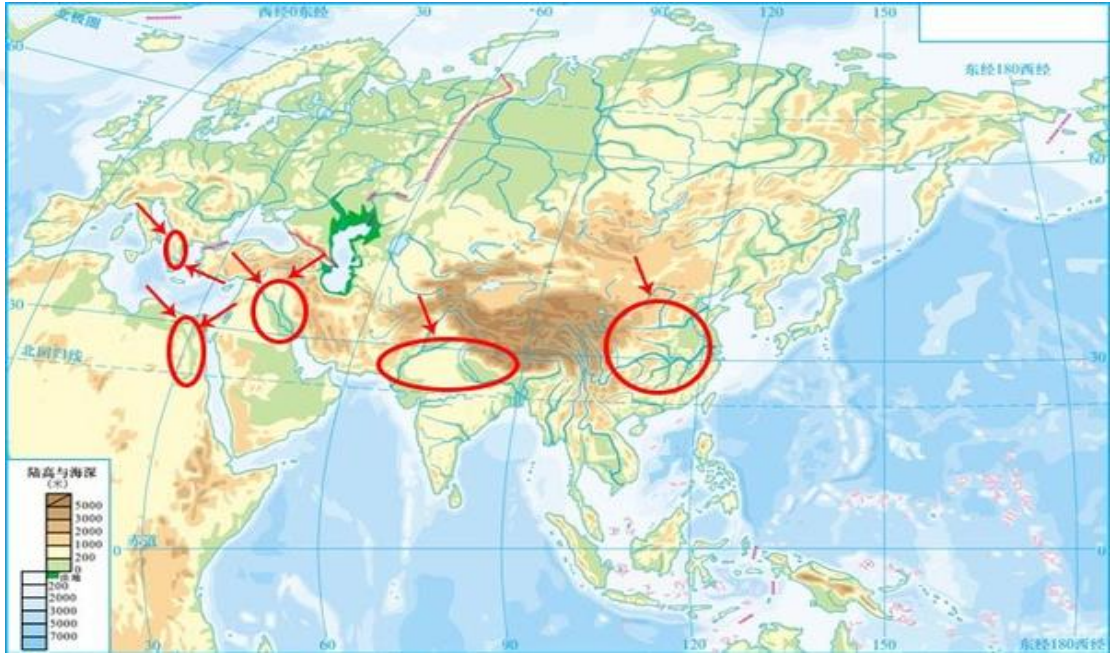
徐寒 (主编). (2004), *中国历史百科全书 1- 政治斗争卷*, 吉林大学出版社, 第 558-566 页, 长春

SONUÇ

Çin kültürünün bugüne kadar kesintisiz devam etmesi ve etrafa yayılarak gelişmesini sağlayan birçok neden vardır. Çalışma sonucunda, Çin kültürünün kesintisiz devam etmesinde ve yayılmasında coğrafi konumun önemli bir etken olduğu görülmüştür. Coğrafi özelliklerin Çin kültürüne birçok etkisi vardır.

Üçüncü bölümde bahsettiğimiz gibi Çin Asya kıtasının en Doğu'sunda yer alır ve dışa kapalı bir kültürü vardır. Çin kültürünün kapalı olması kendine özel kültür yaratması ve gelişmesindeki en önemli unsurlardan biridir. Eğer Çin'i dünyadaki diğer eski kültürlerle karşılaştırırsak bu konuyu daha iyi anlayabiliriz.

Şekil 15: Dünya Tarihindeki 5 Eski Uygarlığın Jeopolitik Haritası

Şekil 15'e bakıldığında, dünyanın en eski uygarlıkları içinde Çin kültürü sürekliliğini en iyi koruyabilen kültür olduğu görülmektedir. Çin'in Asya'nın doğusunda bulunması daha az tehlikeye maruz kalmasını sağlamıştır. Eski mısır uygarlığı, Balkan uygarlığı ve Babil uygarlığı ise birçok yerden tehlike altında olmuştur. Eski Hindistan sadece kuzeyden tehlike altında olsa da doğal engellerin zayıf olması, Orta Asya ve Orta Doğu'ya yakın olması bu uygarlığın kendini korumasına imkan vermemiştir. Aksine, Çin'e baktığımızda dışardan tehlike gelse de diğer ülkelere göre çok zayıftır. Çin'in iç kısmının ova şeklinde olması bu yerlerde daha fazla nüfus beslenmesine imkan vermekle beraber, dışarıya karşı direnç ve savunma imkanını arttırmıştır.

Farklı bir açıdan bakacak olursak Çin'in iç kısmı Doğu'dan batıya akan nehir ve dağlarla ayrılmıştır. Bu coğrafi özellik Çin tarihinde kuzeydeki milletlerden gelen tehlikeye karşı korunmasında avantaj sağlamıştır. Yani Çinliler kuzeyden gelen askeri tehlikeyi ilk olarak Yinshan²⁷³ (阴山) dağları ve Çin seddiyle korumuştur. Aynı zamanda bu dağlar ve Çin seddi uzun tarihi dönem içerisinde kuzeydeki konargöçer hayvancılık ekonomi sistemindeki milliyetler ile güneydeki tarım ekonomi sistemindeki Çinliler arasındaki ilk sınır olmuştur. İkinci savunma hattı ise Batıdan doğuya doğru akan Sarı nehir olmuştur. Üçüncü önemli savunma hattı ise Yangzi nehrinden bölünen doğal sınır Çin kültürünün korunması için en önemli avantajı sağlamıştır. Dolayısıyla Çin tarihine baktığımızda bölünme dönemlerinin büyük çoğu sadece kuzey-güney şeklinde ayrılmıştır. Batı ve Doğu şeklinde ayrılarak mevcudiyetini devam ettiren hanedanlıklar çok azdır. Mesela Çin'in imparatorluk dönemlerinde hep Çin seddi ve Yinshan dağları sınır kabul edilerek savunulmuştur. Kuzeydeki kavimler Çin seddinden geçerek Çin topraklarını işgal ettiğinde Sarı ırmak ve Yangzi nehri ikinci ve üçüncü savunma hattı olmuş ve çoğu zaman başarılı olmuştur.

Günümüzde Çin dünyanın en kalabalık nüfusuna sahip ülkesidir. Bu özellik sadece günümüzde değil uzun yıllardan bu yana böyle devam etmektedir. Herhangi bir kültürün ortaya çıkması, gelişmesi ve yayılması için en önemli unsurlardan biri bu kültürü yaşatan nüfus sayısının yeterli olmasıdır. Bu açıdan baktığımızda, Çin'in ova coğrafyasıyla beraber yağışlı iklim koşulları bu toprakları verimli hale getirerek daha fazla nüfusun beslenmesine imkan tanımıştır. Dolayısıyla nüfus açısından Çin çevresindeki milliyetlere göre mutlak avantajı sağlamıştır. Mesela Çin'e ilk büyük tehlike yaratan Hunlar en güçlü olduğu Mete Han döneminde Hun nüfusunun 1.5 milyon civarında olduğu tahmin edilirken²⁷⁴ Batı Han Hanedanlığının en güçlü döneminde ise nüfusun 60 milyona yaklaştığı²⁷⁵ tahmin edilmektedir. Sonraki dönemlerde de kuzeydeki kavimler ile güneydeki Çinliler arasında nüfus açısından bu büyük fark devam etmiştir.

²⁷³ Çin'de, İç Moğolistan özerk yönetim bölgesinde bulunan dağ sırasındır.

²⁷⁴ SHANG Xinli, *Tentative Analysis of Hun's Population Change in Western Han Dynasty*, Population and Economics (China), 2006, S.2, s. 155, Pekin.

²⁷⁵ WANG Yumin. (1995), *Çin'in Nüfus Tarihi*, Jiangsu Halk Yayınevi, s. 24, Nanjing.

王育民 (1995), 中国人口史, 江苏人民出版社, 第 24 页, 南京

Nüfusun kalabalık olması hem kuzeye karşı dayanma gücünü arttırmış, hemde Çin kültürünün Yangzi nehrinin güneyindeki bölgelere sürekli yayılması ve genişlemesi için büyük avantaj sağlamıştır. Çin'in kuzey bölgelerine göre güney kısmının yer şekli karışık olsa da, Çin kültürünün güneye genişlemesine engel olabilecek doğal engel yoktu. Güneyde ovaların fazla olması, yağışlı iklim tipi ve tarımcılığa dayanan Çin kültürünün genişlemesi için faydalı şartlar hazırlamıştı. Güneydeki antik milletlere göre askeri ve kültürel üstünlüğe sahip olan Çinliler 3000 yıllık tarihi süreç içerisinde güney topraklarını işgal etme ve oradaki yerel halkları asimile etme adımlarını hiç durdurmamıştır. Bu süreç ilk önce askeri işgal şeklinde başlanırken, yavaş yavaş bu işgal edilen bölgelerde Çinli nüfusunun artmasıyla beraber yerel halk azınlık haline getirilmekteydi. İlerleyen zamanlarda bu topraklar tamamen Çinlileşerek yerel halk ya daha güneye göç etmek zorunda kalıyor ya da asimile olarak kalabalık Çin nüfusu içinde erip bitiyordu. Dünyanın diğer bölgelerindeki uygarlıklara göre Çin'in coğrafi ve nüfus açısından bu özellikleri Çin kültürünün kendini başarılı bir şekilde korumasıyla beraber dışarı genişleyebilmesi için çok büyük avantaj sağlamıştır.

Aile birlik şeklindeki tarım ekonomisi Çin'in en önemli ekonomik şeklidir. Çin'in coğrafi özelliği aynı zamanda bu topraklarda tarımın gelişmesi için doğal avantajlar sağlarken, Egemen Sınıf'ın tarıma destek vererek ticaret ekonomisi gibi ekonomi şekillerinin gelişimini engellemesi ülkede tarım ekonomisinin gelişmesi için sosyal avantajlar sağlamıştır. Aynı zamanda tarım Çin kültürünün şekillenmesi, gelişmesi ve yayılması için de önemli bir unsurdur.

Tarım ekonomisi başka ekonomi şekillerine göre dayanışma gücü en yüksek, en istikrarlı olan ekonomi tipidir. Tarım üretimi doğal koşullar uygun olduğu sürece insan yaşamı için gerekli gıda üreten en verimli ekonomi şeklidir, dolayısıyla üretimdeki maddi zenginlik aynı zamanda toplumun doğal afet ve yabancı istilasına karşı dayanışma gücünün artması için fayda sağlamaktadır. Çin'in geniş ovaları ve yağışlı iklim tipi bu topraklarda kalabalık insanların beslenmesini sağlamakla beraber, yayıldığı bölgenin geniş olması kültürün her çeşit tehlikelere karşı dayanışma gücünü arttırmıştır. Geniş ovalarda tarım yapılması doğal bir şekilde Çin kültürünün geniş coğrafyada yer almasına imkan vermiştir. Ayrıca Çin tarım ekonomisini benimsediği için doğal afetlerle topyekün mücadele etme imkanı olmuş ve afetlere karşı dirençli hale gelmiştir. Tarihsel açıdan baktığımızda Moğol yaylalarında yer alan eski kavimlerden Hunlar, Gök Türkler ve Uygurlar gibi kavimlerin kurduğu

imparatorlukların hayvancılığı esas alan ekonomi şeklinde doğal afetlere karşı dayanma gücünün zayıf olması bu imparatorlukların sonunda yıkılmasına sebep olan önemli unsurlardan biridir. Diğer açıdan baktığımızda Hint uygarlığı gibi tarımcılığı esas alan uygarlıklar da kültürün yaşandığı bölgenin küçük olması bu uygarlıkların doğal afetlere karşı gücünün daha zayıf olmasına neden olmuştur²⁷⁶.

Tarım ekonomisi toprak ve ekonomi şartlarına bağlılığı yüksek olduğu için bu çeşit ekonomi şeklinde insanların toprağa olan bağlılığı da daha güçlüdür, dolayısıyla bu ekonomi şeklindeki insanların göç etme istek ve imkanları hayvancılık ve ticaret ekonomilerine göre daha zayıf ve azdır. Tarımın bu çeşit özelliği kültürün birikmesi, gelişmesi için faydalı olmuştur.

Çin'in tarım ekonomisi aileyi temel alarak işlem yapan küçük tarım ekonomi şeklindedir, bu ekonomi şeklinde arazi mülkiyeti şahısa aittir. Ailede erkek arazide tarım yaparken, kadın evde dokumacılık yaparak kendi yaşam ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Üretilen ürünlerin bir kısmı vergi olarak devlete teslim edildikten sonra kalan kısmını kendileri tüketirken, çok azı piyasaya sürülüyordu. Ayrıca Savaşan Devletler döneminin son zamanlarından başlanan ve sonraki hanedanlıklar tarafından sürekli devam ettirilen "tarımı destekleyip, ticareti engelleme" (重农抑商) politikasının etkisinde Çin'in tarımsal ekonomisi aktif gelişme fırsatına erişmiştir. Çin'in otoriter merkezci siyasi sisteminde devletin gücüyle yapılan sulama inşaatları ve diğer destekler de tarım ekonomisinin kesintisiz devam etmesini sağlamıştır. Bu ekonomi şekli Çinlilerin güneye doğru ilerlemesiyle beraber Yangzi ırmağının güneyindeki toprakların Çinlileşmesine büyük katkıda bulunmuştur.

Yukarıda bahsettiğimiz özellikler Çin kültürünün kesintisiz devam etmesi ve gelişmesi için dış koşullar olarak bakılacak olursa Çin'in siyasi sistemi en önemli iç koşullardan biridir. Yukarıda bahsettiğimiz koşullar Çin kültürünün korunması ve devam etmesi için her ne kadar faydalı şartları hazırlasa da bu koşulları daha verimli kullanmak ve etkili şekilde bir arada tutmak için güçlü bir siyasi gücün olması oldukça önemlidir. Çin dünya tarihinde otoriter merkezilik feodal diktatör sistemi en gelişmiş ve en uzun devam eden ülkedir. Böyle bir siyasi sistemin Çin'de 2000 yıldan

²⁷⁶ Bazen araştırmacılar Hint uygarlığının kaybolmasının en önemli sebeplerinden birinin doğal afetler nedeninden olduğunu göstermektedir.

LİN Chengjie. (2000), *Kadim Hint Tarihi*, Guangming Daily Yayınevi, s. 39, Pekin.

林承节 (2000), 印度古代史刚, 光明日报出版社, 第 39 页, 北京

fazla devam etmesi Çin kültürünün korunması ve Çin topraklarının genişlemesiyle beraber sürekli yayılması için oldukça önemli olmuştur.

Eski Çin siyasi sisteminin en önemli özelliğinden biri imparatoru merkeze alan otoriter sistem ve diktatör yönetim şeklidir. Bu tarz yönetim şeklinde imparatoru merkeze alan siyasi güçler tüm ülkenin askeri, ekonomi ve insan kaynaklarını en iyi şekilde bir araya getirebiliyor ve en verimli şekilde güç oluşturup kendi mevcudiyetini korumak ve etraftaki bölgelere yayılması için avantaj sağlayabiliyordu. Örnek olarak Han Wudi döneminde Hunların elinden alınan dört eyalete tek seferde 700 bin aileyi mecburi göç ettirmesi²⁷⁷ gibi olaylar Çin tarihinde oldukça yaygındır ve günümüzde de yaşanmaktadır. Bu tür yüksek verimli siyasi güç sisteminin oluşturulması Çin'in ekonomisini korumakla beraber Çin kültürünün de korunması ve siyasi güç etkisinin genişlemesiyle yayılmasında çok önemli olmuştur.

Diğer açıdan baktığımızda Çin'in siyasi sisteminin Çin kültürüne güçlü bir etkisi olmuştur. Piramit şeklindeki yönetim sistemi ve merkezden yerele kadar mükemmel memur sistemi kültürün yöneticilerinin istediği tarzda gelişmesini sağlamıştır. Geniş Çin topraklarında diller, yaşam tarzları farklı olsa da Çinli yöneticiler siyasi gücüyle yazı sistemi, düşünce sistemi, bilinç sistemi ve eğitim sistemi gibi alanlarda kültürün birliğini koruyan birçok tedbiri kullanarak kültürün bölünmesini ve farklı şekilde gelişmesini engellemiştir. Konfüçyüs düşünce sistemi Çin kültürü içindeki en önemli anlayış olarak devlet tarafından desteklenmiş ve uzun tarihi sürede hep egemenliğini sağlamıştır. Böyle olması bir taraftan Konfüçyüsçülerin devlet yardımıyla Çin'in geleneksel eğitim sistemini kontrol etmesiyle sonuçlansa da, diğer taraftan siyasi güçlerin başka düşünce ve inançların bastırılması ve önüne geçmesine izin vermemesinden kaynaklanmaktadır. Çin tarihinde dört sefer yaşanan Budizm'i yok etme hareketi²⁷⁸ bunun en iyi örneklerinden biridir.

Karşı görüşe baktığımızda kültür de siyasetin gelişim yönünü belirlemiştir. Kültürel milliyetçilik anlayışını güçlü bir şekilde taşıyan Çin kültürü ister Çinli hükümdarlar olsun, ister Moğol yada Mançular gibi Çin'i istila eden kuzey

²⁷⁷ XİN Deyong. (1998), *Sarı Irmağın Tarihi Konuşmaları*, Çin Ansiklopedi Yayınevi, s. 1, Pekin.

辛德勇 (1998), 黄河史话, 中国百科全书出版社, 第 1 页, 北京

²⁷⁸ Çin'in tarihi kayıtlarına göre 446.Yıl (Kuzey Wei dönemi), 574.Yıl (Kuzey Zhou dönemi), 845.Yıl (Tang dönemi) ve 954. Yıl (Geç Zhou dönemi) gibi yıllarda Budizm'e karşı rahipleri dinlerini terk etmeye zorlamak, tapınakları yıkmak, dini mülklere el koymak, halkın Budizm inancını kısıtlamak gibi şekillerle Budizm'in Çin'deki etkisini düşürmeye veya hükümdarların iradesine uygunlaştırmaya çalışmıştır.

kavimlerden olsun, devlet sisteminin Çin kültürüne uyum sağlamasında faydalı olmuşlardır. Dolayısıyla tarihi süreçten baktığımızda Çin’de hâkimiyet sürmüş millet ve kavimler ya Çin kültürüne uyum sağlayarak asimile olup kaybolmuş, yada uyum sağlamadığı süreçten kısa bir dönem geçtikten sonra Çin’i bırakıp çekilip gitmek zorunda kalmıştır. Örnek olarak Moğollar Çin’i işgal ettikten sonra her ne kadar Çin kültürünün egemenliğini kabul etmemeye çalışmış olsa da, ancak başarılı olamamıştır. Aynı özelliği taşıyan Mançular ise tamamen farklı yol tutmuş, ancak bu yolun sonu ise Mançuların Çin kültürü içinde tamamen erip bitmesine neden olmuştur.

Çin’in piramit şeklindeki merkezi ve yerel hâkimiyet sistemi ve bu sistemi yukarıdan aşağıya bağlayan memurluk ve eğitim sistemi ise Çin kültürünün devamlılığını koruması için oldukça önemli bir yer tutmuştur. İlk zamanlarda devlet adamlarını ne kadar kendi akrabaları arasında seçme görüşü sistemleştirilmiş olsa da gittikçe bu durum kan bağı olmayan topluma ve daha sonradan sınav sistemine gelişmiştir. Sınav sistemiyle memur seçmek ve görevlendirmek ise Çin’in memurluk sisteminde eğitilmiş veya yetenekli insanları sürekli çekerek devletin siyasi ve kültürel egemenliğini sağlamıştır. Eğitim sistemini kontrol eden Konfüçyüs inancı memurluk sistemi ve devletin yönetimiyle birleşerek başka farklı fikir ve görüşlerin ortaya çıkmasını engellemiştir. Bu durum Çin halkı içinde manevi birliğin sağlanmasını ve dışarıya karşı dayanma gücünü arttırmıştır. Ancak bu çeşit kültürel diktatör sistem Çin’de insanların düşüncelerini engellemiş ve Çinlilerin cehalette kalmasına neden olmuştur. Diğer açıdan siyasi ve kültürel çift yön diktatör sistemi memurların yolsuzluğunu ve halka karşı zulmünü artırmıştır.

Çin’in kültürel özelliğinden bakacak olursak yazı sisteminin aynı olması ve bu benzerliğin siyasi güç ile korunması Çin kültürünün böyle kesintisiz devam etmesi ve yayılması için oldukça önemli bir etken olmuştur. Çin’in dağ ve nehirlerle ayrılan geniş coğrafi özelliği ve göç etmeyi engelleyen ekonomik sisteminden dolayı Çin’in farklı bölgelerinde konuşulan diller veya lehçeler arasındaki fark çok fazladır. Özellikle Yangzi Irmağının güneyindeki bölgelerde hatta iki köy arasında kullanılan diller anlaşılammış ve bu durum günümüze kadar devam etmiştir. Böyle bir durumda Çin kültürünün birliği ve mevcudiyetini koruyan en önemli unsurlardan biri Eski Çin’de kullanılan yazının aynı olmasıdır. Çin yazısı ideografik yazı olduğu için şekilleri yazı veya metnin şekline göre ifade eder ve dildeki ses değişikliği metnin taşıdığı anlamı etkilemez. Dolayısıyla binlerce yılda Çin dilinde her ne kadar ses ve ton değişse de kullanılan yazı değişmemiştir.. Çin yazısının bu özelliği Çin’de farklı

bölgelerde yaşayan, farklı dillerde konuşan insanların anlaşılabilirliği ve kültürel homojenliği sağlamıştır. Başka bir deyişle Çin yazısındaki bu özellik Çinlilerin önceki devirlere ait tarihi metinlerini kolayca erişilebilir ve okunabilir kılmıştır. Bu durum Çin kültürünün eski dönemler ile olan bağının güçlü kalmasını ve kendi varlığını korumasını sağlamıştır. Çin yazısı askeri işgal faaliyetleri ve kültürel yayılma ile beraber işgal edilen topraklardaki insanların asimile sürecinin hızlandırılmasında da çok önemli rol oynamıştır. Bu gelişim sürecinde Çin yazısı hatta Japonya, Kore ve Vietnam gibi ülkelere de yayılarak Doğu Asya bölgesinde Konfüçyüs inancının egemen olmasını ve kültürel benzerliğin artmasını sağlamıştır.

Konfüçyüs inancı Çinlilerin inanç sisteminin temelini oluşturmakta ve Çin kültürünün içinde çok önemli bir yer tutmaktadır. Doğu Zhou döneminde Konfüçyüs tarafından ortaya atılan bu görüş ilk dönemlerde Çin'deki içinde egemen sınıfın nüfusunu korumak için kullanılmıştır. Daha sonra ise Çin - Barbar görüşü adında Çin kültürünün üstünlüğünü sağlamak gibi düşüncelerde bulunmuştur. Sonraki dönemlerde ise bu çeşit görüşleri sürekli geliştirmiş ve eğitim alanında etkisini büyütülmüştür. Batı Han döneminde ise hükümler sınıf tarafından tek felsefe düşüncesi olarak kabul edilmiş ve eğitim alanını tamamen kontrol etmiştir. Devletin desteği ve eğitim sistemini elde eden bu düşünce ilerleyen zamanlarda başka felsefe ve düşüncelerin gelişimini sürekli engellemiş ve kendi içinde eritmiştir. Örnek olarak Budizm Çin'de yaklaşık iki bin yıllık bir gelişim sürecini tamamlasa da hiçbir zaman Konfüçyüs inancı kadar Çin kültüründe etkinlik sağlayamamıştır. Doğuşundan kültürel milliyetçilik anlayışı taşıyan bu düşünce sistemi Çin kültürünün yayılmasında oldukça etkili unsurlardan biri olmuştur. Bu çeşit milliyetçilik anlayışı 16 krallık dönemi, Moğol ve Mançu istilası gibi Çin kültürünün yaşadığı en zor dönemlerde kültürel milliyetçilik düşüncesiyle Çinlilerin mevcutluğu'nu korurken, Han ve Tang imparatorluğu gibi güçlenen dönemlerde etrafa yayılarak işgal edilen toprakların Çinlileşmesini sağlamıştır. Tarımı temel alan alt yapı, devletin otoriter merkezci diktatör sistemi ve eğitimdeki kontrol sistemi bir birini tamamlayarak Çin kültürünün Doğu Asya bölgesindeki egemenliğinin sürekliliğini sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- BAI, Cuiqin. (1996), Wei-Jin-Kuzey-Güney Hanedanlıklar Dönemindeki Milletler Tarihi, Sichuan Milliyetler Yayınevi, Chengdu.
- BAI, Gang. (2011), Çin'in Siyasi Sistem Genel Tarihi- Birinci cilt, Halk yayınevi, Pekin.
- BARFIELD, T. (2011), Tehlikeli Sınır: Göçebelerin İmparatorluğu ve Çin (Çince), Jiangsu Halk Yayınevi, Nanjing.
- BRUNNER, H. – TANKER N. (1988), Eczacılık, Botanik ve Tıp Öğreniminde Yardımcı Mesleki Latince (ikinci baskı), Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Yayınları, Ankara.
- CHEN, Liankai: "Milliyet Adlarının Anlamının Gelişim Süreci ve Onların İç Bağlantısı", FEI Xiaotong. (1999) "Çin milliyetinin çok köklü tek gövdeli düzeni", Pekin, Merkezi Milliyetler Üniversitesi Yayınevi, Pekin.
- CHEN, Yantian. (1997), Yuan Jinxiang, Companion for Chinese Translators, Hubei Education Press, Wuhan.
- CHENG, Yuzhen. (1998), Çin Kültürünün Kısa Özeti, Yabancı Dil Eğitim ve Araştırma Yayınevi, Pekin.
- Çin Eğitim Bakanlığı Derslik Kitap Düzenleme Grubu. (2015), *Çin Tarihi 2- Lise Derslik Kitabı*, Halk Eğitim Yayınevi, Pekin.
- DAI, Yi – GONG, Shuduo. (2005), *Çin'in Genel Tarihi*, Çin Ekonomi Haber Ajansı Yayınevi, Pekin.
- FAIRBANK, J. (2001), *Çin: Gelenek ve Değişim* (Çince), Global Bilge Yayınevi, Pekin.
- FANG, Xuanling vb. (Tang Dönemi) (1974), *Jin Kitabı, Liusong Hatırası*, Zhonghua Kitapçılığı, Pekin.
- FEI, Xiaotong. (1999), *Çin Milliyetinin Çok Köklü Tek Gövdeli Düzeni*, Merkezi Milliyetler Üniversitesi Yayınevi, Pekin.
- FENG, Rui. (2004), *Kazakların Milletleşme Süreci Üzerinde Araştırma*, Milliyetler Yayınevi, Pekin.
- GARDEN, C. (1894), *WESTERN ORIGIN OF THE EARLY CHINESE CIVILISATION FROM 2300 B.C. TO 200 A.D*, Terrien De Lacouperie, ASHER&Co., BedfordStreet, London.
- GASSTER, M. (1983), *China's Struggle to Modernize*, McGraw-Hill Publishing Company, Second Edition, New York.

- GE, Jianxiong - AN Jiesheng. (2014), *Haritadaki Çin Tarihi: Milletlerin Büyük Göçü*, Zhonghua Kitapçılığı (Hongkong) Ltd, Hongkong.
- GU, Jigang. (1982), *Kadim Tarih Üzerinde Analiz (Birinci Cilt)*, Shanghai Kadimi Kitaplar Basımevi, Shanghai.
- GUO, Xiliang. (1981), *Çin Yazısı Bilgileri*, Pekin Yayınevi, Pekin.
- HE, Ping. (2011), *Çin Medeniyetinin Kısaca Tarihi*, Sichuan Edebiyat ve Sanat Yayınevi, Chengdu.
- KABAKLI, A. (1986), *Türk Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınevi, İstanbul.
- KEAY, J. (2011), *Çin Tarihi*, İnkılap Kitapevi Baskı Tesisleri, İstanbul.
- KONG, Xiangzhi, Deng Yihai. (1993), *Çin'i Değiştiren 100 Büyük Olay*, Çin İktisat Yayınevi, Pekin.
- Lİ, Ji. (2005), *Çin Milletinin Şekillenme Süreci*, Jiangsu Eğitim Yayınevi, Nanjing.
- Lİ, Peihao vb. (1982), *Çin Genel Tarihi Notları- İkinci Cilt*, Pekin Üniversitesi Yayınevi, Pekin
- LİANG, Qichao. (1936), *Yin Bing Shi Koleksiyonu*, Zhonghua Kitapçılığı, Pekin.
- LİN, Chengjie. (2000), *Kadim Hint Tarihi*, Guangming Daily Yayınevi, Pekin.
- LİN, Huixiang. (1990), *Çin'in Milletler Tarihi- Üst Cilt*, Shanghai Edebiyat ve Sanat Yayınevi, Shanghai.
- LİU, Dali (Baş Editör). (1996), *Çin Tarihi Sözlüğü- Wei-Jin-Kuzey Güney Hanedanlıklar Dönemi*, Shanghai Sözlük Yayınevi, Shanghai.
- LİU, Wenmin – Qİ, Dongfang. (1993), *İpek yolu-Doğu Asya'yı Bağlayan Geçmiş Yol*, Çin Sanxia Yayınevi, Pekin.
- LİU, Yunde. (1988), *Sosyolojinin Bakış Açısından Kültür Teorileri*, Çin Zhanwang Yayınevi, Pekin.
- LİU, Zheng. (2005), *Resimli Sinoloji Tarihi*, Guangxi Normal Üniversitesi Yayınevi, Guilin.
- LOVELL, J. (2008), *Çin Seddi*, Doğu Grubu İletişim Yayıncılık ve Ticaret A.Ş., İstanbul.
- LUO, Guanzhong (2008), *Üç Krallığın Hikâyesi*, Pekin Yanshan Yayınevi, Pekin
- MA, Dazheng. (2000), *Çin'in Sınır Strateji Tarihi*, Zhongzhou Tarihi Kaynaklar Yayınevi, Zhengzhou.
- NİU, Ruchen. (1999), *Çin'in Yer Adı Sözlüğü*, Merkezi Milliyetler Üniversitesi Yayınevi, s. 198, Pekin.

- Office of Chinese Language Council International (Hanban), *International Sinology VI8*, Daxiang Publishing House, Zhengzhou.
- QI, Tao. (2001), *Kadim Çin'in İktisat Tarihi* (İkinci Baskı), Shandong Üniversitesi Yayınevi, Jinan.
- SHAUGHNESSY, E. (2005), *Eski Tarihe Farklı Bakış*, Shanghai Kadimi Kitaplar Basımevi, Shanghai.
- SİMA, Guang, HUANG Jinhong (Baş Editör), yirmi yedi profesör birlikte tercümesi. (2008), *Devleti İdare Etme Örnekleri: Klasik-Çağdaş Çince Karşılaştırma Nüshası*, Yeni Dünya Yayınevi, Taipei.
- SİMA, Qian (1959), *Büyük Tarihçenin Kayıtları, Zhou'ların Temel Vakayinamesi dördüncü bölüm*, Zhonghua Kitapçılığı, Pekin.
- TAŞAĞIL, A. (2014), *Gök-Türkler I-II-III* (İkinci Baskı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- TİAN, Jizhou. (1996), *Qin Öncesi Milliyetler Tarihi*, Sichuan Milliyetler Yayınevi, Chengdu.
- WANG, Shounan vb. (2002), *Çin'in Genel Tarihi*, Wunan Kitap Yayın Şirketi, Taipei.
- WANG, Tongling. (1934), *Çin'in Milletler Tarihi*, Pekin Kültür Derneği, Pekin.
- WANG, Yumin. (1995), *Çin'in Nüfus Tarihi*, Jiangsu Halk Yayınevi, Nanjing.
- WANG, Zhonghan. (1994), *Çin'in Milletler Tarihi*, Çin Sosyal Bilimler Yayınevi, Pekin.
- WANG, Zhongluo. (2003), *Sui-Tang-Beş Devir Tarihi-Üst Cilt*, Shanghai Halk Yayınevi, Shanghai.
- WANG, Zhongqian. (1994), *Wei-Jin-Kuzey Güney Hanlıklar Tarihi* (Yedinci Baskı), Shanghai Halk Yayınevi, s. 223, Shanghai.
- WEBER, M. (Çev: Medeni Beyaztaş). (2004), *Sosyolojinin Temel Kavramları ve Meslek Olarak İlim*, Efkar Yayınları, İstanbul.
- WU, Enpei. (2006), *Wu Kültürü Kuramları*, Güney Doğu Üniversitesi Yayınevi, Nanjing.
- XİN, Deyong. (1998), *Sarı Irmağın Tarihi Konuşmaları*, Çin Ansiklopedi Yayınevi, Pekin.
- XU, Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 1- Siyasi Mücadeleler*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, Changqun.
- XU, Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 10- Çin'in Milletler ve Dış İlişkileri*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, Changqun.

- XU, Han (Baş Editör). (2004), *Çin Tarihi Ansiklopedisi 2- Siyasi Şahıslar*, Jilin Üniversitesi Yayınevi, Changqun.
- XU, Zhongyi (Baş Editör). (1996), *Çin Tarihi Sözlüğü- Qin Öncesi Dönemi*, Shanghai Sözlük Yayınevi, Shanghai.
- XU, Zhuoyun. (2006), *Yüce Toprak- Çin Tarihindeki Kültürel Değişim ve Gelişim*, Shanghai Edebiyat- Sanat Yayınevi, Shanghai.
- YAN, Chunde. (2010), *Sinoloji Araştırmaları*, Zhonghua Kitapçılığı, Pekin.
- YAN, Shaodang. (1991), *Japonya'nın Sinoloji Tarihi*, Jiangxi Halk Yayınevi, Nanchang.
- YAN, Wenming. (1989), *Yangshao Uygarlığı Araştırmaları*, Kültürel Kalıntı Yayınevi, Pekin.
- YAN, Wushan. (2002), *Çin'in Tarihi Medeniyet Kuramları*, Qinghua Üniversitesi Yayınevi- Pekin Jiaotong Üniversitesi Yayınevi, Pekin.
- YAN, Wushan. (2002), *Çin'in Tarihi Medeniyet Kuramları*, Qinghua Üniversitesi Yayınevi- Pekin Jiaotong Üniversitesi Yayınevi, Pekin.
- YANG, Bojun. (1980), *Konuşmaların Tercüme Notu*, Zhonghua Kitapçılığı, Pekin.
- YANG, Yubin - SUN Guangqing. (2002), *Henan Arkeolojik Keşifleri*, Zhongzhou Tarihi Kaynaklar Yayınevi, Zhengzhou.
- YU, Lunian. (1996), *Çin Siyasi Sistem Genel Tarihi- Beşinci Cilt- Sui-Tang-Beş Devir Dönemi*, Halk Yayınevi, Pekin.
- YUAN, Wei (Baş Editör). (1994), *Çin Savaş Tarihi Sözlüğü- Üst Cilt*, Çin Kurtuluş Ordusu Yayınevi, Pekin.
- YUN, Zhongtian. (2007), *Çin Tarihindeki Entegrasyon*, Çin Sanxia Yayınevi, Pekin.
- ZENG, Xianyi. (2000), *Çin'in Hukuk Tarihi*, Pekin Üniversitesi Yayınevi, Pekin.
- ZHANG, Dainian. (1998), *Çin'in Edebiyat ve Tarih Ansiklopedisi*, Zhejiang Halk Yayınevi, Hangzhou.
- ZHANG ,Fengjun. (2000), *Doğu Aysa ve Hindistan: Asya'nın İki Farklı Modernleşme Modeli*, İktisat Bilimleri Yayınevi, Pekin.
- ZHANG, Rongming. (1994), *Tavizim-Budizm-Konfüçyüzim Düşünceleri ve Çin'in Geleneksel Kültürü*, Shanghai Halk Yayınevi, Shanghai.
- ZHANG, Xiuping. (2004), *Çin'e Etki Sağlayan 100 Şahıs*, Guangxi Halk Yayınevi, Nanning.
- ZHANG, Yanfeng – SUN, Yafei vb. (2006), *Resimli Çin Tarihi- Batı Zhou* (Birinci Basım), Jilin Yayın Lmt. Grup Şirketi, Changchun.

- ZHAO, Changqing – SUN, Zhuangzhi. (1999), *Çin ve Orta Asya*, Sosyal Bilimler Literatür Yayınevi, Pekin.
- ZOU, Jiwan. (1990), *Çin'in Genel Tarihi-Qin Han Tarihi*, Zhongwen Kitapçılığı, Taipei

Makaleler

- EBERHARD, W., (Çev: BERK İ.) (1941) *Türkiyede Sinolojinin Vazifeleri*, Çığır, S. 99, s. 37-40, Ankara.
- ELMAN, A. (2005), *Çin İmparatorluğunun Son Dönemlerindeki Aliyyülâlâ Sistemi*, Xiamen Üniversitesi Akademik Dergisi (Felsefe ve Sosyal Bilimler Versiyonu), S. 6. s. 5-14. Xiamen.
- FEİ, Xiaotong. (1989), *Çin Milliyetinin Çok Köklü Tek Gövdeli Düzeni*, Pekin Üniversitesi Dergisi, S. 4, s. 1-19, Pekin.
- GU, Jun. (2011), *Amerika Sinoloji Tarihinin Dönemlere Ayrılışı ve Günümüzdeki Durumu*, Kültür Araştırmaları Dergisi, S. 8, s. 102-107, Pekin.
- KAYA, İ. (2014), “Coğrafi Düşüncede Mekân Tartışmaları”, *Düşünce Dergisi*, S. 4, s. 1-13, İstanbul.
- LİU, Xianzhao (1992), *Çin Milletler Tarihinin Dönemlere Ayrılışı*, Milliyet Araştırma Dergisi, S. 6, s. 55-72, Pekin.
- MA, Hemin (2005), *Aliyyülâlâ Sınavının Sosyalleşme Etkileri Üzerinde Analiz*, Zhejiang Üniversitesi Akademik Dergisi (İnsan ve Toplum Bilimler Versiyonu), 35.Cilt, 6.Sayı, s. 76-84, Hangzhou.
- SARITAŞ, E. (2011), *1935 Yılından İtibaren Türkiye’de Yapılan Çin Araştırmalarına Genel Bir Bakış*, Şarkiyat Mecmuası, S. 15, s. 97-111, İstanbul.
- SEZEN, S. (2011), *Bir Türk Sinologun Gözünde Devrim Öncesinin Çin’i “Eski Çin’den Notlar”*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi S. 51, s. 155-167, Ankara.
- SHANG, Xinli. (2006), *Tentative Analysis of Hun’s Population Change in Western Han Dynasty*, Population and Economics (China), S.2, s. 155-164, Pekin.
- YAN, Wenming. (1987), *Çin Proto Kültürünün Birliği ve Çeşitliği Hakkında*, Kültürel Kalıntı Dergisi, S. 3, s. 38-50, Pekin.
- YILDIRIM, A. (1999), *Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi*, Türk Eğitim Derneği-Eğitim ve Bilim, Cilt 23, S112, s. 18-28, Ankara.

Tezler

TAIWAİKU, M (2015), *Çin'deki Azınlık Sosyolojisi Üzerinde Nitel Bir Araştırma (Yüksek Lisans Tezi)*, Niğde

İnternet Kaynakçaları

Latince- İngilizce çeviri sözlük <https://latince.cevirsozluk.com/#la|tr|sina/> 25.04.2018

Oxford sözlüğü <http://www.oxford-dictionaries.com/definition/english/sinology/> 25.04.2018

Türk Dil Kurumu Sözlüğü <http://www.sozluk.gov.tr/> 26.04.2018

Yi, Zhongtian “Tarihin Kaynağı” adlı konuşması
https://www.youtube.com/watch?v=zyE5q_g1Gto (26.09.2016)

HAYS, J., Families in China: Lineages, Married Life, Extended Families and Gender Roles <http://factsanddetails.com/china/cat4/sub21/item107.html/> 28.01.2017

CHİNA ABC: Batı Zhou hanedanı ile İlkbahar-Sonbahar ve Savaşan Devletler dönemi <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter14/chapter140103.htm> , 24.08.2016

Şekil 1: Çin'deki Eski Uygarlıkların Yerleşim Haritası
<http://history.sohu.com/20161112/n472976469.shtml> (02.10.2016)

Şekil 2: Çin'in Topografi Haritası
http://afe.easia.columbia.edu/geography/element_f/ef17.html (12.10.2016)

Şekil 3: Çin'in Kuzeyindeki Göçebe Milletlerin Kaynağı Üzerinde Araştırma
<http://lbw.dbw.cn/r/5627>, 25.08.2016

Şekil 4: Ataerkil Tabaka Sistemi
http://www.lishiqwen.com/news/95787_all.html 08.01.2017

Şekil 5: Çinin Uluslararası Sistem Düşüncesi
<https://kknews.cc/history/n5rame8.html> 18.06.2017

Şekil 10: Kadim İpek Yolu Haritası
<http://www.suitcaseandworld.com/2016/08/ancient-trade-routes-china-silk-road.html>
02.02.2018

Şekil 11: Beş Hu Dönemi Milletlerin Göç Etme Yön Haritası
<https://www.lszj.com/zhongguoshiji/jinchaolishi/37395.html> 24.08.2018

Şekil 15: Dünya Tarihindeki 5 Eski Uygarlığın Jeopolitik Haritası
<https://sns.91ddcc.com/t/69028> 28.03.2019

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Tursuncan ABLET
Doğum Yeri ve Tarihi : Kuça 1990
Medeni Hali : Bekar
İletişim Bilgileri : tursunjan824@mail.com
0506 165 8715 (GSM)

EĞİTİM

2006-2010 Pekin Changping 2. Lisesi
2010-2014 Merkezi Milliyetler Üniversitesi (Pekin) Sosyoloji Bölümü

İŞ DENEYİMİ

2017- Niğde YERTAŞ Havai Fişek Lmt. Şirketi Dış Ticaret Sorumlusu

YABANCI DİL

Türkçe İleri Derece(C1 Belgesi)
Çince MHK 4.Derece

YAYINLARI

Bildiri

Tursuncan ABLET (2015) Xinjiang Sınıfı Öğrencilerinin Sosyalleşme Durumu Üzerine Araştırma, 1.st International Congress of Social Sciences China to Adriatic, 6-8 May, Gölbaşı, Turkey

Tursuncan ABLET (2018)

Türkiye-Çin Dış Ticaret İlişkileri ve Çin Pazarına Genel Bakış 1.Ululararası Sosyoloji ve Ekonomi Kongresi, 10-12 May, İstanbul

